

BETLEEMUL.

Tóte orașele și locurile Palestinei, amintite în cărțile sfiute și mai ales în istoria evangelică sunt importante și de folos pentru noi creștinii a le cunoște sau a ști măcar ceva despre ele, căci toate se conlegă cu fapte și întâmplări din viața Domnului nostru Iisus Christos și a sfinților săi Apostoli. Sunt însă între acestea unele cari au o deosebită importanță și stau în cea mai strinsă legătură cu viața Mântuitorului. În numărul acestora avem: *Betleemul*, *Nazaretul* și *Ierusalimul*.

Aceste trei orașe fiind strins legate cu istoria evangelică și cu cele mai mari întâmplări din viața pămîntescă a Mântuitorului, sunt, putem dice, locurile sacre, locurile cari merită o deosebită atențiune din partea credincioșilor, căci numele lor stă în cea mai strinsă legătură cu tot ce credincioșii au mai scump din întâmplările vieții Domnului.

Betleemul este locul unde Domnul se naște. Nazaretul, este locul und el trăește și își petrece tot timpul vieții sale, până în momentul când începe predica mântuirii, adică viața

sa mesianică. Iar Ierusalimul, cetatea ce sfântă, centrul vieții religioase și morale a monoteismului Iudaic, pentru noi creștinii, este locul cel sacru și scump, căci aci, în el, s'a săvârșit marele mister al mântuirii întreg genului uman. Aci pe monticulul Golgota, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, suferă mórtea pe cruce, spre a expia păcatul lui Adam, împacând pre om cu Dumnezeu, readucându'l iarăși la Dumnezeu, a'L cunoște prin sfînta învățătură descoperită de Cel crucificat și a putea face voea sa cea sfîntă cuprinsă în acest evangeliu.

Câte treile aceste orașe cuprind tradițiuni însemnate, sacre și scumpe creștinilor. Betleemul se lęgă cu începutul vieții Mântuitorului, căci Fiul lui Dumnezeu se naște în acest oraș. Prin nașterea sa îl înalță în fața lumii și 'l cinstește făcându-l pentru credincioșii săi un loc însemnat și vrednic de admirațiune. Il face scump și sacru pentru credincioșii creștinii, vrednic de a fi cunoscut; căci în el se începe realizarea Tainei celei din veac ascunsă și de îngeri neștiută, *mântuirea ómenilor*. Când dar ast-fel este Betleemul, cum să nu se intereseze creștinii de locul unde Domnul s'a născut?

Nazaretul la rîndul său, este locul de origină al sfintei familii; este locul unde Domnul și-a petrecut cei 30 ani ai vieții sale, adică tot timpul vieții sale, până a început a predica Evangeliul său. Câte tradițiuni dar nu se lęgă cu acest loc, unde Domnul 'și-a petrecut aproape întreaga sa viață? Cum să nu presinte interes pentru noi creștinii acel loc care s'a învrednicit a primi și a da adăpostire timp de 30 ani Fiul lui Dumnezeu, pogorît din ceruri pentru a ne mântui?

Dar dacă Betleemul și Nazaretul coprind tradițiuni prețioase, scumpe și sacre pentru noi creștinii, unul ca loc al nașterii Domnului, iar cel-l-alt ca loc al copilăriei și vieții sale, Ierusalimul nu le cedeză întru nimic prin importanță

și însemnătate, căci el este locul unde Mântuitorul a săvârșit mântuirea oamenilor.

În Ierusalim Domnul venea în fiecare an ca copil cu părinții săi, după obiceiul iudeilor; iar în cei trei din urmă ani ai vieții sale, timp care cuprinde activitatea sa mesianică, el venea aici regulat cu sfinții săi Apostoli pentru a sărbători Paștele. Aici în ultimul an și avea centrul activității sale. Aici, în acest oraș în ultimile sale zile își face intrarea sa triumfală ca Mesia, și astfel este întâmpinat și primit de popor, și mergând în templu, i se cântă imne de laudă ca Fiului și trimisului lui Dumnezeu. Aici institue sfânta Euharistie și aici se desfășură vinderea, judecata și condamnarea sa la moarte. Aici, pe muntele Golgota, suferă moartea pe cruce. Aici se sevârșește și strălucita sa înviere din moarte, a treia zi de la îngroparea sa. Și tot Ierusalimul este locul, care are până în ziua de astăzi în sine momentul dător de viață din care Domnul a înviat din moarte.

Cât de însemnate, scumpe și sacre trebuie să ne fie nouă creștinilor aceste locuri! Cât interes trebuie să ne presinte, când știm că în ele s'a săvârșit cele mai mari întâmplări și când cunoștem că de ele este legată întreaga viață pământească a Domnului.

Chiar aceste puține cuvinte ce am spus sumaric despre ele, învedereză îndestul cât de importantă și necesară ne este cunoșterea lor mai de aproape, dacă nu pentru alt ceva, cel puțin pentru a satisface o dorință pioasă, care foarte mult contribuie a edifica moralmente pe credincioși.

Pentru acesta în preșua nașterii Domnului, vom da aici câteva notițe istorice și geografice despre Betleem, locul unde s'a născut Domnul, ținându-ne de amintirile și descrierile biblice făcute despre acest oraș și de relatările păștorilor și scriitorilor însemnați ce au amintit despre el.

Betleemul numit și *Efrata* este unul din cele mai vechi

orașe, căci își urcă origina până la timpurile patriarhale. Despre el se face mențiune în cartea Facerei¹⁾ și d'aci vedem amintindu-se și în cele-lalte scrieri ale Vechiului Testament²⁾. Betleemul se ilustrază mai întâi prin mórtea lui David, căci acest mare împărat se naște în acest oraș pe la finele secolului al XII sau primii ani ai secolului al XI înainte de Iisus Christos³⁾; și aci, în împrejurimile Betleemului, își petrece anii copilăriei și ai tinereței ca păstor, de unde în urmă, se urcă în mod glorios pe scaunul regal și domnește teocratic asupra întregului Israil mai bine ca 40 ani.

Betleemul însă devine obiectul preocupărei generale în Iudcea de la secolul al VII înainte de Iisus Christos, adică din timpurile profetului Miheea. Acest Profet între cele-lalte profeții ale sale cu privire la Messia, are una în care preșice locul unde se va naște și afirmă că Mântuitorul, marele povățuitor al lui Israil și al întreg genului uman se va naște în Betleem. Cuvintele profetului Miheea sunt următoarele: „*Și tu Betleeme casa lui Efrata, împușinat*

1) Comp. Genesa XXXV, 19, XLVIII, 7. Se pare că vechiul nume al acestui oraș ar fi fost Efrata precum rezultă din locul Genezei citat mai sus. Se mai numește *Betleemul Iudei* (comp. Judec. XVII, 7 9; XIX, 1, 2, 18; Ruth. I, 1, 2. I Sam. XVII, 12) ca fiind situat în tribul lui Iuda și spre deosebire de un alt oraș cu acelaș nume situat în tribul lui Zabulon (comp. Iosua XIX, 15). Etimologiceste este compus din cuvintele ebraice *bet* = casă și *lehem* = pâine, așa în cât însemnă casa pâinei. La scriitorii nu arare ori pórta și numele de *orașul* sau *cetatea lui David*, pentru cuvîntul că acest rege s'a născut aci și aci locuia în deosebi cei ce se trăgeau din el (comp. Ruth. I, 1, 2; I Sam. XVII, 12).

2) Comp. Jud. XVII, 7, 9; XIX, 1, 2, 18; Ruth I, 1, 2 etc.

3) Anul nașterii regelui David nu se știe cu precisiune, precum d'asemenea nu se știe esact nici timpul când el a domnit. Se știe că s'a născut în Betleemul Iudei și acolo a crescut, a copilărit și și-a petrecut primii ani ai vieței sale. După aceea că s'a făcut rege în împrejurări cu totul excepționale urmând lui Saul și fiind al doilea rege după înființarea regatului în Israil. Apoi, că a domnit glorios 40 ani, și acești 40 ani cad după tótă probabilitatea între anii 1055—1015 înainte de Iisus Christos.

ești a fi întru miile Iudei, dintru tine va ieși mie ca să fie căpetenie (povățuitor) lui Israil, și ieșirile lui din început, din zilele veacului¹⁾.

De la această epocă Messia cel așteptat, conform profetiilor se știa că se va naște în Betleemul Iudei, în acel loc unde s'a născut și Regele David, din neamul căruia urma a fi și El.

Nașterea dară a regelui David și așteptarea poporului Israiltean că Messia se va naște în Betleem, făceaū important și însemnat acest mic oraș, care de altmintrelea nu avea nici o importanță, nici prin pozițiunea sa, nici prin numărul locuitorilor, nici prin avuțiile sau produsele sale deosebite.

Dar tótă însemnătatea, în deosebī, i-o dă profeția lui Miheea, că adică nașterea lui Messia va avea loc aci.

Iconomia dumnezeescă insuflă profetului ideea că Messia, urmând a se trage din neamul împărătesc al lui David, se va naște în acelaș loc unde s'a născut și acest străbun al seū, iar profetul a întrupat ideea și a comunicat-o Iudeilor prin cuvintele ce am arătat mai sus, fericind acest mic și neînsemnat oraș pentru marea onóre că se va învrednici a primi în sīnul seū pe așteptatul poporului și al neamurilor, pre cel preșis din veac. D'aci tótă însemnătatea și importanța Betleemului.

Nașterea supra naturală a Mântuitorului nostru în Betleemul Iudei, o istorisesc Evangeliștii Matei și Luca în modul următor.

Mathei ȕice; «Ear nașterea lui Iisus Christos așa aū fost: «că fiind logoditā muma lui Maria cu Iosif, mai înainte de «a se lua ei, s'aū aflat avēnd în pāntece din Duchul Sfīnt. «Iar Iosif bărbatul ei, fiind drept și nevrīnd să o vādēscā «pre ea, aū vrut pe ascuns să o lase. Și cugetānd el acēsta,

¹⁾ Miheea V, 2.

lui Iisus, a căruia perdere urmărind-o a dat ordin se ucidă toți pruncii din Betleem și din împrejurimi, când s'a făcut acel înfricoșat măcel, despre care vorbește Evangelistul Mathei în Evangeliul său ¹⁾.

Luca însă istorisind nașterea este dominat de ideea că s'a născut în Betleemul Iudei, și că aci născându-se 'și'a arătat de la început mărirea sa, prin prea mărirea ce I-a făcut' o puterile cerești, cari au vestit și păstorilor din împrejurimi bucuria cea mare a nașterii lui Messia, Mântuitorul, ca cu toții bucurându-se să'l prea mărescă.

Aci dar, în Betleemul Iudei, în cetatea numită a lui David, s'a născut Domnul.

Dar Evangelistul Luca, istorisind nașterea, arată că cu ocaziunea acelei înscrieri sau catagrafierii generale a populațiunei, la Betleem, grămădela era așa de mare în cât sfinta familie nu a găsit loc de găzduit în oraș. El spune că au fost nevoiți să rămână la marginea orașului, adăpostindu-se, ca oameni săraci și fără mijloce într'o peșteră, unde erau și animale, și aci împlinindu-se zilele facerei, sfinta Fecioră a născut. Evangelistul mai adaugă că acesta a fost semnul, dat de înger păstorilor, pentru a cunoște pruncul, *că'l vor afla în iesle*, cum l'au și găsit.

Evangelistul Mathei, pe de altă parte, istorisind că nașterea a avut loc la Betleem, și arătând că au venit la Ierusalim a se închina noului născut Messia, Domn și Impărat, magii din răsărituri, spune că regele Irod s'au turburat foarte mult de această știre. El adaugă că Regele a ordonat convocarea Sinedriului pentru a afla locul unde urma să se nască Messia, și Sinedriul ia spus că, în Betleemul Iudei, căci așa predisese profetul Miheea ²⁾. Evangelistul arată în

¹⁾ Comp. Mathei II, 13—18,

²⁾ Intre cuvintele raportate de Evangelist, ca răspuns dat de sinedriu lui Irod și textul profeției lui Miheea, există, precum am arătat mai sus o mică deosebire sau nepotrivire care a dat naștere la foarte multe

urmă cum Irod a hotărît să piardă pruncul nou născut, și cum pentru a-l putea afla a ordonat uciderea tuturilor nouilor născuți din Betleem și din tot ținutul din prejur.

Implinindu-se ast-fel profeția lui Miheea și Messia cel așteptat născându-se în Betleem, această localitate istorică deveni și mai însemnată, mai ales pentru cei ce au crezut în Iisus Christos. Creștinii în deosebi l-au considerat și îl consideră ca un loc sacru și scump și foarte de grabă, peșterea care s'a învrednicit a primi pre Cuvîntul lui Dumnezeu intrupat a fost transformată în templu mareț, ridicat spre a fi și a servi ca loc de închinare și venerațiune pentru credincioși.

Ast-fel micul și neînsemnatul Betleem, onorat în Vechiul Testament comp. Math. II, 6., prin nașterea lui David și ridicat la o deosebită însemnatate prin cuvintele profetului Miheea, devine de fapt însemnat și prea mărit prin nașterea Mântuitorului în el.

Topograficește. Betleemul este situat pe o colină înaltă spre miezăzi de Ierusalim, departe ca 10 kilometri.

Scriitorii vechi cari au vorbit despre Betleem și descriu pozițiunea sa nu sunt de acord asupra depărtării acestui oraș de Ierusalim. Ast-fel Iosif Flavie pune, între aceste orașe, distanța de 30 de stadii; Iustin filosoful și martir, 35; iar fericitul Ieronim spune, că, de la Iopi la Betleem sunt 46 de mile¹⁾.

discuțiunii. Mulți au mers până acolo în cât să acuze pre arhieriei și cărturarii poporului că au falsificat cuvintele profetului; dar o ast-fel de discuțiune în sine este zadarnică, sau cel puțin ea nu presintă mai nici un interes, când se știe că sensul și fondul profeției este acelaș cu înțelesul cuvintelor raportate de Evangelist ca răspuns al arhierilor și cărturarilor și când se știe că ideea dominantă și de căpetenie a profetului a fost să arate că Messia se va naște în Betleem, ceea ce rezultă și din cuvintele Evangelistului. Apoi mai avându-se în vedere că această profeție devenise foarte populară, pentru că era foarte însemnată și toți se interesa de ea, se înțelege de la sine că sinedriul a raportat-o după sensul ei, fără să mai țină seamă de însuși cuvintele proprii ale profetului. (Comp. Gratius coment., la profețiile lui Miheea).

¹⁾ Compară Iosif Flavie Antichitățile Iudaice, cartea a 7 cap. 10. Iustin filosoful și martir Dialogul cu Iudeul Trifon cap. 7. Ieronim de scriptoribus ecclesiasticis I, 7.

De sigur această nepotrivire în acele timpuri putea să albă loc, căci, nu exista drumuri cari să lege prin o cale dréptă și practicabilă aceste orașe. Astă-đi însă de la Ierusalim la Betleem este una din șoselele cele mai frumoșe ale Palestinei.

Prezicerea profetului Miheea, anunță pur și simplu nașterea lui Mesia în Betleem. Evangeliștii narând nașterea, arată că Mântuitorul s'a născut în Betleemul Iudei, afară din oraș, în o peșteră. Locul acesta de și nu aparținea orașului, el însă era lângă el ca și nedespărțit. Fericitul Ieronim spune că peștera în care s'a născut Domnul, era situată în partea de miază-đi a orașului Betleem, nedespărțită de oraș. Același lucru îl afirmă și marele istoric Evsevie Pamfil.

Istorisirea evangelică despre nașterea Mântuitorului într'o peșteră, unde sfânta Familie s'a putut adăposti, când a venit la Betleem, căci n'a putut găsi alt unde-va un loc de asil din cauza mulțimii ce se grămădise în acel oraș, cu ocasiunea catagrafieri, ce se făcea, este confirmată de toți părinții bisericești posteriori și în decursul tutulor secolilor se confirmă până în ziua de astă-đi.

Grămadéla, spun sfinții părinți, pentru a interpreta, cuvintele Evangeliștilor, era așa de mare în cât sfânta Familie, n'a mai găsit nici un loc de adăpostire în oraș, și așa a rămas la marginea orașului, și a fost nevoiți a se adăposti, în o peșteră, la o lalta cu animalele, și acolo Sfânta Fecióră a născut, înfășind pruncul și punându'l în iesle unde l'a găsit păstorii ce veniseră a i se inchina.

Locul acesta era sub un deal mare, precum și astă-đi se vede. Sfinții părinți ne dau multe descrieri amănunțite asupra lui. Ei spun că avea adincime ca de 40 picioare și lățime ca de 12, la intrare, și cu cât mergea către fund se tot îngusta, cum de ordinar sunt aproape toate grotile săpate sub dealuri.

Fericitul Ieronim, a avut o deosebită venerațiune către

acest loc. El a stat acolo mult timp, și a lăsat cu limbă de mörte să fie înmormîntat acoloa lângă locul unde tradițiunea arată pînă astă-đi locul nașterei Domnului¹⁾, istorisește că împăratul Adrian ar fi voit ca locul acesta să mai bine ție cele întâmplăte acolo, să se uite. El a ordonat să se planteze o pădure și să se ridice un altar în onórea țieului Tamutz seü Adonis, așa în cât la țieua sėrbătorirei acestui idol rușinos și imoral, printre copaci și zidurile ridicate să se audă cãnturile obscene și bocetele nenorocitului amant al Venerei²⁾.

De sigur că fericitul Ieronim a cunoscut, să a audit vre o tradițiune veche în acest chip, și nu este de mirare că împărații romani din aceste timpuri, cari se sileaü prin ori și ce fel de mijlóce să facă să dispară ori și ce amintire despre Iisus Christos, să fi făcut și pe Adrian să se fi gãndit la așa ceva, însă nimeni nici o dată n'a auzit și n'a cunoscut vre o ast-fel de pădure și altar în aceste locuri. De altmintrelea, din istorie se știe că Adrian a fost mai pornit asupra Iudeilor, cari i a făcut multe neajunsuri în Palestina, de cât asupra creștinilor. Dar chiar dacă își propusese așa ceva, nu a adus la îndeplinire, căci nici chiar fericitul Ieronim nu amintește despre vre un cult săü serbare a acestui idol păgân săü a vre unui alt zeü acolo, înainte de timpurile sale. Și dacă acesta nu a putut avea loc înainte de timpurile sale, după aceea, când aü început timpurile gloriose ale creștinismului, nu a putut fi profanat săü pãngărit de nimeni acest loc. Tradițiunea este continuă și cu tóte nenorocirile ce aü mai putut trece preste locurile sfinte, pe locul nașterei Domnului mărețul templu ridicat de

¹⁾. Mormîntul fericitului Ieronim pînă în țieua de astă-đi se conservă în aceeași biserică care cuprinde locul nașterei Mântuitorului(căci pe această peșteră sf. Marele Constantin cu muma sa Elena, a ridicat un frumos și măreț templu, care, de și deteriorat, se conservă pînă astă-đi.

²⁾. Ieronim ep. ad. Paulinam.

Constantin și mama sa Elena se conservă până astăzi și este ca loc sfânt pentru adorare credincioșilor.

Asupra mărimii sa și numărului locuitorilor vechiului Betleem, nu avem aproape nici o știre, nici din datele biblice, nici de la sfinții părinți ai Bisericii.

Din Biblie se știe că era un oraș mic și neînsemnat și a devenit important, precum am arătat, mai întâi prin faptul, că în acest oraș s'a născut David, și prin profeția lui Miheea, că aci se va naște Mesia.

De altminterlea și astăzi, Betleemul este mai mult un sat de cât oraș. Astăzi el nu numeră de cât 3000 locuitori, în majoritatea lor creștini, cari se ocupă cu facerea icónelor lucrate mai ales în sidex.

D.

BIBLIOGRAFIA GREACĂ.

Am întreprins încă de mai mult timp adunarea și analisarea cărților grecești, tipărite în țară și afară din țară, și care sunt imprimăte cu ajutorul bănesc al Românilor. Din aceste publicațiuni, în majoritatea lor, după ce le dau titlul complet în grecește și-l traduc și în românește, am extras din prefețele și dedicațiile lor, din conținutul lor, toate părțile privitoare la Istoria noastră națională, laică și bisericască, în scopul ca aceste materiale positive să pótă fi cunoscute și întrebuințate de către cei ce se ocupă cu Istoria noastră. N'am făcut publicarea tuturor cărților Grecești chiar din țară, când acelea nu cuprindeau nici un interes pentru noi; fiind-că oricine le pótă vedea în autorii Greci, ca Zavira, Papadopul Vretos, Satha, Paranica etc. Scopul meu a fost de a dovedi cât de mult au sacrificat Români pentru popóarele din Orient, de sub jugul turcesc, grece ori grecizate și cât de tare era răspândită între Români limba

grăcă, mai ales în pătura mai înaltă socială. Aceste publicațiuni au fost toate și în mâinile Românilor și s'au folosit cultivându-și mintea și îmbogățindu-și cunoștințele. Materialul extras are o mare valoare și pentru istoria generală a culturii la Români în sec. al XVII, XVIII și parte din al XIX. Multe din aceste cărți le-am găsit în fosta Bibliotecă a Statului, alipită astăzi la Biblioteca Academiei Române, apoi la Academie și o parte din ele sînt proprietatea mea. Sper că această publicație va interesa cu deosebire pe cititorii Revistei «Biserica Ortodoxă», pentru că mai toate sînt de cuprins religios, polemic și moral.

Publicarea o fac cronologic, cât e posibil, spre a se putea surprinde mai bine mișcarea culturală din secolii trecuți.

Primiți vă rog, iubiți cititori, cu dragoste creștină aceste mici ostenele ale mele, ce le am depus în orele libere, pentru desgroparea materialelor învechite, privitoare la *Istoria Țării Noștre*, și fiți sănătoși.

Din Dositeiū despre tiparul grecesc în Iași.

Ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ ὄντες εἰς Γιάσιον καὶ ἰδόντες τοὺς μὲν Μολδαβοὺς τοπον ἔχοντας, τοὺς δὲ ἑλληνας οὐ, καιόμεθα τὴν καρδίαν. Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τῶν καλῶν ἀρχηγός, καὶ τελιωτής, φέρει ἡμῖν Βλάχον τινὰ ἱερομόναχον τοῦνομα Μητροφάνη, καὶ δίδομεν αὐτῷ ἑξακόσια γρόσια καὶ κατασκευάζει τύπον καινόν. Καὶ δὴ δίδομεν αὐτῷ ἀναλώματα καὶ χαρτία καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Νεκταρίου κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παπα πέμπομεν, καὶ παρ' ἐλπίδα τυποῦται ὁ καὶ διενείμαμεν τοῖς πᾶσι ἀδωροδοκῆτως. Ὡφθη δὲ ἡμῖν γλυκὺ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐν Ἀδρανόπολει εὕρισκόμενος τῷ χι-

λιοστῶ ἑξακοσιοστῶ ὀγδοηκοστῶ τρίτῳ ἔτει ἀπεστείλαμεν χαρτία εἰς Γιάσιον καὶ ἐδώκαμεν τῷ τύπῳ καὶ τὸ τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης βιβλίον, γράψαντες ἐπιστολάς καὶ τῷ Δούκα βοεβόδα¹⁾.

«In anul una mie șase sute opt-deci fiind în Iași și vedând, ca Moldovenii aŭ tipar, iar Grecii nu, ne ardea la inimă. Iar Dumneșeŭ conducătorul celor buni și săvîrșitorul ne adusă un Vlah ieromonah cu numele Mitrofan și i-am dat șase sute de lei și pregătește un tipar nou. Și i-am dat lui de cheltuială și hârtie și cartea lui Nectarie asupra începătoriei Papei i-o trimitem și peste nădejde (așteptare) se tipărește, pe care o am împărțit tuturor în în dar. Ni s'a părut nouă plăcut lucrul și aflându ne în Adrianopol la anul una mie șase sute opt-deci și trei, am trimis hârtie la Iași și am dat la tipar și cartea lui Simeon al Tessalonicului, scriind epistole și lui Duca Vodă». In această pericopă ni se dă data pozitivă a înființării tipografiei grecești la Români.

Iată cea întâiă carte grecăscă tipărită în Moldova, la Monastirea Cetățuia.

1) Τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου Πατριάρχου τῆς μεγάλης καὶ ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, Κυρίου Νεκταρίου, πρὸς τὰς προσκομισθείσας Θέσεις κατὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Φρατόρων, διὰ Πέτρου τοῦ αὐτῶν Μαίστορος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ἀντίρρησις.

Τυπωθεῖσα νῦν πρῶτον ἐν τῇ σεβασμίᾳ Πατριαρχικῇ καὶ Ἀυθεντικῇ μονῇ τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων, τῇ καλουμένῃ Τζετατζούια, κατὰ τὸ 1682 ἔτος τὸ σωτήριον. ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐν Γιάσιῳ τῆς Μολδαβίας.

«A prea fericitului și prea înțeleptului Patriarch a mareii și sfinteii cetăți a Ierusalimului, Domnul Nectarie, la propozițiunile propuse contra fratorilor din Ierusalim de cătră Petru Magistrul lor, despre primatul Papei, Combatere.

Tipărită acum întâia oră în respectata Patriarchicăscă și

1) Dositeiŭ Patriarchul Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχεοσάντων. Cart. XII. capit. XII, pagina 1237.

Domnescă Monastire a Sfinților slăviți și întâi corifei ai Apostolilor, ce se numește Cetățuia, la anul 1682 al mântuirii, în luna Iuliu, în Iașul Moldovei».

După acest titlu al cărții urmăzează câte-va poesii și pericope din sf. Părinți fără valoare pentru Români; iar în prefața către cetitori se cetește:

«Iar noi ca și această carte a lui să se respândescă pretutindenea în lume, prin harul lui Christos, am publicat-o prin tipar (pe care din nou l'am alcătuit) spre mărirea lui Dumnezeu și întrebuințarea noastră a credincioșilor, pentru că formarea tiparului este dintre bunurile cele mai mari a nemului nostru. Noi însă ceea ce datoream am făcut. Să dăm mulțămire lui Dumnezeu celui ce lucrăză toate prin toți, cu a cărui ajutor și altele, netipărite până acum, din ale părinților, cărți de ale noastre și despre mărturisirea credinței noastre ortodoxă și despre oră ce schismă și erezie de acum înainte se vor tipări». Apoi urmăzează dedicația:

«Prea strălucitului, prea blagocistivului și prea măritului Domn și Egemon, Domnului Domn Ion Duca Voevod a totă Moldovlahia și prea mărețului locoțiitor a totă Ucraina și acelor din jurul ei mântuire de la Dumnezeu.

Fiind că Filip Regele Macedonenilor învingea și își făcea tot mai mare stăpânirea sa, se intristă Alexandru, dicând că părintele său are să cucerescă tot, iar miș nu'mi va rămănea nici un lucru ca să mă disting. Ambiția lui însă nu era potrivită, căci era despre lucruri deșarte, care înainte de ale obține se duc și înainte de ale organiza dispar. *Iar cugetarea ta cea înaltă nu numai guvernământul în Dumnezeu a tericitului și pururea pomenitului părintelui (?) tău Vasilie Voevod îl vei clironomisi legal spre mai bine, nerivnind nimica în totul aceleia; ci îndeplinind porunca evangelică, servind bine și cu bună voință și darurilor sufleteste ale aceleia, îmmulțind cele ale noastre (căci cele sufleteste pre-*

date se înmulțesc, și mereu adăugându-se devin nenumărate și îmbelșugate), dintre care și numai acestea ajung spre un bun nume de-apururea: acela fiind iubitor de Dumnezeu cu îngrijire și bună voință adunând Sinod local în Iași, a făcut să tacă scandalele ivite atunci în Rosia mică asupra credinței apostolice și surprinzând calomniile Calvinilor prin numitele capitule ale lui Ciril, le-a împrăștiat. Iar tu ca Elisei luând de la Dumnezeu îndoite chipuri de teosevie și împodobit cu bine-facerea și înțelepciune, luptând, apoi ca și Ilie învăpăeat de zel ai ambiționat la săvârșirea tiparului grecesc, îndreptând nu numai pe Ortodoxii Ruși, și nici numai scăpând de calomnia parțială Biserica; ci ori cărui Ortodox, ca o lumină a credinței evangelice și ale sfintelor tradiții Apostolicești și ale părinților, opunându-le scrierile și contra oricărei schisme și eresii, le-ai procurat armă neînvinsă. Acesta-i dovada sinceră a Ortodoxiei tale, acesta-i capitulul virtuților tale, și arătarea în adevăr bine-voitoare a lui Dumnezeu către tine. Și în viața prezentă vei fi păzit de tot protivnicul până la bătrânețe adânci, iar în cea viitoare vei câștiga fericirea Cerului.

Dositei, cu mila lui Dumnezeu Patriarh a sfintei Cetăți Ierusalimul și rugător al strălucirii Vostre».

După dedicație urmează viața Patriarhului Nectarie, în care sunt următoarele locuri ce ne interesază:

»Fiind de 50 de ani, a fost de două și de trei ori la Vasilie Voevodul Moldovlahiei pentru înțelepția lui Ioanichie al Alexandriei, care oprea pe Sinaiți a liturgisi în o casă de rugăciune ce o avea în Egipt..... Apoi la 1664 m'am dus în Moldovlahia pe timpul lui Ioan Eustratie Dabija Voevod și am așezat monastirile Sfintului Mormint de acolo și fiind dăruit îndeajuns a aflat îngrijire mare din partea tuturor

și primire și din partea marelui Vistier Boerul Duca, care a fost apoi Domn acolo și care cu măreție domnește și acum. Apoi la Martie venind în Ungrovlahia, pe timpul lui Grigorie Voevod, unde saū nimica saū puțin luând ajutor, apoi de la acela trecând Dunărea și umblând prin orașelele dinprejur pentru milă, a ajuns în Decembrie la Târnova... »

La sfârșitul cărței se ȳice: 'Ετυπώθη παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Μητροφάνου—*S'a tipărit de cel între ieromonahī Mitrofan*. Acesta-i vestitul Mitrofon lost Episcop de Huși și Buzău.

Cartea este folio, litera fôrte frumósă cicero și cuprinde 255 de pagini.

Acésta-i întâia carte imprimată la Cetățuia, în Moldova, în limba grécă.

II) 'Ιστορία τῶν κατὰ τὴν 'Ουγκροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀρχομένη ἀπὸ Σερμπάνου βοεβόδα μέχρι Γάβριήλ βοεβόδα, τοῦ ἐνεστῶτος Δουκός. Ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν 'Αρχιερεῦσι Πανιερωτάτου Μητροπελίτου Μυρεών, Κυρίου Μιχθαίου τοῦ ἐκ Πογωνιανῆς. Καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐνδοξοτάτῳ 'Αρχοντι 'Ιωάννη τῷ Κατριτζῆ. 'Εν 'Ενετιῆσι παρὰ Ν. Γ. 1683 ἰν Oct.

«Istoria celor săvîrșite în Ungrovlahia, începută de la Șerban Voevod până la Gavriil Voevod a Ducelui present. Lucrată de cătră cel între Arhierēi, Preasfințitul Metropolit al Mirelor, Domnul Mateiu, din Pogoniana și afierosită prea gloriosului boer Ioan Catrigi. În Veneția de N. G. 1683, în Octobrie».

Acéstă scriere este tradusă și în românește de cătră Maxim, Directorul Gimnasiului Sf. Sava din București, la 1863 și imprimată în Tesaurul de Monumente istorice de A. Papiu Ilarion vol. I, pag. 327—384 inclusiv.

III) Ανδραναθίαις τοῦ εὐσαβεστάτου καὶ ἀνδρειοτάτου Μιχαήλ βοεβόδα. 'Ετι δὲ καὶ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν 'Ουγκροβλαχίαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ἀφέντεψεν ὁ Σερμπάνος βοεβόδας, ἕως Γαβλιή Μογύλα βοεβόδα. 'Ετι δὲ περιέχει καὶ τὰς παραγγελίας πρὸς τὸν 'Αλέ-

λέξανδρον Ἡλιάσι βοεβόδα καὶ εἰς ὄλους τοὺς διαδόχους τῆς Αὐθεντίας καὶ Θρηῆνος περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνετίησι, παρα Ν. Γ. 1683.

«Bravurile prea piosului și prea bravului Mihail Voevod. Încă și câte s'a întâmplat în Ungrovlahia din timpul de când a Domnit Șerban Voevod până la Gavrii Movilă Voevod. Mai cuprinde încă și sfaturile către Alexandru Iliăș Voevod și la toți următorii domniei și plângerea despre Constantinopol. În Veneția, la N. Gh. 1683».

Ambele scrieri sînt în Octavo, și s'aŭ imprimat întăia dată în tipografia lui Niculae Glichî, care ș'a pus numai inițialele la începutul cărților.

Traducerea în românește și a acestei cărți este făcută tot de Maxim și imprimat iarăși în Tesaurul de Monumente a lui A. Papiu Ilarian pag. 279—326 inclusiv vol. I.

IV) Ἀκολουθία τῶν ἁγίων μαρτύρων Σεργίου καὶ Βάκχου. Ἐτυπώθη ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδαβίας παρα Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Χουσίου, Κυρίου Μητροφάνους, ἐν ἔτει 1685.

«Serviciul sfinților martiri Sergiū și Vach. S'a tipărit în Iașul Moldovei de cătră prea iubitul de Dumneđeŭ Episcop al Hușilor, Domnul Mitrofan, în anul 1685».

Formatul 4°, cuprinde 22 pagini.

Estragem din prefața acestei cărți, după Emile Legrand Biliothèque grèque, v. II, pag. 425, următoarele:

«..... Cunoscînd fôrte acurat acest adevăr deosebitor dintre starea lumescă și Evangelică, prea Mărețul, cu mila lui Dumneđeŭ, prea Înălțatul și prea piosul Domn și Egemon a tótă Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Șerban Voevod Cantacuzin, ca urmaș a celor vechi de Dumneđeŭ încoronați împărați, a preferat mai ales partea cea bună, și a voit a se presenta cu înțelepciune solomonică și spre continuarea prea mărețā a vestitului său neam, strălucită, împodobită și urmată cu multe și variate virtuți, pe care timpul le va

arăta până la marginile pământului, judecând (προκρίνουσα) să aibă onórea acelei Domni, despre care ȳicerea profetică strigă: «Pe mine fórtē m'aũ cinstit prietiniĩ tēi, și Dumneȳeũ fórtē a imputernicit stăpânirea lor», *dar și acum a îndemnat' o ne'ncetat pentru ȳidirea casei de rugăciuni (Biserică) adică a clădit Strălucirea sa în țara sa din temelie o monastire domnescă și prea trumósă, în localitatea Cotroceni, împreună cu tóte așăzerile sale și a celor ce contribuesc la înfrumusețarea templului și acelor trebuitóre pentru chivernisirea monahilor, în cinstea Adormirei Născetőrei de Dumneȳeũ. La aceeași monastire a sa a regulat Strălucirea sa să se prăznuiască sfinții Serghie și Vach în ȳiua lor cu prăznuire strălucită, cu ospețe și cu primirea celor ce vor veni la sērbătórea lor, pentru că în timp de nevoe a aflat scăpare la Dumneȳeũ, puternicul Mântuitor, apoi la neîntinata și neapărata trebuitóre în rugăciuni, la Născetőrea de Dumneȳeũ și al treilea la marii martiri Serghie și Vach, fiind-că ȳiua fugei lui a fost ȳiua sfinților, Octombrie 7. Acéstă prefață este scrisă în Iași la 1685».*

V) Ἡ Θεία Γραφή, δηλαδῆ, παλαιᾶς καὶ Νέας διαθήκης ἅπαντα. Divina Scriptura, nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia. A viro doctissimo et liquarum peritissimo deligenter recognita et multis in locis emendata, variisque lectionibus ex diversorum Exemplarium Collectione decerptis et ad Hebraicam veritatem inverti Testamento revocatis aucta et illustrata.

ἄλλαι μὲν ἐτέρωθι τυπωθεῖσα καὶ νυν πρῶτον ἐκδοθεῖσα. Ἐνετίησι, περὰ Νικολάου Γλυκεῖ. 1685.

Prefața de la acéstă operă fiind prea însemnată o traduc tótă luată din Emile Legrand pag. 440, opul citat.

Prefață la Biblie.

«Prea luminatului, prea gloriosului și prea creștinului E-gemon, Domnul Domn Ioan Șerban Cantacuzin, Voevod a toată Ungrovlahia, Craiova și a celor-l-alte, Neculaî Glichî εὐδαιμόνιας διάγειν—să petreci în fericire.

Cele bune, prea renumite Dómnne, neglijate ajung la ruină cu timpul și se dau uitărei. Căci timpul, răsărind și cele necunoscute (după tragedii) și ascunzând cele vădute, nimic în nici o parte nu le-a păstrat neschimbate, ci prin natură unele să întunecă (ἀμαρτυρῶν), iar altele cu totul se prăbușesc în neștiut. Iar de n'ar fi cineva care să intrerumpă acest mers al timpului, de demult ar fi lipsit cele bune de la ómenî. Acesta ce alt ar fi, denu reînoirea celor învechite, așezându-le cu puterea timpului, și nelăsând cele ce odată există să se pėrdă ușor, ci să rămăe în toate vécurile succesiv, ca din ele să se folosescă și strămoșii și să nu se priveze și urmașii. Acésta și eũ, prea mărite de Dumneđeũ și prea înălțate Domn, cunoscēnd, m'am întristat nu puțin și în cât-va am putut să aduc lucrurilor un ajutor óre-care, pentru că dîlnic multe sînt cele ce s'aũ făcut și s'aũ stricat. Decî se cuvine, am socotit, dacă nu la tóte, cel puțin la cele mai de nevoe, câtă-i posibil se le vin în ajutor. Și dar vedēnd dumneđeésca în adevěr și Sfințita Scriptură tipărită grecește nu odată saũ de douė ori, ci de multe ori, în timp ce și graul grecesc înflorea și la mulți la cei din rėsărit și din apus renăștea; iar acum (fugi sórtă) acésta prețuindu-se de puțină onóre de către unii, și căci sînt prea puținî la numěr, cari gustă din ea și din nenorocire neglijată și ne mai reînoindu-se nici de cum prin alte retipărîturî, ci primejdie fiind ca în scurt învechindu-se se nu ajungă cum-va. (ceea ce să ferescă Dumneđeũ) la o nimicire desăvirșită, ca o raritate mare, precum și alte (cărți) aũ pățit de ale filosofilor și teologilor; pe de o parte alegēnd

pe cea mai bună dintre toate cele tipărite de demult până acum, nu m'am lenevit a o reedita cu tiparul meu.

Am întâlnit foarte multe greutăți la această întreprindere a mea, mai ales între toate și cheltuiala de bani, pentru că mi trebuia o mare sumă, plus nesiguranța vieții. Căci a trebuit să cheltuesc mai doi ani pentru aceasta, ca nu cum-va începând ȳidirea turnului să'mi vie de odată și mórtea și se rămână lucrul neterminat! Dar acesta nu mi-a înfrânt de loc dorința mea spre bine; chemând pe Dumnezeu în tr'ajutor la lucru, l'am și început și cu ajutorul său n'am fost privat de ceea ce doream. Mulțamită lui Dumnezeu cel ce ajută la bunele întreprinderi. Pe mine (dacă trebuie să spun adevărul) nu alt ceva m'a mișcat foarte și m'a împins la acesta, de și, cum am ȳis, multe sînt motivele, *de cât că această lucrare se săvîrșaste în ȳilele de Dumnezeu cinstitei vóstre Egemonii. Fiind-că a câștigat de la voi miî de bunuri nu numai Mysia și Panonia, dar și totă Grecia, am alergat și eũ cu totă dispoșiția prea căldurósă ca și acest har să-l adscriũ bunătăȳilor tale, ca și pe cele-l-alte, prea mărute de Dumnezeu și prea strălucite. Trebuie, prea măreȳe Egemon, să dedic cui-va această carte. Și eũ nu socot că nu s'ar cuveni altuia de cât strălucirei tale, pentru că ești participătorul și împărȳitorul mai ales a bunurilor din ea celor mai mulți.*

Căci curând și la această întâia temelie, ȳic a cuvintelor Dumnezeestelor scripturi, vedem o genealogie admirabilă a protopărinȳilor și demnă de miî de laude. Iar dacă cine-va ș'ar îndrepta atenȳiunea asupra genealogiei tale, cum cine-va închidẽndu-și ochii și închidẽndu-se buzele, nu s'ar spăimãnta de șirul cel mai frumos, odraslă împěrătéscă și îmfrumuseȳat cu miî de podóbe de tot felul? Și nimeni nu m'e póte acuza că minȳesc. Căci toȳi cunosc prea nobila casă a renumiȳilor Cantacuzini câte bunătăȳi aũ respândit și cei

întăi și cei mai de pe urmă și se vorbește până la marginile lumii despre ei, adică de nobleța și de fama admirabilă a lor. Ce însă s'a întâmplat după aceea? Nu un Cataclism? Și sămînța cea veche a neamului lui Noe, după explicările dumnezești, ș'a conservat în chivot în timpii mai de pe urmă. Tot asemenea și pe timpul luminărei tale tot așa se consideră, *salvându-se în tine, ca într'un camin prea bun caracterile divine, nestrămutate, ale vestitului vechi neam al Grecilor, și pe când altele său înegrit, neamul tău însă vestit a rămas și va rămânea în vecie mai presus de furtune, de atacurile și ispitile ce i se opun.* Apoi pe Avraam cum îl voiu trece cu vederea și împreună cu el pre prea iubitul de Dumnezeu fericitul tău părinte, pe cel cu sufletu! în adevăr avramian? Care cu dreptul (după cum altă dată și Avraam) a auđit de la Dumnezeu, conducătorul a tóte, cu totul bine: «Eși din pămîntul tău și din sămînța ta și vin'o în pămîntul ce'ți voiu arăta. Și dar cedend cu supunere chemarei Dumnezești părăsăște acea mare cetate, ș'a ajuns la pămîntul în care singur acum stăpânești, nu în afară în adevăr de Pronia dumnezească, *iar acésta, ca din acela să rămână stăpân și hrănitor și îngrijitor prea bun, fiul prea vestit a aceluia, tu însuți ȕic, Domnul Ioan Șerban Cantacuzin Voevod. De aceea pe tine cu dreptul te-am recunoscut și numit și Moisi și Iisus, conducend și administrand nu un popor cu cerbice tare, ca cel iudaic, ci creștin, blând și supus Domnului la jugul Dumnezeesc, popor sfint și preoție împăratéscă. Ce dar? N'ai suferit ca profet—împăratul David de necređut de la cei ce se împrotiveau vrăjmășește cu îndărăt-nicie la ceea ce era bun? apoi de cătră Pronia divină nu numai te-ai salvat întreg, dar încă ai stăpănit și pe cei ce te vrăjmășeau și ai rîdicat*

rușinea dintre fiii lui Istrail. De aceea te-ai și învrednicit de cătră Dumneșeu de darurile și harurile cele mai mari, mergând din glorie în glorie. Iar pe Solomon, pe care l'ai și imitat în virtuți, mărturisește dreptatea de la început și adevărata Strălucirei tale, cei suprabondente, între cele dintăiu. În cât este vreme a țice cu Scriptura, adevărul din pământ a răsărit și dreptatea din ceruri a privit, ca odinioară în timpurile lui Solomon. Dar acela a țidit templu Domnului a tot Stăpănit, iar tu ai trecut cu vederea acesta? Nică de cum. Ai învins de Dumneșeu mărite și în acesta în parte pe Solomon și l'ai întrecut, după cum toți spun și nimeni nu se împotrivește. S'a clădit propoveduitor înfocat a unei asemenea întreceri renumitul, mare și dumneșesc templu a pururea lăudatei Născătoare de Dumneșeu și lui Serghiū și Vach, acoperitorilor ței și apărători, lângă București, țidit din temelie și rîdicat la cel mai înalt grad al artei, cu învoirea și ajutorul lui Dumneșeu, iar cu cheltuiala ta regală și măreță. Las acum de a povesti lăcașurile dumneșesti și sfințite din deosebite localități și sate, ce nu sînt puține la număr, pe care le-ai înălțat prin zel dumneșesc, neeconomisind nimic de loc. Fiind că fie-care în ce și complace în acelea și onorându-se se veselește, după proverb. De aceea și eu am voit a cinsti Măreția ta prin această a mea dedicație. Iar a te veseli pentru dedicare este acurată socotință, că prin tine sfintele Scripturi s'au explicat și s'au tradus din limba grăcă în limba Mysilor și a Dacopeonilor, care arată iubirea ta către sfințitele și dumneșestele cărți și evidentă se face dorința cea prea înferbântată. În cât și cu acesta ai întrecut și pe confratele Plotomeū ce a stăpănit în Egipt. Căci și acela traducând sfințita Scriptură, o au

așezat în propria sa Bibliotecă. *Iar tu prea înțelepte și de Dumneșeu respectate Cap, afierosești cărțile în dar la sfințitele Biserici. Ție dar, prea renumite eroi, coróna Domnitorilor din vécuri, îți dedic această carte, numită Vechiul și Noul Testament.* De aceea, de trei și de multe ori fericite și bine cuvântate, nu te abștinea, înprotivindu-te, a primi acest dar al meu, având în vedere dorința ardentă respectuóasă ce o am către tine în parte, și nu la obștimea darului.

Să trăești fericit, Lauda Grecilor, Gloria Bizanțului, dorul Cantacuzinilor și Stăpânitorul a tótă Mysia. In Venetia“.

VI) Τοῦ μακαρίτου Μελετίου Συρίγου, διδασκάλου τε καὶ πρωτοσυγέλου τῆς ἐν Κωνσταντινοπόλει μεγάλης Ἐκκλησίας. Κατὰ τῶν Καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λυκάρεως Ἀντιρρήσις.

Καὶ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς Καλβινικῆς φρενοβλαβίας.

Τυποθέντα διὰ δαπάνης καὶ ἐπιτροπῆς τοῦ ἐκλαμπροτάτου, εὐσεβεστάτου καὶ γαληνοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας, Κυρίου, Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα βοεβόδα. Ἐπιμελεία δὲ καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου Νοταρίου τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Κυρίου Μανουήλ Μακρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ περιφήρῳ πόλει Μπουκουρέστη τῆς Οὐγκροβλαχίας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1690, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον.

«A fericitului Meletie Sirig, dascalul și Protisinghelul Bisericeii mari din Constantinopol asupra capitulilor Calvinești și a întrebărilor lui Ciril Lucaris, Combatere. Și a lui Dosoteiū Patriarhul Ierusalimelor, manual inprotiva greșalelor Calvinice.

Tipărite cu cheltuiala și cu îndemnul prea strălucitului, prea piosului și prea luminatului Domn și Egemon a tótă Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarabă Voe-

vod, prin îngrijirea și corectarea prea învătăatului Notar a marelui Bisericii Chir Mihail Macri din Ioanina. În renumitul oraș Bucureștii Ungrovlahiei. În anul mântuirii 1690, în luna Septembrie».

Pe contra pagină este marca țerei foarte frumos lucrată, corbul cu Crucea în cioc. Dedesuptul stemei sînt în grecește versurile următoare: «Din Ungrovlahia singur acest Constantin este, care conduce frânele acestia, acum cu fericire. Ramură prea renumită fiind, din părinte Basarabă, iar după mămă din Impărații Cantacuzini. Caracterisază visul sufletului iubitorilor de dragoste, pentru că este simbolul piosității, a Patriarhului Ierusalimului celui sincer iubit de Dumnezeu, cu numele Dositei».

Cartea este în folio și cuprinde pe lângă scrierea lui Sirig și Expunerea Credenței de la Sinodul din Ierusalim, scrisă de Dositei Patriarhul Ierusalimului. În această lucrare ni s'a păstrat practicele Sinodului din Iași sub Varlaam Mitropolitul Moldovei și Domnitorul Vasilie Lupu, cum și o epistolă din partea Sinodului din Iași către Domn, prin care-i mulțamește de ospitalitatea ce a avut acolo, de interesul ce pune pentru apararea Ortodoxiei, declarându-l de apărător și protector al Ortodoxiei. Iată această Epistolă:

«Prea strălucitului și prea marelui Duce, iubitorului de Dumnezeu Domn și Egemon a totă Moldovlahia, Domnului Domn Ioan Vasilie Voevod, mântuire de la Dumnezeu.

Ție ți-a fost dat, cu adevărat Duce prea mărețe, a răspândi prin tipar și aceste scrisori Sinodice, fiind că ție ți-a oferit Domnul semnul de a fi sprijinitorul Bisericii Sale, și brav nimicitor al ereziilor. Pe tine numai, dintre toți Egemonii pămîntului, alegându-te ca bine plăcut Lui, cui altuia i s'ar cădea a proscribe și stigmatiza opiniile false, dacă nu în adevăr minței tale geniale, cei iubitori de Dumnezeu? Carea vedînd Bisericile lui Christos

perturbate din cauza Capitulilor de curând ivite, cu cuprins Calvinic, preținzând a fi ale noastre, sub titlu: Mărturisirea Orientaiă a credinței creștine. Nu te-ai lenevit de loc, ci făcând toate chipurile, nu te-ai lăsat de ostenelă până a nu chema pe locoșitorul Preasfii și apostolicului tron Ecumenic și pe întregul Sf. Sinod de pe lângă el, cum și din Rosia pe reprezentanții Bisericeii de acolo; și așa cu aceștia ai sfâșiat toate dogmele false, admițând și întărind prin cărți publice dogmele curate ale Bisericeii Orientale; și ast-fel descoperind veninul cel ascuns în acele capitule către toți fiii Ortodoxi ai Creștinilor. ai ordonat a se face cunoscut în public socotința ce o are despre aceste dogme Biserica noastră cea mare a lui Christos. Pentru că așa să pot cunoște oile Domnului de pretutindenea, de care mănăcări trebuie a se feri și spre ce pășuni sigure a se apropia. De aceea mulțămind lui Dumnezeu de cele economisite nouă prin tine de El, 'L rugăm din tot sufletul de ați dărui viață prezentă, îndelungată și pacinică, intrumusețând cu harul său tronul Egemoniei până la sfârșit, și a te permuta în viața viitoare de la cele pămîntești la Impărăția Cerescă».

(Urmază subsemnăturile membrilor Sinodului).

Acest doct teolog, a cărui viață i-o descrie în introducere Patriarhul Dositeiū, a stat mult timp în Iași. El a scris această carte mai întâi în limba veche grecă, ș'apoi a tradus'o în cea vulgară. În ea combate toate eresiile și alunecările de la ortodoxism, atât a le Catholicilor cât și mai ales ale Calvinilor, combătând punct cu punct scrierea dată sub numele lui Lucaris, imprimată în Apus sub titlu: *Mărturisirea Bisericeii Răsăritului*. Motivul imprimării acestei cărți ni-l descrie ast-fel Dositeiū Patriarhul Ierusalimului:

.....«Să se știe că pe la 1670, anul mântuirii, Consulul din Constantinopol al Franciei a cerut de la uni Arhieriei și chiar de la Patriachi socotința Bisericeii Răsăritului înscris

despre cele privitoare la credință și i-aș dat mulți și chiar și sfințitul Sinod din Constantinopol, când am compus și noi un manual combătând aiurările Calvinice, pe care aflându-le, veți cunoște cauza pentru care căutaș ast-fel de scrieri Galii. Apoi venind în anul mântuirii 1680 în Vlahobogdania, ne-aș rugat pe noi Ortodoxii din Ardeal ca să le dăm câte-va scrieri pentru ca să pótă să respundă Calvinilor, cari îi suparaș foarte mult. Și așa aflându-ne în împrejurare de a-i ajuta, mulțămită lui Dumnezeu, am găsit presenta carte a reposatului Sirig, cum am spus mai înainte, și cetând-o de multe ori, am găsit-o indeajunsă la tótă întrebarea unor ast-fel de eretici. Mai întâi pentru că este Ortodoxă și în totul conformă cu Biserica Răsăritului. Al doilea pentru că respunde la tóte cele de nevoie și cu cuvint bisericesc spulberă ori ce propoziție eretică și o sfărămă ca pe o țesetură de paenjen. Al treilea, că reposatul acela scriiod-o la început în grăca veche, o a prefăcut însuși în limba vorbitóre și póte ori-ce creștin să aibă din ea mare ajutor și mai ales mulți nobili din Vlahobogdania, care elinizază (vorlesc grecește) cele mai adese ori în limbă, o vor traduce ușor în limba valacă, în cât să devină de folos obștesc în tótă Biserica. Am alăturat pe lângă ea și manualul nostru într'un singur volum. Și voind s'o punem sub tipar în noua noastră tipografie, n'am putut din destrăbălările vremei și din sărăcia noastră. Intre acestea Mirele Bisericei, cel Unul născut Fiú a lui Dumnezeu, îngrijind de poporul seú, a bine-voit de a domnit prea strălucitul, prea piosul și prea înălțatul Domn a tótă Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod, atât de mare fiind, și de neam creștin și cu educația religioasă, cum și de o purtare virtuósă și mai ales rivnitor al credinței Ortodoxe. In-dată ce i-am amintit de acésta, ca reprezentant a lui Christos, a primit cu bucurie cerirea și a hotărít să se imprime cartea cu cheltuéla Strălucirei sale și să se împartă Ortodoxilor în dar, din partea Înălțimei Sale...»

Acest Meletie Sirig a mai adus și alte servicii neamului nostru Iată ce ne spune despre el tot Dositei Patriarhul în viața sa:

....«A scris presenta carte asupra capitulilor lui Ciril (Lucaris) și a întrebărilor și Omiliilor la toate Duminicile de preste an. Și trei tomuri la diferite texte ale Sf. Scripturii și vieții de martiri la mulți martiri din timpul său. Apoi și numita mărturisire Ortodoxă, pe care au scris-o Rușii și Petru al Chievului, acesta a îndreptat-o, după îndemnul Sinodului din Iași. A tradus și interpretarea lui Origen la Epistola către Romani din limba latină în cea grăcă. Și a lui Ioan Cantacuzin Impăratul cea contra etnicului. Apoi și *Institutele lui Iustian, și prescurtarea de legi a împăraților Leon și Constantin le-a tradus din limba veche grăcă în cea vulgară prin îndemnul lui Vasilie Voevod.....*».

Acest cult bărbat învățasă și românește cât a stat în Moldova și presupun că pe lângă materialul de drept civil ce ne-a lăsat, nu puțin l'a ajutat și pe Eustratie Logofetul la alcătuirea codicelui lui Vasilie Lupu, cum și la scrierea dată pe numele lui Eustratie: Cele șapte taîne. Cartea este în folio.

VII) Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν.

Συντεθὲν μὲν παρὰ τοῦ σφωτάτου ἱερομονάχου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου. Νῦν δὲ τυπωθὲν διὰ προστάγματος τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐκλαμπροτάτου καὶ Γαληνοτάτου Αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίου Κύριου Ἰωαννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα βοεβόδα τοῦ Μπραγκοβάνου. Ἐν τῇ αὐθεντικῇ τυπογραφίᾳ τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐν ἔτεσ σωτηρίῳ 1690, κατὰ μῆνα Ἰανουάριον—
in quarto.

«Manual în contra schismeii Papistașilor.

Compus de prea înțeleptul ieromonach Peloponisianul. Tipărit acum prin porunca prea piosului, prea strălucitului și prea luminatului Domn și Egemon a totă Ungrovlahia

Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voievod Brâncovénu, în tipografia domnească din București, în anul mântuirii 1690. în luna lui Ianuarie».

Din cauză că mulți dintre papistași aruncau epitete desplăcute ortodoxilor, s'a imprimat acesta care, spre a le putea răspunde, în Introducere se citește:

«De aceea și această cârtică a reposatului Maxim mulți au voit s'o împedice ca să se tipărească, pentru că spune pe față și curat adevărul. A predominat însă adevărul și a bine-voit Dumnezeu să se tipărească spre amintirea celor înțelepți și spre învățătura și întărirea tuturor Ortodoxilor»...¹⁾.

VIII) Βασιλείου Μακεδόνος, αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, κεφάλαια παραινεντικά ἐξήκοντα ἕξι, πρὸς τὸν αὐτοῦ υἱὸν Λεόνθα τὸν σοφὸν καὶ αὐτοκράτορα ὁμοίως Ῥωμαίων, ἔχοντα ταύτην τὴν ἀκροστιχίδα. Βασίλειος ἐν Χριστῷ βασιλεὺς Ῥωμαίων, Λεόντι τῷ πεποθημένῳ υἱῷ καὶ συμβασιλεῖ.

Ἄτινα ἐπιτροπῇ τοῦ ἐκλαμπροτάτου, Ὑψηλοτάτου καὶ μεγαλοπρεπεστάτου Ἀυθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας, Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαραμπα βοεβόδα, νῦν πρῶτον εἰς τὴν ἀπλήν τῶν Ῥωμαίων γλῶσσαν, οἷον παραφαστικῶς μετηνέχθησαν παρὰ Χρυσάνθου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Παναγίου καὶ δεσποτικοῦ Τάφου τοῦ Νοταρά, καὶ ἐτυπώθησαν δαπάνητε καὶ κελεύσει αὐθις τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος καὶ διορθώσει τοῦ αὐτοῦ διαληφθέντος Χρυσάνθου.

Ἐν τῇ περιφήμῳ πόλει Μπουκουέστη τῆς Οὐγκροβλαχίας, ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1691. κατὰ μῆνα Ὀκτόμβριον, παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου.

«Ale lui Vasilie Macedon, autocratorul Romeilor, capitule sfătuitoare șase-deci și șasă, către fiul său Leon înțeleptul și de asemenea autocrator al Romeilor, care au acest acrostih: Vasilie în Christos Impăritul Romeilor către Leon prea iubitului fiu și conîmpărat.

¹⁾ Vezi Bibliografia Românească veche de I. Bianu și N. Hodoș, Fasciculul III, pag. 297.

Care prin îndemnul prea strălucitului prea înălțatului și prea măritului Domn și Egemon a totă Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod, acum întâiu în limba apla a Romeilor, adică, peritastic sau tradus de Hrisant Ieromonahul Peloponisianul, și Arhimandrit al Preasfântului și stăpânescului Mormint Notara și s'au tipărit și cu cheltulala și cu porunca Iarăș a Înălțimei Sale și cu corectarea acelu amintit Hrisant.

În renumitul oraș Bucureștii Ungrovlahiei, în anul mântuirii 1691, în luna lui Octobrie. De Antim Ieromonahul».

Pe contra pagină este stema țării corbul, iar sub stemă în grecește stihurile următoare: «Cătră prea strălucitul, prea piosul și prea Înălțatul Domn și Egemon a totă UngroVlahia Domnul Ioan Constantin Basarab Voevod.

Ast-fel a fost Constantin Basarb renumit și admirat între toți Domnitorii până la marginile pământului, O Părinte al Cerului rădică-l mai presus de toți și-l fă fericit și renumit». Hrisant Ieromonahul. În Grecește sînt aceste stihuri: Τῶτος ἔην πάντων Κωνσταντῖνος βοεβόδας, ἔξοχος ἡγεμόνων, θάμβος ἐπάκρα γέης. ὃ πάτερ ὑψιμέδον μεγ' ὑπέιροχε φέρτατα πάντων ὄλβιον αὐτὸν ἀγοις, καὶ περὶ φαινόμενον.

După scară urmază textul care-i imprimat pe două colónne, deși cartea este în 4°. Pe o colónă este imprimat textul vechiū—ἑλληνικόν, grec vechiū, iar pe cea-l-altă colónă κοινόν—limba vorbitore. Cartea totă constă din 96 de foi, și observ că traducerea făcută din textul grec vechiū în limba apla este foarte exact și într'o limbă curată și elegantă. Se înțelege de la sine că eșă a trebuit făcută, pentru că era menită de a fi citită de fiii Domnitorilor și de boerii țerei, cari vorbeau și scrieau foarte corect și cult limba grăcă vorbitore pe acele timpuri, fiind că aici la noi în mare parte s'au făurit limba cultă vorbitore astă-đi de greci. Dacă mai ținem sémă și de traducător, care-l vestitul Patriarh al Ierusalimului Hrisant Notara și care a fost om foarte erudit și

genial. El ș'a făcut studiile în grecește mai întâi la Dositeiū Patriarhul Ierusalimului, iarăși om învățat și acela, apoi a fost trimis în Patavia și în urmă la Paris, unde a învățat științele și s'a perfecționat în Astronomie și matematici, ascultând pe cei mai erudiți bărbați ai Europei. A încetat din viață la 1731. Acest Prelat erudit, pe când era încă diacon, venit din străinătate, a fost profesor la fiii lui Constantin Brâncovénu. De aici se explică pentru ce a fost îndatorit de Domnitor ca se traducă această carte politică, plină de învățăminte prudente pentru Guvernămînt și pentru modul purtării Șefului Statului față de supuși. Constantin Brâncovénu făcea educația copiilor săi în scopul de a fi buni Domnitori și ómenii patrioți, nu știa s'ermanul că atât el cât și fiii lui se vor stinge de sabia turcescă, suferind martirul! Cine voește să cunóscă mai mult despre acest Chrisant se consulte scrierile noi, editate de curând de Dl. Emile Legrand, apoi pe Satha, Papadopol și 'Ελληνικὸς Δέατρον de Zavira.

Pentru întâia óră am cunoscut această carte rară împri-mată în București la 1691. Ea este proprietatea Academiei și e catalogată la No. 489/21.

Aceste sfaturi sînt de o mare însemnătate pentru orî-ce Guvernator de popóre și care socot c'aũ fost mult citite de toți ómenii noștri de guvernămînt din seculii trecuți. Se pare a fi o ediție proprie pentru Români ce erau în afacerile de stat, orî guvernaũ țara.

Pe ultima pagină citesc în grecește o notiță, dar fórte greșit scrisă, ceea ce de notă cã-i pusă de un român nu prea cãrturar, o traduc numai în românește: «1719. ȶiua Sâmbătă a venit prea fericitul (Patriarh), April 25. «1719 April 26 în ȶiua de Duminică a venit și Domnul Nicolae Vodă; pentru că și Patriarhul și Domnul amãndoi aũ venit din Constantinopol, și unul a venit Sâmbătă, iar altul Duminică și s'a făcut mare bucurie și veselie în București».

Acésta scriere deja de atunci imprimată, devenită foarte rară, nu prea este cunoscută nici literaților greci. De aceea mai nici nu se amintește de ea în vre-o literatură grecăscă.

IX) Ἀκολουθία τῆς τε ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Νεάς καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπόλιτου.

Ἄμα δὲ τῶν προεορτίων τῆς ἐν τῷ Νχῶ εἰσόδου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου διὰ τὸ συμπίπτειν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου, τυπωθεῖσαι προστιγῆ καὶ δαπάνη τοῦ ἐκλαμπροτάτου, ἐνδοξοτάτου καὶ χριστιανικωτάτου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπκ βοεβόδα πάσης Οὐγκροβλαχίας, διὰ τὸ ἐορτάζεσθαι λαμπρῶς τὴν μνήμην αὐτῶν κατ' ἔτος ἐν τῇ Θεοφιλῇ ταύτῃ Αὐθεντεῖα Οὐγκροβλαχίας, ἐν τῷ Μπουκουρεστίῳ, τῆς Οὐγκροβλαχίας. 1692. Παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας.

«Slujbele și a Cuvioșei maiceî nôstre Parascheva cea Nouă și a Cuviosului Părintelui nostru Grigorie Decapolitul, împreună cu înainte prăznuirea Preasfinteî Născătoareî de Dumnezeu, a Intrărei în Biserică, pentru că cade în aceeași zi și sĕrbătoreă Sfintului, tipărite cu porunca și cu cheltuēla prea strălucitului, prea slăvitului și prea creștinului Ioan Constantin Basarabă, Voevod a tótă Ungrovlahia, ca să se serbeze strălucit amintirea lor anual în acésta de Dumnezeu iubită Domnie a Ungrovlahiei, în Bucureștiî Ungrovlahiei, 1692. De cel mai mic între ieromonahî Antim din Ivir».

Pe contra pagină are emblema țerei corbul și d'asupra titulatura Domnăscă în grecește: «Ioan Constantin Basarabă Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn și Egemon a tótă Ungrovlahia». După acésta urmază o dedicație cătră Domnul Constantin Brâncovénu prin care-i laudă meritele și arată însemnătatea acestor servicii naționale. Acésta dedicație este scrisă de eruditul Șerban Cantacuzin, al II logofet.

Cartea este un quarto, 120 de foi. De la pagina 71 este pe larg imprimată viața Sf. Grigorie Decapolitul.

Môștele Sf Cuvioșe Parascheva fiind aduse în Iași încă de cătră Vasilie Lupu, și așezate în Biserica Sf. Trei Ierarhî

din Iași, de atunci anual se serbătorea cu mare pompă numele ei la 14 Octobrie în tótă Moldova și Valahia și a devenit sərbătóre națională. Despre sprijinul ce puneau Români în mijlocirile ei cătră Dumneđeū, vorbește fórte pe larg Constantin Daponte (în grecește). Iar poporul de jos, din tótă țara, făcea și face un adevărat pelerinagiu în fie-care an, sărutând cu multă evlavie sfintele ei móște, care sînt întregi. Cum de s'a imprimat în Valahia mai întăi în grecește serviciul ei, de și este compus și scris în Iași de cătră eruditul teolog Meletie Sirig, ce a luat parte ca reprezentant al Patriarhului și la Sinodul din Iași? Nu'mi pot explica lucrul, de cât așa: Și în Valahia ca și în Moldova Sf. Cuvioasa Parascheva era sərbătorită cu acelaș respect, în Iași însă până la acéstă dată 1692 nu era, cel puțin eū nu cunosc urme de o tipografie grecéscă a Statului. Grecii însă aveaū la Cetățuia lângă Iași. În Valahia însă exista pe atunci o tipografie domnéscă în grecește, condusă de Antim Ivirénu. Acésta mai înséamnă că greцитea era mult mai răspândită în Valahia de cât în Moldova. Ast-fel se explică lucrul.

X) Τόμος Καταλλαγῆς, ἐν ᾧ περιέχονται συγγραφαὶ ἀνωνύμων τινῶν καὶ Ἰωάννου τοῦ Νομοφύλακος καὶ Γεωργίου τοῦ Κορεσίου καὶ Μακαρίου τοῦ ἱερομονάχου τοῦ Μακρῆ, καὶ συνέλευσις ἐν τῇ ἀγίᾳ Σωφίᾳ, τυπωθεὶς ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1692. Ἐτυπώθη παρὰ Δημητρίῳ Παδοῦρι ἐν Γιασίῳ τῆς Μολδαβίας, ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1694, κατὰ μῆνα Φεβρουάριον,

«Tomul Impăcării în care se cuprind scrierile anonime ale unora, ale lui Ioan Nomofilaxul, ale lui Gheorghie Coresie și ale lui Macarie Ieromonahul Macri și adunarea din Sf. Sofie, tipărit în anul mântuirii 1692. S'a tipărit la Dimitrie Pădure în Iașul Moldovei, în anul mântuirii 1694, în luna lui Februarie».

(Va urma).

C. E.

ISTORICUL CERCETĂRILOR ASUPRA SIMBOLULUI APOSTOLIC.

Legenda exprimată pentru prima oară de *Rufin din Aquileia*, cum că Simbolul apostolic ar fi fost compus de Apostoli îndată după primirea Sfântului Spirit, ca fie-care din ei să'l predea în părțile lumii pe unde va predica, ca regulă de credință și semn de cunoștere a creștinilor între dinșii, și care legendă, scurt timp după Rufin, pretinde a ști anumit și ce parte a luat fie-care Apostol în compunerea simbolului, a fost creșută de adevărată până la conciliul din Florența (1439). Chiar la începutul tratativelor de împăcare, pe când Sinodul se afla încă la Ferrara, *Marcu Eugenic*, Mitropolitul Efesului, răspunse Cardinalului Iulian, (care vorbind despre Simbolul apostolic accentua origina sa apostolică): «*Noi nici n'avem, nici nu cunoștem un Simbol al Apostolilor* (ἡμεῖς οὔτε ἔχομεν οὔτε εἶδομεν σύμβολον τῶν Ἀποστόλων)». Cuvintele învățatului Mitropolit de Efes nu trebuie luate în înțelesul că Simbolul apostolic n'ar fi fost absolut de loc cunoscut în Orient, ci I) că Biserica orientală, tot-déuna fidelă principiului Sinodal, considera ca Simbol numai pe cel Niceo-Constantinopolitan, pe lângă care cel apostolic și cel atanasian, deși cunoscute, n'aveau nici o valoare simbolică ca ne fiind sancționate de sinóde, și II) că deși cunoștea un Simbol numit

apostolic, dar nu'l considera ca compus de Apostoli. Negarea apostolicității Simbolului, de către Marcu Eugenic, ca expresiune a credinței dominante în întreaga Biserică de răsărit privitor la această chestiune, a aruncat sămânța îndoielei în inimile multora dintre occidentali. Din această împrejurare luă îndemn canonicul *Laurentius Valla* pentru a întreprinde o cercetare asupra originii Simbolului apostolic.

Incurajat de succesul ce avusese în dovedirea falsității legendei așa zisei «*Donațiunii a lui Constantin*», Valla încercă a emite și asupra Simbolului o opiniune care să'l desbrace de gloria originii apostolice, cu care pe nedreptul se împodobise. Opiniunea lui e însă cu totul falsă. Pe baza interpretării unui pasagiū din Decretali—interpretare greșită ca și conclusiunea la care ajunse și pe care poate că însuși n'a crezut-o—el susținu că cel dintâiu Simbol fu compus în Sinodul I ecumenic din Niceia și că așa zisul Simbol apostolic e numai un fel de redacțiune populară de mai târziu a Simbolului N. C.

Făcându-i-se de Inquișițiune proces de eresie, sau numai fiind amenințat—căci fapta nu se știe cu exactitate—Valla renunță la opiniunea sa. Adversarul său Poggio spune că el ar fi fost pedepsit, de Inquișițiune, Valla însă istorisește că totă afacerea a fost numai un fel de comedie. Faptul pozitiv e că el și a retractat părerea emisă.

Un alt contimporan al lui Valla, *Reginald Peacock*, Episcop de Chichester, a combătut cu mai mult curaj legenda despre origina apostolică a Simbolului. Pentru a nu fi ars pe rug, și el a trebuit să retracteze și cu toate acestea tot a fost condamnat la închisore într'o monastire, unde și muri.

Luter—pentru care Simbolul acesta e un excelent resumat al învățătorei evanghelice—se exprimă ast-fel, într'o predică, asupra Simbolului: «Mărturisirea acesta nu e făcută sau inventată de noi, nici de părinții anteriori, ci precum o albină adună mierea din ore-carl flori frumoșe și plăcute, tot ast-fel este acest Simbol resumat din scrierile iubiților profeti și apostoli, adică din totă sfinta Scriptură, foarte pe scurt compus pentru copii și simplii creștini, în cât cu dreptul se numește: Simbolul sau credința apostolilor, căci e așa redactat că nu s'ar fi putut compune mai

bine și mai subtil așa de lămurit și în scurt. Și s'a păstrat din vechime ast-fel în Biserică, așa că sau Apostolii înșiși 'l-aū compus, sau că discipulii acestora l' aū redijat din vr'o scriere sau predică a lor (Apostolilor). «După alte edițiuni ale acestei predici aci mai urmăză: «și de aceia un ast-fel de Simbol se numește apostolic, căci nu e cu putință ca cine-va, afară de Apostoli, să fi putut compune niște articole așa de bine nemerite și lămurite». Cestiunea principală este așa dar pentru Luter că Simbolul, după conținutul său, merită a fi numit apostolic, iar ce privește autorul, acesta e în fond cu totul indiferent

Cel dintâiu care a studiat serios cestiunea originii Simbolului apostolic este *Erasmus*. Resultatele cercetărilor sale sunt depuse în scrierea: «*Dilucida et pia explanatio symboli quod dicitur apostolorum*» sau mai scurt cunoscută și sub titlul: «*Symbolum sive Catechismus*». Ca și toți contemporanii săi și întreg evul mediū Erasmus atribue în mod greșit lui Ciprian, legenda lui Rufin despre proveniența apostolică a Simbolului. Simbolul se numește apostolic spre deosebire de cel Nicean, Constantinopolitan, Atanasian, etc. și probabil e cel mai vechiū dintre toate. Ca conținut el e curat apostolic, sau mai bine dicând, biblic. El cuprinde «rudimenta philosophiae coelestis». Pentru a dovedi acesta Erasm adaugă la fie-care articol învățătura biblică corespunzătoare. Ca formă, Simbolul nu poate proveni de la Apostoli, cel puțin așa cum 'l avem noi și cum era și pe vremea lui Erasm. Textul relatat de Rufin (sau cum credea Erasm, de Ciprian) era mai scurt, de cât cel pe care 'l avea Erasm din naintea ochilor. În vechime Simbolul se termina cu cuvintele: «de unde va veni să judece viii și morții». Partea finală a fost adăugată mai târziu. Augustin afirmase tocmai cele spuse de Erasm, recunoscând că adausul după cuvintele: «de unde va veni...» e mai nou de cât partea de la început. Acest adaus, cum și altele aū fost făcute treptat în decursul timpului, contra eresiilor și în mod diferit, după diferitele comunități bisericesti, sau mai corect vorbind, după natura eresiilor cu care diferitele comunități creștine aū avut de luptat. De aci rezultă deosebirea de texte.

Pentru *Calvin* ca și pentru Luter, cestiunea: dacă Sim-

bolul e de origină apostolică sau nu, e indiferentă. Cestul că el datéază din cel mai vechiú timp al creștinătăței și corespunde—ca cuprins—pe deplin mărturiilor Sfintei Scripturi.

Gerhard Iohan Vossius dete la lumină în Amsterdam, la anul 1642 o noué lucrare asupra Simbolului ce ne preocupă. «*Disertationes tres de tribus symbolis: Apostolico, Athanasiano et Constantinopolitano*», e titlul acestei opere, în care Vossius a dat probe de întinse cunoștințe și profundă pricepere a lucrurilor.

Teologii protestanți, cari avuseseră ocasiunea să se pronunțe asupra Simbolului, se arătaseră indiferenți față de origina lui apostolică, din contră cei romano-catolici o apăraseră cu căldură. Vossius critică argumentele apărătorilor. El nu găsește nici un motiv pentru care Apostolii ar fi trebuit să compună un Simbol: nici ei n'aveau nevoie de așa ceva—ca și când fără acesta n'ar fi fost siguri despre adevărata învățătură—nici primele comunități creștine. Contra traducerei greșite de către Rufin, a cuvântului «*σύμβολον*» prin «*collatio*» cu care el aduce apoi în legătură narațiunea despre compunerea Simbolului de Apostoli, Vossius stabilește înțelesul exact și primitiv al cuvântului Simbol (= tessera) și arată că nu există nici o relatare demnă de cređut despre acțiunea comună a Apostolilor. În Orient a existat un alt Simbol, despre care Rufin vorbește ca despre un Simbol propriu al Bisericei de răsărit și sub care nu e a se înțelege cel Nicean și cu atât mai puțin cel Constantinopolitan. Acest Simbol se deosebete mult de cel apostolic. Dacă se lasă din Simbolul Nicean la o parte adausele făcute contra Arianismului, se obține acel Simbol primitiv. Pe acesta la dezvoltat—póte—întru cât-va Ciril de Ierusalim pentru a fi mai târziu aproape fără schimbare primit de Sinodul II ecumenic, în Constantinopol (381).

Din constatarea faptului că în Ierusalim—légănul creștinătăței a existat un alt Simbol de cât apostolicul nostru, rezultă cu evidență că el nu e apostolic, căci atunci ar fi trebuit ca să fie mai înainte de toate în Biserica din Ierusalim. Nici cel care exista în Ierusalim nu e apostolic, căci atunci nu și-ar fi putut permite Ciril să-l desvolte. Fără a dovedi cu ceva, Vossius emite, mai departe, părerea că Simbolul pe care noi 'l numim apostolic: «*a fost com-*

pus de Episcopul și clerul roman, și nu într'un timp anumit, ci încetul cu încetul în decursul timpului. De ast-fel exista în secolul al IV în Roma un Simbol vechi, care s'ar fi putut considera după origina sa apostolic.

Noū material aduse *Iacobus Usserius* în tratatul său, care apăru îndată după disertațiunile lui Vossius și care pörtă titlul: «*De romanae ecclesiae Symbolo apostolico vetere aliisque fidei formulis tum ab occidentalibus tum ab orientalibus in prima catechesi et baptismo proponi solitis diatriba*» (1647). Usserius începe cu comunicarea a două texte consunătoare ale Simbolului, unul grecesc și altul latinesc, descoperite de el în Anglia în manuscriptul «*Psalterium Aethelstani*» și în «*Codex Actuum Laudianus*». Descoperirea acestor texte de Usseriū e de importanță decisivă în cestiunea originii acestui Simbol, numai că el nu știu s'o uzeze cum cerea trebuința. Usseriū, emite părerea că aceste texte reprezintă vechea formă a Simbolului Roman, dar nu caută să argumenteze părerea sa, ca și când veritatea ci s'ar fi înțeles de sine. El se mulțamește numai a arăta că această formă e identică cu acea care se găsește la: Maxim Turoneanul, Augustin (în scrierea: de fide et symbolo), Marcel de Ancira (în scrisoarea către Papa Iuliū), Petru Chrisologul ș. a. Alături de acesta reproduce el, pasage din alte Simbóle al căror text se deosebește de acesta. Precum Orientul tot așa și Occidentul a avut 2 feluri de Simbóle: duo symbolorum genera, contractius unum, fusius et explicatius alterum. Usserius nu s'a gândit a deduce din vechimea Simbolului roman, că el e forma mumă, sâmburele, din care s'aū dezvoltat toate textele Simbólelor occidentale. Și mai puțin a cugetat el la o formă mumă a celor orientale. Acéstă lipsă totală de vederi critice și de clasificare, a făcut ca opusculul lui Usserius să nu aibă valóre de cât pentru comunicarea celor două texte descoperite de el și pe cari s'aū bazat simbolicii secolelor următoare pentru a construi întreaga lor teorie asupra originii Simbolului și dezvoltării lui.

În *cérta sincretistică* s'a scris și s'a discutat mult asupra Simbolului apostolic, totul însă s'a mărginit numai asupra întrebării: cuprinde el în rezumat totă credința, totă învățătura biblică și în special pe cea apostolică și toate dog-

mele? sau e numai o schiță a conținutului practic al Evangheliei, în formă practică, neteologică, ca și Biblia însăși? Despre origina sa aproape nici nu s'a amintit.

Teologii Bisericii reformate și mai cu osebire ai Bisericii episcopale din Anglia sunt acei cari s'a ocupat în special cu cercetări istorice științifice asupra Simbolului apostolic. *Voetius*, în disertațiunea: «*de symbolo apostolico*» (Utrecht 1636), exprimă cel dintâiu părerea că formula de botez este baza fundamentală a Simbolului. Această nouă idee fu mai pe larg expusă și apărată de *I. H. Heiädeger* în «*Breviarum de symbolo apostolico*» (Zurich 1680). În general Reformații căutară să afirme că Simbolul e apostolic nu ca formă, ci numai ca fond și accentuară acesta cu tărie contra direcțiunei contrarii, susținută de Catolici. Acesta mai mult ca opozițiune contra învătăturei catolice despre tradițiune.

Cu lucrarea lui *H. Witsius* «*Exercitationes in symbolum quod dicitur apostolorum*» (Francker 1681) se aduce un nou moment în desfășurarea cercetărilor asupra Simbolului și anume interpretarea lui istorică. În această direcțiune e încă și azi foarte apreciată «*Exposition of the Creed*» a Episcopului de Chester *I. Pearson*, apărută întâiu în Londra (1659) și—după a cincia edițiune engleză publicată și în traducere latină la anul 1691 de *Sim. Ioh. Arnold* (însă ca anonim) în Frankfurt pe Oder. *Pearson* explică fie-care cuvânt în parte din Simbol, servindu-se de o mulțime imensă de citate din sfinta Scriptură a Vechiului și Noului Testament și din literatura patristică, ca dicta probantia a adevărurilor cuprinse în Simbol. Opera sa e plină de erudițiune.

Începutul secolului al XVIII aduse cu sine opera cea mai cu greutate asupra istoriei Simbolului «*The history of the Apostles creed, with critical observations on its several articles*» ¹⁾ Londra 1702, de Cancelarul Angliei *P. King*. Scrierea acesta apăru la început anonimă. Mult mai târziu s'a cunoscut numele autorului și s'a publicat sub numele său. Prima traducere fu una latină, (Leipzig 1706) după care urmară multe altele și în diferite limbi.

¹⁾ Istoria Simbolului apostolic cu observațiuni critice asupra mai multor articole ale lui.

King tratéză Simbolul din punct de vedere curat istoric. Simbolul nu trebuie interpretat după Biblie, ci numai după Teologia autorilor săi, de aceea consonanța lui cu sfânta Scriptură nu trebuie considerată ca ceva dat, indiscutabil—cum se admitea până atunci—ci trebuie mai întâi dovedită. Scopul lui King—cum însuși spune—era: «de a arăta, dacă va fi posibil, autorii și interpolatorii Simbolului, timpul căruia fie-care articol în parte datorește origina sa, scopul compunerii și ocasiunea cu care ele au fost compuse, sensul și semnificarea ce a avut fie-care (articol) la autorul său». Apostolii trebuie să fi predat unde-va catehumenilor un Simbol, care cuprindea esența învățătorei evanghelice și anume: «Existența lui Dumnezeu, Trinitatea, însemnătatea lui Iisus ca Mesia și Mântuitor, ertarea păcatelor și învierea morților». Formula n'a fost în tot-deuna aceeași. De aci au provenit diferitele Simbóle, cari în esență sunt unul și același. Treptat, treptat, în decurgerea vremei, se amplifică ici un articol dincolo altul, până ce Simbolul capătă forma actuală. Ocaziunea la acesta au dat eresiile. King a reușit să redea o expunere sumară a Simbolului și exegesa lui în așa fel că din ele se poate vedea cu claritate părțile adăugate cu timpul și în contra căror eresi s'au adăugat ele la Simbol, cum și legătura de înțeles dintre articule. O deosebită extindere a dat el tratării articolului despre coborîrea lui Christos în iad. Capitolul scris asupra, acestui articol, prin bogăția de material ce conține, a adus lui King cel mai mare renume. Un deosebit merit al cărții lui King e și lămurirea semnificațiunei cuvîntului «Simbol», și împreună cu acesta descrierea rolului ce l'a jucat el în vechimea creștină. Simbolul creștin e o imitațiune a Simbólelor păgâne, sub care avem a înțelege: cuvinte, ȳicetori, rituri secrete ș. a. Creștinul 'l primea la botez și 'i servea ca un mijloc de a fi cunoscut și de a cunoște pe cei-l-alți creștini. Timpul când a fost compus Simbolul apostolic, King nu încercă să'l precizeze, el constată numai existența lui de la Tertulian încóce, cea ce lasă a se înțelege că el ar putea fi compus în secolul II. Dacă King ar fi mers pe drumul arătat de Vossius și Usserius adică dacă ar fi căutat să se ocupe cu rezolvirea întrebării dacă nu cum-va Roma e locul unde a fost compus Simbolul, sau dacă nu cum-va se poate

deduce din cele câte-va texte de Simbóle primitive—găsite de Usserius—opera sa ar fi fost de o valóre mult mai mare.

Pentru polemica ce conține în contra Teologilor romano-catolici, cari susțineau neconținut apostolicitatea Simbolului, a fost prețuită mai mult de cât merita «*Dissertatio historico-theologico de conditoribus symboli apostolici*» ținută de *I. B. Sillig* în Wittemberg la 14 Noembrie 1694. Nimic nou nu e în această disertațiune. Mai veche de cât acesta și foarte savantă e: «*Exercitatio de symbolo apostolico*» a lui *W. E. Tentzel* (1683). După o polemică minuțioasă contra Teologilor romano-catolici și în special contra lui Alexander Natalis, el procedeză la o examinare critică și comparațiune a câtor-va forme vechi de Simbóle, care 'l conduce la concluziunea că vechea formă romană descoperită de Usserius e baza Simbolului nostru apostolic. El împarte Simbólele în 2 clase: orientale și occidentale. Dintre toate, cea mai mare asemănare cu apostolicul nostru o are mai sus menționata formă romană, deci dar ea trebuie să-i fie baza. Pentru timpul său, lucrarea lui Tentzel este flórea Teologiei luterane.

Din secolul XVIII sunt de amintit, *Ioh. G. Walch*, care în «*Introductio in libros ecclesiae lutheranae symbolicos*» Iena 1732, pe lângă o interesantă istorie a cercetărilor asupra Simbolului, adaugă și o explicațiune a nașterii lui, în sensul lui King. *Chr. W. Fr. Walch* publică în Göttingen 1770 «*Biblioteca symbolica vetus ex monumentis quinque priorum saeculorum maxime collecta*» unde între altele dă textul critic al mai multor formule de Simbol. *Ioh. Ernst Im. Walch* compuse și tipări în Iena 1772: «*Antiquitates symbolicae quibus symboli apostolici historia illustratur*». În fine: «*Historia de usu symbolorum, potissimum Apostolici, Niceeni, Constantinopolitani, Atanasiani, in sacris tam veterism quam recentiorum publicis*» Leipzig 1772, de *I. R. Kiessling* și «*Praelectiones in libros ecclesiae lutheranae...*» de *I. A. Ernesti*.

La începutul secolului trecut, profesorul Ferdinand *Delbrüch* din Bonn, scóse din nou la ivélă teoria lui Lesing că: Simbolul a existat ca regula fidei mai înainte chiar de a fi existat vre una din cărțile N. Test.; că scrierile N. T.

aşa cum sunt cuprinse în Canonul actual, n'aũ fost cunoscute primilor creştini şi că după regula fidei aũ fost judecate chiar şi operele apostolice. După consonanţa desvirsită cu regula fidei s'aũ considerat unele scrieri ca apostolice, din cauza nedeplinei consonanţei cu acesta s'aũ lepădat alte scrieri, cari aveau sau se presupunea că aũ pe Apostoli de autori.

Fiind-că Delbrück accentuă nu numai că Simbolul apostolic e mai vechi de cât sf. Scriptură, ci şi superioritatea lui faţă de acesta, ca valoare practică şi dogmatică, teologii K. H. Sach, C. I. Nitzsch şi F. Lüke, luară apărarea sf. Scripturii. Cele trei scrieri pe cari aceşti teologi le adresară lui Delbrück, aũ apărut în 1827 la un loc sub titlul: «*Ueber das Ansehen der heiligen schrift und ihr Verhältniss zur Glaubenregel*». Interesant este în aceste scrieri clarificarea raportului dintre regula fidei şi Simbol, pe care Delbrück ca şi Lessing le confundă. Regula fidei e primitivamente formularea cu totul liberă a conştiinţei creştine. Abia de la Sinóde formula regulei de credinţă se precisază, devine lege şi desvoltându-se ajunge a fi considerată ca învăţatură ecumenică. Ceva cu totul aparte e Simbolul. El e mărturisirea ce se făcea la primirea botezului. Conţinutul său împrumutat din formula de botez, desvoltat şi amplificat în decursul vremii cu adăuguri din regula de credinţă, variat ca formă, dar egal ca fond; în diferite comunităţi creştine, a avut chiar de la început un caracter mult mai hotărît şi invariabil.

Un însemnat loc în istoricul acestui Simbol şi-a câştigat E. Köllner prin temeinicia şi claritatea cu care a expus vederile sale asupra acestei materii în: «*Symbolik der lutherischen Kirche*» 1837. Köllner, deşi n'aduse ceva nou în discuţiune, ci operă tot cu materialul de pân'aci, ştiù însă să dea cestiunei o formă care exercită o însemnată influenţă multă vreme. Simbolul a rezultat din formula de botez, pe a cărei bază se puneau întrebări candidaţilor de botez. Mărturisirea ce aceştia dedeau era numai ca o probă că cunosc învăţăturile fundamentale ale noiei religiuni ce primeau prin botez, în curând însă ea fu îndreptată şi în contra celor-lalte religiuni. Cu acesta se ivi şi necesitatea de a fi desvoltată mai mult, ceea ce trebui să se con-

tinue și mai departe când în însuși sînul Bisericeii se arătară învățături false. Mărturisirea fu dar lărgită în mod cu totul involuntar, nu peste tot în acelaș fel, dar totuși în consonanță. Numele de Simbol 'l întâlnim relativ târziu, cam pe la începutul secolului al treilea, și atunci încă nu la marii teologi ai timpului. Cel dintăi Simbol, în adevăratul înțeles al cuvîntului, e cel Nicean. Iângă care formula veche nu numai că se conservă, dar încă dobăndi și o mai mare însemnătate și numele de «Simbol Apostolic». Dacă Simbolul și a luat începutul și s'a dezvoltat ast-fel, o întrebare despre forma lui primitivă nu'și mai are rațiunea. În forma în care'l avem astă-đi Simbolul s'a născut mult mai târziu. Vechea formă romană pare a fi aluatul frămîntăturii textului nostru, ca și al tuturor textelor apusene ale Simbolului. Timpul de când pôte data acéstă formă romană, n'a format obiectul preocupăiunii lui Köllner. Apostolicul nostru e probabil o formă galică, cum se întâlnește mai întăi într'o Psaltire a lui Papa Gregoriu în Bretania. Papa Gregoriu tocmai a făcut așa de mult pentru răspândirea creștinismului în Bretania. Misionarii săi au trecut prin Gاليا și venind în Britania au adus și Simbolul. Mai târziu el pătrunse din nou în Roma sub forma galicană, cea ce e fôrte ușor de înțeles în cauza relațiunilor vii dintre Gاليا și scaunul papal. Evoluțiunea textului pare dar a se fi încheiat prin seculul al VI sau al VII:

August Hahn în «*Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der apostolisch-Katholischen Kirche*» 1842 încercă a explica Simbolul din regulele de credință și vice-versa, regulele de credință din Simbol.

Cel mai mare merit în investigațiunile pentru origina, istoricul și dezvoltarea Simbolului apostolic, 'l are învățatul german *C. P. Caspari*, fost profesor la Universitatea norvegiană din Christiania. În repetite călătorii prin Rusia, Anglia, Spania și Italia el căută să găsescă prin cele mai vechi biblioteci manuscriptele diferitelor texte, în circulațiune, ale Simbolului și numai în lipsa acestora s'a mulțămit el cu cele mai vechi edițiuni tipărite, pe cari le a supus unei critici severe și minuțioșe, care avu ca rezultat îmbunătățirea textelor deja cunoscute și scóterea altora necunoscute la lumină. Din operele sale, traduse în limba germană me-

rită a fi amintite următoarele: «*Ungedruckte. unbeachtete und wenig beachtete Quellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel*» în 3 volume apărute în 1866, 1869 și 1875 «*Alte und neue Quellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel*» 1879; «*Martin von Bracaras Schrift de correctione rusticorum*» și *Kirchenhistorische Anecdota nebst neuen Ausgaben patristischer und kirchlich-mittelalterlicher Schriften I: Lateinische Schriften. Die Texte und die Anmerkungen*», ambele în 1883; și «*Briefe, Abhandlungen und Predigten aus den zwei letzten Jahrhunderten des kirchlichen Altertums und dem Anfang des Mittelalters*», 1890

O istorie a Simbolului n'a scris Caspari, dar el a atins punctele cele mai însemnate din această istorie. Regula de credință și mărturisirea de la botez sunt, pentru Caspari, două lucruri deosebite. Origina mărturisirei de la botez se ridică până în timpul apostolic. Conservarea ei într'o formă aproape identică în toate Bisericile și puținele adaose ce a primit numai în caz de mari nevoi, vorbesc convingător în favorul provenienței ei directe sau indirecte de la Apostoli. Alt-fel nu se poate explica sfințenia cu care a fost păstrată în puritatea ei aproape originală.— Forma ei primitivă nu se cunoște. Firește că trebuie să se fi născut în Orient. Se cunoște însă o fică a ei, poate cea întâiu născută. Aceasta e vechea formă romană aflată de Usserius în *Psalterium Acthelstani* și în *Codex Actuum Laudianus*. Acestei forme 'i dedică Caspari două disertațiuni amănunțite. În cea dintâiu argumentează că forma mărturisirei de credință pe care Marcel, Episcopul de Ancira o reproduce în epistola către Iuliu Episcopul Romei, nu e mărturisirea Bisericeii din Ancira, ci tocmai mărturisirea de la botez a Bisericeii din Roma, de care el acolo luase cunoștință și pe care o dă drept a sa, pentru a arăta că el crede la fel cu comunitatea romană, cu însuși Ep. Iuliū, înaintea căruia voia să se spele de învinuirile de Arianism, ci 'i se aducea. În a doua probăză identitatea textelor din *Psalterium Acthelstani* și *Codex Actuum Laudianus* cu cel din scrisoarea lui Marcel de Ancira și recunoște în traducerea latină a textului, așa cum se prezintă în *Codex Laudianus*, traducerea oficială a Bi-

sericeii romane. In prima disertațiune se arată și diferența dintre Simbólele orientale și occidentale. Cele dintâi s'a dezvoltat în mod mai independent de forma sa și tipul primitiv, pe când cele de al doilea i s'a rămas mai credincioase. Forma primitivă, a lui din Orient la Roma, fu schimbată cu totul ¹⁾. Răspândindu-se de aci în tot Apusul fu considerată de origină curat romană.

Apostolicul în forma sa actuală se derivă din Galia de sud. Dacă Galia are Simbolul său primitiv împrumutat direct din Asia mică, sau prin intermediul Romei, acesta nu e lămurit. Mai probabil e însă că el s'a format în decursul timpului (în secolul al IV și al V-lea) în Galia de sud, dezvoltându-se din forma romană și anume din cea latină. Către sfârșitul secolului al V-lea sau în secolul al VI-lea s'a întors iarăși la Roma, sub această nouă formă. Aci întâlni pe cel roman și pe cel Niceo-Constantinopolitan, care era întrebuințat ca mărturisire de credință la primirea botezului. Nu se știe datorită căror împrejurări, în sec. al IX, Simbolul Niceo-Const. fu înlocuit la botez cu cel importat din Galia. Ast-fel acesta ocupă locul de frunte și se răspândește în tot Apusul, sub numele de Simbol roman, pe când adevăratul Simbol roman, fu dat uitării.

Cel dintâi, care făcu uz de cercetările lui Caspari este *G. Zeschwitz* în al său: «*System der Katechetik*» (1862). El completează chiar în multe locuri și aduce într-o unitate strânsă, datele lui Caspari. Simbolul este în forma sa absolut condiționat de formula de botez. Corespunzător poruncei Mântuitorului de a boteza în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Spirit, Apostolii trebuie să fie pretins candidaților de botez o mărturisire a Sf. Treimi. Invățătura creștină, care la început era foarte simplă, se fixă în câte-va cuvinte și ast-fel avem cel dintâi Simbol. Cu timpul el se

¹⁾ Caspari nu se pronunță preste tot în același fel asupra acestui punct ca și asupra altora. In vol. III din: „Ungedruckte, unbeachtete u. s. w. pag. 161 citim următoarele, cari nu armonizează cu cele de mai sus: „După toate probabilitățile trebuie să admitem că Simbolul a venit în Roma la limita dintre timpul apostolic și postapostolic, principalmente *în aceeași stare, cum se găsește în Simbolul vechi roman* (!) și anume din Asia mică, din cercul ioanic, care trebuie să fie locul nașterii lui“.

desvoltă în diferite direcțiuni. Mărturisirea de la botez fu losinca predicei creștine misionare. Intre Simbolul de credință și mărturisirea de botez e o diferență pronunțată. Sorgintea amândorura este sf. Scriptură, din care ele se devoltă cu scopuri și în mod diferit. La început ele merg alătura, corespund aproape surprinzător, se deosebesc numai formal, dar cu timpul unul—regula de credință—se devoltă, după necesitate, contra eresurilor, cel-l-alt—mărturisirea de botez—rămâne staționar și formând un obiect al disciplinei arcane se învață și predă numai verbal.

Vechiul Simbol roman datéză de pe la mijlocul secolului II-lea și e simburele tuturor Simbólelor occidentale. La forma actuală a ajuns Simbolul apostolic în secolul al V-lea.

G. L. Hahn în prelucrarea operei tatălui său «*Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln*» strînge la un loc și dă ast-fel posibilitatea de a folosi materialul împrăștiat în operele lui Caspari.

Multă lumină a vărsat asupra acestei cestiuni cunoscutul istoric bisericesc *Adolf Harnack*¹⁾. Mai întâi în articolul «*Apostolisches Symbolum*» din noua edițiune a lucrărei: «*Realencyclopädie der protestantischen Theologie*» de *Herzog*, 1877 (volumul I p. 565 ff.) Harnack o'eră un studiu plin de observațiuni proprii. Colosul de material din Caspari e adus într'o minunată ordine și grupare. Din examinarea critică a număróselor forme de Simbóle, occidentale, Harnack stabilește următoarele 6 puncte: «1. Tóte aceste Simbóle prezintă între sine și împreună cu forma mai scurtă (cea veche) a Simbolului roman acelaș tip original în alegerea și aranjarea părților constitutive. Acest tip comun iese și mai mult la ivélă, dacă se compară Simbólele occidentale cu cele orientale. 2. Cu cât e mai scurt un Simbol occidental cu atât se apropie mai mult de cel vechiú roman. 3. Cu cât e mai nou un Simbol apusean cu atât se depărteză mai mult de cel scurt roman, prin adaose (nici odată

¹⁾. Harnack e profesor la Universitatea din Berlin. Activitatea rodnică ce a devoltat, vederile-í adânci și pătrundétóre și talentul oratoric de care dispune au făcut să se bucure de o autoritate, de care rar se întîmplă să se bucure un învățat în viétă. Acest an el e Rector al Universității.

prin omisiuni). Aceste adaose, cu puține explicații, nu sunt de natură polemică, ci complectări și extinderi făcute pentru mai bună înțelegere. 4. Extinderile din Simbólele apusene sunt, cu puține excepții, trepte intermediare între forma romană mai scurtă și cea mai lungă (textul nostru de astă-dí) 5. Cu cât o Biserică se află mai puțin sub influența celei romane, cu atât mai mult se depărtază pe încetul cu încetul Simbolul ei de cel scurt roman. Simbólele bisericilor galicane sunt cele mai depărtate, din contră sunt foarte aproape de forma mai lungă a acestui Simbol. 6. Dacă se reduc toate Simbólele occidentale la un architip, lăsându-se la o parte diferențele, se obține forma scurtă a Simbolului roman». Prin urmare al nos'ru textus receptus reprezintă cea din urmă fasă a evoluțiunii tipului de Simbol occidental. Forma scurtă saú mai veche a Simbolului roman își ridică vechimea până la începutul primei jumătăți a secolului II. Cu puțină siguranță se constată existența unei similare mărturisiri de botez la Ignațiú și alți scriitori mai vechi de cât secolul II. Că Simbolul vechiú roman e adus din Orient la Roma, e a priori probabil, faptic se sprijină această afirmațiune numai pe considerațiunea că Simbólele orientale și occidentale se trag din aceeași rădăcină și prin urmare dintr'un punct, care numai în Orient trebuie căutat. A admite cu Caspari că Simbolul este eșit din cercul ioanic, adică din cercul discipolilor Evangelistului Ioan, e dacă nu o ficțiune cel puțin o presupunere cu totul vagă. Ce privește raportul dintre Simbol și regula fidei, acesta din urmă este expresiunea mărturisirei bisericesti—variabilă după împrejurări—in lupta pentru adevăr. Diferitele forme ale regulei de credință presupun existența unei mărturisiri scurte și precise din care ele s'aú dezvoltat, iar nu contrariul, că aceia s'ar fi cristalizat din acestea. Mărturisirea de la botez 'și are rădăcina în funcțiunea catehetică și misionară a Bisericei.

În erudita operă de editare a părinților apostolici, pe care Harnack a întreprins-o în Colaborare cu Gebhardt și Zahn, el a adăugat un capitol cu titlul: «*Vetustissimum ecclesiae romanae Symbolum scriptis virorum christianorum qui primo et altero post Christum natum saeculo vixerunt illustratum*» în care redă mai întâiú

în grecește și latinește textul roman cu o scurtă critică, apoi reproduce, începând cu Tertulian și pășind înapoi până la Ignațiu, toate bucățile din operele teologice ale secolului II cari se raportă la Simbol, și în fine fie-care articol din Simbol a parte în toate sensurile în care a fost întrebuințat.

În «*Lehrbuch der Dogmengeschichte*» Harnack se ocupă în special cu raportul dintre Simbol și regula fidei. Aci opiniunea sa nu mai e cea de mai sus. La operațiunea acestei schimbări de convingere a avut o însemnată influență un articol al lui Zahn: «*Glaubensregel und Taufbekenntnis in der alten Kirche*» publicat în «*Zeitschrift für kirchliche Wissenschaft und kirchliches Leben*» de sub direcțiunea lui Luthardt (1881 p. 302 ff.). Zahn susține că n'aũ existat mai multe reguli de credință, ci numai una singură, diferită ca formă, dar peste tot egală ca fond, această e mărturisirea ce se făcea la primirea botezului. Prin urmare regula de credință—regula fidei—și Simbol sunt una și aceiași. Origina sa e din timpul dinaintea ivirei gnosticizmului, contra căruia fu accentuat cu tărie ca regulă de credință. Harnack adoptă acum părerea lui Zahn, că regula de credință și Simbolul sunt identice. Numai acel Simbol e însă recunoscut ca regulă de credință, care e comentat teologic. Mărturisirea de la botez în ridicarea sa la rangul de regulă de credință, își conservă forma sa verbală, dar primi, ca înțeles, un adaos teologic particular, căruia i se atribuie asemenea o vechime apostolică. Cu privire la origina Simbolului sau mărturisirei de la botez, Harnack dice: «Noi știm din practica misionară, că deja mai înainte de ardătorea luptă cu gnosticizmul, aũ existat scurte formulări de credință. Știm asemenea cu siguranță, că în comunitatea romană s'a compus o mărturisire pozitivă, cel mai târziu la jumătatea secolului II. Putem presupune că și în celelalte Biserici, aũ existat asemenea pe la anul 150 formule cu acelaș conținut; cu toate acestea nu e sigur că toate comunitățile posedau atunci asemenea mărturisiri, nici că acelea pe cari le posedau, aveau o formă așa de precisă ca cea romană». Inceputul de a se ridica Simbolul la treapta de regulă de credință pare a se fi făcut în Occident, poate cum-va de Irineu. În discuțiunea ce s'a încins în 1892

în jurul opiniunilor emise de Harnack asupra Simbolului apostolic, el a mai publicat 2 broșuri în cari nu face alt-ceva de cât apăra părerile emise.

O mică, dar plină de erudițiune, broșură asupra acestei cestiuni a publicat în 1893 *Th. Zahn*. Ea poartă titlul: «*Das apostolische Symbol. Eine Skizze seiner Geschichte und eine Prüfung seines Inhalts*». Idei noi se scot aci la lumină.

Textul vechiului Simbol roman se poate urmări până la începutul secolului III. Fala Bisericeii romane de a fi păzit cu sfințenie—cum ne spune Rufin—textul Simbolului ei, nu e neîntemeiată, totuși ar fi foarte neprevădător a crede în această renumită slăbilitate a Romei în cestiunea Simbolului și acolo unde n'o velem și a considera Simbolul roman dintre anii 250—450 ca un Simbol absolut de loc neschimbat al acestei Biserici, sau ca forma primitivă petrificată a mărturisirei tuturor Bisericilor». Acel Simbol 'și are și el preistoria sa. Din formele Simbólelor din Galia, Africa de nord și Asia mică, rezultă că în bisericile acestor ținuturi a existat un Simbol, care, deși corespunde în esență cu cel roman, totuși poartă stigmatul unei origini mai vechi și anume în articolul I lipsește cuvântul «tată» adică se dice numai: «Cred într'un D-zeu a tot putinte etc.» ceea ce probéză că e mai vechi de cât cel roman. Probabil și din articolul 2 lipsea expresiunea «unul născut (τὸν μονογενῆ)» care s'a adăugat în acest caz tot în Roma. Textul vechiului Simbol roman n'a rămas nealterat în Bisericile Apusului, unde a fost primit. Oare-cari adaose ne dovedesc gradul de independență în care aceste Biserici se aflaă față de cea romană. Simbolul care a servit ca bază sau punct de plecare vechiului Simbol roman și care după bisericile în cari a existat se poate numi romano-galico-africano-asiatic își ridică vechimea până la anii 70—120. Acestei forme a precedat o alta și mai veche eșită din practicarea botezului, cum se făcea în timpul apostolic. Caracteristica aceștia era că amintea de spiritul iudaic al creștinismului primitiv. Cu timpul ea s'a modificat—păstrându-i-se, bine înțeles, trăsăturile fundamentale—in așa fel ca să corespundă mai bine instrucțiunei elementare și pregătitoare, ce se da înainte de primirea botezului, catehume-

nilor, cari se recrutaŭ în număr considerabil din sinul Păgânismului. Unde s'a efectuat acésta, în Roma, Efes sau Smirna? e greu de precizat. Acésta formă modificată s'a răspândit numai de cât în tóte părțile. În anul 130 o găsim în Efes (la Iustin Martirul), în 145 în Roma (la ereticul Marcion), între 180—210 în Cartagena (la Tertulian), în Lion (la Irineŭ) și în Smirna (în depozițiunea presbiterilor contra lui Noet.). Ea se afla la temelia tuturor mărturisirilor de botez de mai târziu. Acésta formă fu schimbată puțin în Roma între anii 200—220. Sub acésta nouă fază ea n'a mai pătruns în Orient, ci s'a răspândit numai în Apus.

Bauernfeind în «*Das apostolische Glaubensbekenntnis und sein Ursprung*» (1889) s'a încercat să arate simbolul nostru ca apostolic, atât după formă cât și după conținut.

Pe câmpul Teologiei romano-catolice sunt de amintit: *H. Denzinger*, care începe opera sa simbolică: «*Enchiridion symbolorum et definitionum quae de rebus fidei et morum a conciliis oecumenicis et summis pontificibus emanarunt*» cu o colecțiune a formelor simbolului apostolic așa cum se găsește în diferite biserici. Stă în însuși caracterul cărței lui Denzinger, care cum o arată și titlul e numai o colecțiune de scrieri Simbolice—de a nu se ocupa cu origina și istoricul simbolului. Curialistic luminat s'a arătat *Krawutzky* în opera sa: «*Das apostolische Glaubensbekenntniss. Seine erste Gestalt und früheste Weiterbildung, so wie sein Zusammenhang mit den ursprünglichen Lehreigentümlichkeiten des-Apostelfürsten Petrus*», 1872. Cercetările protestante nu'i sunt necunoscute lui Krawutzky. El caută a le combina cu legenda papistă despre episcopatul Apostolului Petru în Roma. Simbolul a rezultat din porunca dată de Mântuitorul de a boteza în numele sfintei Treimi. Cu tóte acésta formula pe care Petru a adus-o la Roma, suna numai: «Cred în Iisus ca Christos și Domn» La forma actuală a ajuns Simbolul tocmai în Secolul V sau VI, când se întrebuița numai în Occident ca mărturisire de credință la botez, căci în Orient se întrebuița pentru acest scop Niceo-Constantinopolitanul. *S. Bäumer*, în «*Das apostolische*

Glaubenbekenntnis, seine Geschichte und sein Inhalt» (1893) a utilizat cercetările lui Caspari și disertațiunea lui Zahn. Instructivă e și lucrarea lui *Cl. Blume*: «*Das apostolische Glaubensbekenntnis, eine apologetisch-geschichtliche Studie*» (1893).

Tot în limba germană, dar din sinul Luteranismului a eșit colosala operă a lui *Ferd. Kattenbusch* «*Das apostolische Symbol*» în 2 volume, cel dintâi apărut în 1894, cel de al doilea în 1900. Ambele copriind peste 1500 de pagini. Volumul I tratăză despre forma primitivă a mărturisirei de botez. Simbólele tuturor comunităților creștine și ale scriitorilor bisericești, cari s'aũ găsit până în timpul de față, sunt trecute de Kattenbusch prin sita unei critici minuțioase. Volumul al doilea tratăză despre răspândirea și însemnătatea mărturisirei de botez, atât în Orient cât și în Occident. Nimic din ce s'a scris până aci asupra simbolului n'a rămas necunoscut lui Kattenbusch. Opera sa e de mare valóie. Din cauza prea marelui abundențe de material e însă fórt greũ a urmări firul istoric, și a ajunge la un rezultat sigur, ceea ce pare a nu fi reușit însuși Kattenbusch să realizeze.

În franțuzește aũ scris asupra acestui subject:

Kayser «*Lorigine et la formation de Symbol des Apôtres*» în *Revue de Théologie* din Strassburg, anul X-lea; *Vignier* «*Le Symbole des Apôtres*» (1864); *Michel Nicolas* «*Le Symbole des Apôtres*» Paris 1867 și *Cokerel* «*Histoire du Credo*» 1869. Lucrarea lui Michel Nicolas este cea mai însemnată dintre acestea. Cele dintâi urme ale simbolului apostolic se găsesc—după Nicolas—în așa dișele Constituțiunii apostolice la Ciprian și la Copti. Numai către finele secolului IV-lea a primit el numele de apostolic și anume în Apus. Simbolul e provenit din formula de botez și adausul făcut la ea, așa cum o găsim la Tertulian ¹⁾. Ceea ce se găsește mai pe larg la Teologii secolului II și chiar la Tertulian aparține Regulei de credință. Din acésta s'a desvoltat cu timpul textul simbolului ca o

¹⁾. Din „de corona militis“ c. III și „de baptismo“ c. VI, Nicolas conchide că simbolul lui Tertulian trebuie să fi sunat ast-fel: „Credo in patrem et filium et spiritum sanctum et sanctum ecclesiam“.

demonstrațiune în contra rătăcirilor eretice. Acelaș simbol, care în Apus primi predicatul de apostolic exista și în Orient, dar din secolul al cincilea el rămase în uitare ne mai fiind întrebuințat ca mărturisire de credință la primirea botezului. În secolul al patrulea textul simbolului a fost supus la simplificări, Augustin în special 'i a făcut o revizuire, în secolul al cincilea și al șaselea a fost din nou amplificat. Forma actuală o posedă deja din secolul al șaselea. Răspândirea lui s'a făcut treptat în Apus: la finele secolului al șaselea nu era încă adoptat în Italia, la finele celui de al șaptelea bisericele france încă nu'l primiseră și în Spania a pătruns abia în secolul al XI. Cartea lui Nicolas închee cu un Comentar al textului recept al simbolului.

Teologii englezi—cărora se datorește începutul cercetărilor științifice asupra simbolului—aū dedicat, în secolul trecut, acestei teme noi și neobosite studii. Dintre aceștia e de numit: *W. W. Harvey* «*The history and theology of the three Creeds* ¹⁾ în 2 volume, 1854. Simbolul în forma actuală a rezultat din numeroase formule de simbol, ce circulaū în Biserica veche, iar origina acestora e de căutat într'un scurt rezumat al învățătorei sănătose, pe care Mântuitorul trebuie să'l fi predat discipolilor săi și pe care fie-care din ei redactându-l într'un fel sau într'altul 'l aū lăsat ca un deposit sacru comunităților întemeiate de ei. De aceia la început și sună toate mărturisirile aproape la fel. Acesta o dovedește Harvey comparând câte-va din formele de mai nainte de timpul lui Rufin. Cu forma transmisă nouă de Rufin compară el apoi Niceo-Constantinopolitanul interpretându-le pe amândouè împreună. Mai departe se vorbește despre simbolul atanasian.

Un deosebit interes aū depus teologii englezi în studierea simbolului atanasian, care jocă un rol însemnat în cultul Bisericeii episcopale. Ca introducere în studiul simbolului atanasian ei aū trebuit să trateze și despre simbolele mai vechi ale creștinătăței, și așa—nolens volens—aū atins și cestiunea ce ne preocupă pe noi, adică a simbolului apostolic. Așa *E. S. Fulkes* în opera sa: «*The Athana-*

¹⁾ Istoria și Teologia celor 3 Creșuri (Simbole).

sian Creed, by whom written and by whom published, with other enquiries on creeds in general, 1)» 1872. Simbolul nostru aparține clasei simbolelor occidentale, din care s'a dezvoltat el aparte, a fost când-va adoptat de biserica romană și apoi prin autoritatea ei s'a răspândit și în alte biserici. Sub numele de «Simbol roman» Ffoulkes cunoaște un alt text, de cât cel descoperit de Usse-rius în Psalterium Acthelstani, mult mai scurt și a cărui existență și istorie crede a o putea constata și urmări până în timpul Carolingilor. Mai mult nu spune Ffoulkes despre subiectul nostru. Alt-fel de cât acesta și mai apropiat de vederile lui Harvey, apare *I. R. Lumby* în «*The history of the Creeds* 2)» 1873 Origina simbolului se urcă—după Lumby—până la Mântuitorul, din ale cărui cuvinte (Matei XXVIII, 19) și a luat începutul. Ca și Harvey, autorul crede că mai înainte de despărțirea lor, Apostolii au fost înțeleși asupra unui sumar al învățăturei ce aveau să predice. Punctele de credință cuprinse în acest sumar sunt—probabil—acele conținute în simbolul care de la Usse-rius s'a numit «vechiu roman». Este mai mult ideea de regulă de credință de cât de simbol de care Lumby se conduce. O deosebire între amândouă nu există. Până la finele secolului al treilea se constată numai existența unor scurte forme de simbol. Ce privește apostolicul nostru, el s'a format cu timpul și în forma actuală 'l întâlnim pentru prima oară la Pirmin de Reichenau, către anul 750.

De mai multă însemnătate de cât cele până aci amintite e opera lui *C. A. Swainson*: «*The Nicene and Apostles' Creeds, their literary history together with an account of the growth and reception of the sermon of faith commonly called «the Creed of St. Athanasius»*. 3) 1875. El deduce simbolul apostolic direct de la Apostoli. Relativ de simbole în general observă, că:

1). Simbolul atanasian, de cine este scris și de cine este publicat, cu alte cestiuni despre simbol în general.

2). Istoria simbolelor.

3). Simbolul Nican și cel Apostolic, istoria lor literară dimpreună cu o dare de sémă despre dezvoltarea și primirea cuvântărei de credință numită în de comun: „Simbolul Sf. Athanasie“.

trebuie a se face deosebire între mărturisirea ce Catehume-
nii o făcea cu puțin timp mai înainte de primirea botezului—
și care constituie Simbolul propriu și mărturisirea ce
se făcea chiar la botez, și care, consista din anumite în-
trebări și răspunsuri. Acesta s'a dezvoltat împreună cu Teo-
logia Despărțite în două: Simbóle orientale și occidentale,
ele au un istoric cu totul diferit. Istoricul simbólelor occi-
dentale e cu multă competență tratat de Swainson.

De amintit mai sunt: a doua din cele 2 disertațiuni ale
lui *F. I. A. Hort*: «*On the Constantinopolitan Creed and other eastern Creeds of the fourth century*» ¹⁾
1876, și *I. Baron* «*The greek origin of the Apostles Creed*», ²⁾ 1885.

Ion Mihălcescu.

¹⁾ Despre simbolul Constantinopolitan și alte simbóle orientale din
secolul al patrulea.

²⁾ Origina grécă a simbolului apostolic.

trebuie a se face deosebire între măntuirea ce Calvino
 rol o făcea cu puțin timp mai înainte de printr-un potestul
 și care constituie simbolul propriu lui—și măntuirea ce
 se făcea chiar la locul și este, constata din anumite în-
 trebări și răspunsuri. Acesta a dezvoltat împreună cu Teo-
 logia Despartite în două Simboluri orientale și occidentale
 ele să un istoric cu totul diferit istoric simbolilor occi-
 dentale e cu multă competență tratat de Swainson
 De amândoi mai sunt a doua din cele 2 disertații ale
 lui V. A. Holt: On the Constantinopolitan Creed

CREȘTINISMUL ȘI FOLOSELE ADUSE DE EL OMENIREI.

Maî înainte însă de a arăta, cari sunt folósele aduse de Creștinism omenirei, este necesar a cunoște, *rolul și însemnătatea religiunei Creștine în viața omenirei, cum și a ști ce este religiunea, care este fundamentul religiunei și de când datéză ea.*

Vorba «*Religiune*», după cum o derivă *Virgiliu* (autor latin clasic) precum și scriitorii creștini: *Lactanțiu Ieronim* și *Augustin*, vine de la cuvântul latin: *Re* și *ligio*. Rădăcina *ligio* înseamnă *legătură, unire* sau *raport*, iar particula *re*, exprimă reciprocitate amicală; așa dar, *Religiunea*—atât după etimologia cuvântului, cât și după conceputul ei,—*este legătura sau raportul viu, între om și Dumnezeu.*

Cicerone, celebrul orator și filosof roman, dice că: «*Religiunea este cultul cel sîrguincios al ȕeilor; și numește religioși, pe aceia cari reciteză regulele și păzesc toate cele ce țin, de cultul religios al ȕeilor*». După această definițiune însă, religiunea apare maî mult ca o venerațiune externă, sau ca un cult ceremonial, ce se aduce ființei dumnezești. Mult maî bine se exprimă *Lactanțiu*—un părinte bisericesc, pe care Biserica îl numește *Ciceronele Creștinătății*—asupra conceptului religiunei, când dice: «*Noi ne naștem spre acel scop, ca să dăm lui Dumnezeu creatorul nostru, ascultarea cuvenită și dréptă... Prin această legătură a pietății, suntem strînși legați cu Dumnezeu, de unde și religiunea își are numele*».

Cu această definițiune a lui Lactanțiu, s'aũ unit și Ieronim și Augustin, scriitorii bisericești din biserica de apus.

Tot ca o legătură vie, a fost considerată religiunea—precum vom vedea—atât în sfânta Scriptură a Vechiului Testament, cât și în cea a Noului Testament.

Dacă ne întrebăm însă, care este fundamentul religiunii și de când datéază ea, apoi este de observat, că religiunea își are fundamentul său, pe de o parte în Dumnezeu, iar pe de alta în om. Își are fundamentul în Dumnezeu, întru cât El, ca un A-tot-puternic, creând pe om după chipul și aseménarea Sa, a bine-voit a 'l înzestra cu suflet rațional, liber și simțitor. Religiunea își are pe de altă parte fundamentul în om, pentru că omul cu toate facultățile sale sufletești, năzuește în mod firesc, către Dumnezeu prototipul său; și anume: cu *mintea* năzuește către Dumnezeu, ca către *adevèrul cel mai înalt*; iar cu *voința și sensibilitatea* tinde către Dumnezeu, ca către *bunătatea și fericirea* cea mai desèvârșită și vecinică.

Dar dacă, religiunea se baséază pe însași natura spirituală a omului, saũ cu alte vorbe, dacă omul posedă în sufletul său capacitatea religioasă, atunci este evident că origina religiunii, concade cu origina genului omenesc; și mai departe, dacă natura spirituală a omului, este proprie întregii omeniri, atunci este învederat, că religiunea a existat la toate popóarele din toate timpurile, adică este *universală*, precum voiũ arăta mai pe urmă.

Acum vine întrebarea, cum se póte pune omul în legătură cu Dumnezeu? Saũ cu alte vorbe, ce condițiuni se cer, ca să se realisesse de fapt, legătura omului cu Dumnezeu.

Prima condițiune pentru realizarea religiunii, *se cere de la Dumnezeu*; adică El printr'un act liber, să iasă din lumina cea ne apropiată și să se descopere omului, împărtaşindu-i adevèrurile cele înalte ale credinței speranței și dragostei, prin ajutorul grației Divine, care ridică și întărește pe om în viața spirituală. A doua condițiune *se cere de la om*, adică ca el să fie liber a primi și desvolta, adevèrurile descoperite prin grația Divină. Prin urmare, de la om se cere ca pe de o parte: să cređă, să iubéscă și să nădèjduéscă în Dumnezeu, ceea ce se chăamă *cult*

«Privirea lui e așa de măreță, în cât inspiră respect în
«toți cei cari îl privesc; și cari se ved siliți, să 'l iubescă
«și să se témă de El.

«Părul lui are culóre de alună cóptă, adică roșiatic, și
«îi cade până la umeri; se împarte în douë prin mijlocul
«capului, după obiceiul Nazaritenilor.

«Fruntea lui este lată, exprimând inocență și liniște.

«Nici o pată sau sbârcitură, nu se vede pe fața lui pu-
«țin rumenă. Nasul și gura lui, nu arată nici un argu-
«ment, pentru vre-o critică logică; iar barba lui cea désă,
«e asemenea părului capului său; ea este lungă și se des-
«parte în douë prin mijloc.

«Privirea lui este măreță și severă. Are ochi strălucitori.
«Lumina ce varsă fața lui, este ca lumina sórelui; așa în
«cât este imposibil de a o privi cine-va prelung. Inspiră
«spaimă acéstă strălucire.

«Când însă, povățuește și sfătuește plângând, atrage iu-
«birea și respectul ascultătorilor.

«Se asigură, că nici o dată n'a răs; dar ochii lui veci-
«nic lăcriméză. Brațele și mânilé lui sunt foarte frumoșe.
«E foarte plăcut când vorbește; dar foarte rar iese în lume.

«Cât despre învățatură, atrage admirația întregului Ie-
«rusalim. Cunóște perfect toate științele, fără să fi studiat
«vre-una. Călătorește desculț și cu capul descoperit.

«Se vorbește pe aici, că asemenea om nu s'a «mai vă-
«dut până acum, prin locurile acestea. Mulți Iudei îl con-
«sideră chiar ca Dumneșeu; alții însă îl denunță, că lu-
«créză contra legilor Majestăței vóstre.

«Mă revolt foarte mult, contra acestor Iudei pismoși.

«Omul acesta, n'a cauzat nici o nemulțămire, la nici un
«om, vre-o dată.

«Dacă Majestatea Vóstră dorește să 'l vadă, precum
«mă-ați scris mai de ună di, faceți-mi cunoscut acésta, și
«îndată îl voi trimite; căci sunt gata să îndeplinesc cu
«smerenie și supunere, tot ce Majestatea Sa îmi va ordona».

„Făcută în Ierusalim, Crugul al X-lea, lumină nouă“.

Al Majestăței Vóstre, prea supus și smerit servitor,

(ss) Publius Lentulus

Guvernatorul Iudeei

Precum vedem, din această scrisoare a păgânului guvernator al Iudeei, reese în mod cert, că *Domnul nostru Iisus Christos, cunoștea perfect toate științele fără să și sudiât vreuna; și că el adesea sevărșea minuni, dând sănătate bolnavilor și viață morților, numai prin unul și singurul său cuvânt.*

Se mai poate cine-va îndoii, că Mântuitorul lumii, n'a fost Fiul lui Dumnezeu sau Cuvântul întrupat?

Mai cutéză cine-va, dintre materialistii și raționaliștii moderni, să afirme că Domnul nostru Iisus Christos n'a înviat din morți, când El avea puterea dumnezească, de a învia pe alții din mormânt?

Mai are cine-va îndoelă, despre învierea morților și viața de veci, ce are să fie dincolo de mormânt, precum noi credincioșii mărturisim în simbolul credinței?

Dar să lăsăm de o cam dată acestea, și să mergem mai departe, cu subiectul nostru.

Fiul lui Dumnezeu s'a sacrificat pentru lume; dar învățătura Sa fiind de origină Divină, a prins rădăcinii și s'a răspândit cu repeziciune pe suprafața globului pămîntesc numai prin viū grai, și nu prin sabie, cum s'a răspîndit Mahomedanismul.

Pentru continuarea operei Sale, Mântuitorul alege 12 apostoli, pe cari nu-i recrutéză de prin școle filosofice sau de prin universități; ci dintre pescarii cei simpli și ne cărturarî ai locului Ghenisaret, dicându-le: *lăsați mreșile și vînatul peștilor și urmați mie, că vă voi face vînători de omeni.*

Respectiv de modul și mijlocele prin cari s'a răspândit religiunea Creștină, ne vorbește fericitul Augustin, în cartea sa, «*De civitate Dei*» (cartea 22, cap. 5), unde dice: «*Pușini pescari simplii și ne cărturarî, cu totul streini de gramatică, ne înarnmați cu dialectica și ne îngânfați cu retorica, a trimis Christos cu mreșile credinței pre înfurat atul ocean al lumii acestea, și a prins cu ele, un imens număr de pești de tot felul, și chîr și filosofi*».

Creștinismul, precum vedem, s'a răspândit numai prin predică, de către discipolii Mântuitorului, cari nu numai că erau lipsiți de acele însușiri și mijloce, ce pot să influențeze asupra inimilor auditorilor, precum sunt: știința, elo-

cința, averea, gloria și noblețea de familie; dar cu însușirile lor firești, puteau mai mult a respinge, de cât a atrage pe cine-va. Aveau însă alt ceva—care la mulți lipsește astăzi—aveau *Credința* sa și convingerea nestrămutată, despre Divinitatea Dascălului lor; și cu această armă, au mers din victorie în victorie, până când drapelul Creștinismului, l'a înfipt la începutul secolului al IV-lea, chiar pe tronul împăratului lumii de atunci.

Venirea Mântuitorului pre pământ a avut loc, *întocmai, la timpul și în locul prezis de proorocii* Vechiului Testament, cari au trăit cu câte-va secole înainte de Dânsul. Așa spre exemplu: După predicerea patriarhului *Iacov*, Mesia avea să sosescă atunci, când sceptrul împărăției, se va lua de la neamul lui Iuda; proorocia acesta s'a realizat întocmai, căci în timpul viețuirii Mântuitorului pre pământ, Palestina fiind prefăcută în provincie romană, se guverna de guvernatori romani, cum a fost Ponțiu Pilat, care și-a spălat mâinile înaintea poporului Ebreu, dicând: «*Sângele dreptului acestuia, să fie asupra voastră și a copiilor voștri, căci eu nu aflu într'însul nici o vină*».

După proorocia lui *Isaia*, Mesia avea să se nască în mod supranatural dintr'o Fecioră, ceea ce s'a împlinit întocmai. După predicerea lui *Micheea*, Mesia avea să se nască în Betleemul Iudeei, proorocie care iarăși s'a realizat întocmai; iar după predicerea profetului *Daniil*, Mântuitorul avea să apară în lume, după 70 săptămâni de ani, de la data liberării Iudeilor, din captivitatea Babilonică; proorocie care s'a împlinit perfect de exact, căci dacă înmulțim 69 de săptămâni de ani cu 7, ne dă 483 ani, adică timpul de la liberarea Iudeilor din captivitate, până la aparițiunea Mântuitorului; iar în mijlocul săptămânii a 70, a pățimit, a murit și a înviat Domnul nostru Iisus Christos. În fine după proorociile lui *Agheu* și *Maliahia*, înainte de venirea lui Mesia, avea să se întâmple, o mare perturbațiune politică și religioasă în lume.

Și aceste prediceri s'au realizat întocmai, dacă cercetăm starea politică și religioasă a popórelor din vastul imperiū roman. După mórtea lui Irod cel mare—în timpul căruia se naște Mântuitorul Christos—Palestina fu împărțită, la cei trei fii ai săi: *Aihelau*, *Filip* și *Irod Antipa*. Aceștia

perdând pe rînd partea lor de împărăție, Palestina fu prefăcută în provincie Romană, și se administra prin procuratori romani. Iudeii resculându-se în mai multe rînduri contra Romanilor, fură bătuti; iar Tit, imperatorul roman, dărîmă chiar templul din Ierusalim, împrăștiind pre Ebrei prin tot imperiul său. În această stare aflându-se ei, citeau și reciteau profetiile Vechiului Testament, privitoare la venirea lui Mesia; pe care 'l socoteau ca pre un puternic imperator pămîntesc, care avea să adune pe Ebrei sub un singur sceptru, și să 'i libereze de sub dominațiunea Romană.

Cât privește starea religioasă a lumii de atunci, ea consta în idololatrie. Dintre popórele vechi, numai Ebreii se închinau unui Dumneđeu nevěđut; dar pe care îl consideraú, *ca pe un Dumneđeu numai al Iudeilor, care ură și se răbună pe cei de alt neam sau de altă religiune cu dînșii.*

Cele-l-alte popóre 'și închipuiau pre Dumneđeu, că residă în lucruri făcute de mîni omenești, sau în animale mai inferioare de cât omul. Așa spre pildă: Perșii se închinau focului; Egiptenii se închinau animalelor; Babilonenii și alte popóre vecine se închinau stelelor; iar Grecii și Romani, personificaú puterile naturale și se închinau lor. Mitologia acestor popóre este plină de povești, relative la ăei pe cari 'i adoraú. Cu ideea despre asemenea ăei, nu se mai împăcaú mulți din ómenii celebrii ai Grecilor și Romanilor, de pe timpul Mântuitorului.

Cicerone, vorbind despre necredința ce aveaú Romani în asemenea ăei, ăice: «*că nici babele nu mai credeaú în cele ce spuneau oracolii; și se miră cum augurii nu 'și rîd în față, când se întălnesc unul cu altul, știindu-se unul pe altul, că sunt înșelători*». Filosofia pe altă parte, era desbinată în diferite secte filosofice, cari se combătea una pe alta; așa că ceea ce învăța o școlă filosofică, combătea cea-l-altă și vice-versa. Pentru acesta mulți bărbați erudiți ai timpului, păraseau religia păgână și îmbrățișau pre cea Creștină; singura care satisface tóte credințele sufletului omenesc, și se acomodeză cu tóte împrejurările din viața omului. Un exemplu din multe altele, putem cita pe *Justin Martirul*, care era un renumit filosof păgân. Acesta negăsind satisfacție sufletescă, în problemele filosofice și

citind sf. Scriptură și în special Noul Testament, nu numai că s'a făcut Creștin; dar a suferit chiar martirul pentru Christos și învățătura sa divină.

Din cele șise până aci, se vede destul de lămurit, că nici una din religiunile păgâne sau naturale, nu ne înfățișază o doctrină adevărată, despre adevărurile religioase. Istoria ne arată cum că în diferite timpuri, s'a ivit diferiți bărbați foarte inteligenți și de o erudițiune admirabilă, cari au cercat să amelioreze viața religioasă a ómenilor, dar n'au putut.

Ce n'a cercat filosofia antică a Grecilor și a Romanilor, în această privință? Cel mult unii dintre diferiții bărbați ai timpului, abia s'au ridicat la ideia de reformatori; iar nici de cum la aceea de a înființa o religiune mai bună, ca cea Creștină. *Religia creștină fiind de origină dumnezească, nu poate fi înlocuită nici o dată și cu nici un chip cu alta.*

Despre acesta ne încredințază apostolul Paul, în epistola sa către Galateni, unde dice ¹⁾: «Chiar înger din cer de ar veni și v'ar vesti altă învățătură peste aceea care ați primit, anatema să fie».

Religiunea Creștină, fiind înființată de Dumneđeș-Omul sau Cuvântul întrupat, este inerentă naturei omenești, datează de la Creațiune și este prin urmare universală.

Cum că religia Creștină este universală, ne încredințază istoria universală, care ne spune că la toate popórele din toate timpurile, au existat *nume și credință*, despre o ființă supremă, care a creat universul cu tot ce cuprindea; cu deosebire că unii și închipuiau pre Dumneđeș într'un fel, iar alții într'alt-fel. Despre acesta ne asigură mulți istorici, filosofi și teologi, cari mărturisesc în scrierile lor, *că adevărata istorie a vieței ómenilor, o găsim în istoria religiuneii lor.*

Istoria n'a înregistrat până acum nici un popor, care să nu fi avut o credință óre-care; ba din contră ne spune, că chiar și la sêlbatici, se găsesc idei și apucături religioase.

Iată ce dice *Plutarch* în această privință: «Umblând prin

¹⁾ Galateni cap. I; vers. 8.

lume, vei afla cetăți neîntemeiate și oameni fără să știe carte, fără să aibă regi, fără să întrebuințeze monedă, ducând unii viață de nomadi; dar societate, fără cult sacru, fără credință în Dumnezeu, fără să facă rugăciuni și fără să aducă jertfe, nimeni n'a fost, nu este și nici că va fi, care să spună, că ar fi aflat așa ceva».

Chiar Darwin, care atribue origina omului maimuței, dice: «Nici în epoca celor mai mari îndoeli ce am avut, n'am fost ateu, adică om, care să neg existența lui Dumnezeu».

Așa dar încheind această parte, dic, că religiunea este un patrimoniu al sufletului uman, fără de care omul nu poate trăi liniștit.

In special *religiunea Creștină este după ființa ei, nu numai o legătură; ci o legătură înnoită, sau mai bine zis, o relegătură între omul căzut și între Atotputernicul și milostivul Dumnezeu, care relegătură s'a înființat prin Mântuitorul lumii Iesus Christos.* Și cu toate că Mântuitorul nostru, a venit în lume abia în zilele de pre urmă, când omenirea ardea de dorință, de a-și schimba și ameliora viața religioasă, și anume cu 19 secole înainte de noi; totuși El este centrul vieții omenești, căci El a fost speranța oamenilor până la sosirea sa, și tot El este și va fi, speranța tuturor oamenilor din toate timpurile.

II.

Cu toate că Biserica Creștină este o instituțiune Divină, înființată de Domnul nostru Iesus Christos pentru mântuirea lumii; cu toate că învățătura ei sublimă, a fost sigilată prin semne și minuni de Intemeetorul ei; cu toate că religiunea Creștină n'a făcut nimănui nici o dată vre-un rău; cu toate că ea nu se opune științelor, ci din contră le ajută și completează: *căci adevărurile pe cari nu le poate atinge știința cu mintea, le descopere religia prin credință;* totuși în timpul de față sunt unii, cari fie din neștiință, fie din rea voință, *critică religiunea, făcându-și fală din acesta, având aerul a trece drept învățați, și merg până la a nega, chiar existența lui Dumnezeu.*

Așa unii susțin, că *religiunea este o născocire a preoților,*

spre a specula credința poporului, și așa fiind, nu ne trebuie. Unii ca aceștia uită însă, că religiunea este o cerință a naturei omenești, o cerință inerentă a sufletului omnesc, și o satisfacțiune a inteligenței, a simțirei și a voinței omului. Căci după cum omul e dator să satisfacă cerințele sale naturale, tot așa i se cere de imperios, a satisface și cerințele sufletului, dacă voește a duce o viață liniștită și fără turburare.

A îndeplini, numai cerințele privitoare la corp și a desprețui pe cele privitoare la suflet, omul ar trăi numai fizicește, adică ca și un animal, și atunci catastrofe și calamități, nu vor lipsi a atinge societatea; căci știut este, că un om care și cultivă numai rațiunea, fără a și împodobi și inima cu sentimente nobile—cum e sentimentul religios și cel patriotic—este mai periculos de cât un animal sălbatic.

Alții spun, că religiunea s'ar datori fricei de fenomenele naturei; și că e destul omului, să cunoască filosofia și științele naturale, căci acestea sunt suficiente omului, fără a mai asculta, ce spun cărțile religioase și preoții.

Unii ca aceștia se înșelă, de orice, cu cât omul descoperă mai mult legile naturei și devine cunoscător al puterilor ei, cu atât se desfășură în omenire mai clar și mai convingător—*Divinitatea*.

Unor asemenea critici, le vom opune părerile și convingerile religioase ale diferiților bărbați erudiți, cari au fost luceferii științelor; spre a vedea ce cugetau ei despre Dumnezeu, autorul naturei, și ce idee aveau despre religiune. Așa de exemplu: *Socrate, Platon și Aristotel*, filosofi păgâni, cari au trăit înainte de Christos, au recunoscut: *că știința fără religiune nu înalță ci pogoră cugetarea popoarelor*.

Ei au recunoscut în scrierile lor, *necesitatea religiunii, considerându-o ca o știință a lui Dumnezeu*. De aceea *Platon*, într'o scriere morală a sa, dice: *Fiul meu ești încă tânăr, dar în decursul timpului, vei schimba multe din părerile tale de acum și vei susține tocmai contrariul; pentru acesta, nu desprețui acum, întrebările acestea atât de înalte, ci recunoște ce este just, ce este privitor la dumnezeire și deprinde-te a trăi virtuos*.

Bacon, marele filosof englez, dice: «*Puțina știință depărtază pe om de Dumnezeu; iar multa știință 'l apropie de El*».

Max-Müller, vorbind de religione, se rostește dicând: «*Religiunea este o aspirațiune către Dumnezeu, și cel ce îngrăpă acéstă aspirațiune, săvârșește o crimă*».

Chiar *Renan*, cu care se fălesc socialiștii și toți adversarii religiunei, el care a balansat între credință și îndoială, având în vedere sentimentul religios, a dis:: «*Vai de inteligența omenescă, dacă va întreprinde a ruina edificiul religios*».

Iată cum cugetaū filosofi antichității, și scriitorii moderni despre religione!

Să vedem acum, cari erau convingerile religioase ale iluștrilor bărbați, cari s'aū ocupat în tótă vieța lor, cu studiul legilor naturei, și cari aū definit legile ei.

Marele astronom *Copernic* (1473), atât înainte cât și după descoperirea sa, a fost cel mai bun și mai evlavios creștin; el când se ruga lui Dumnezeu pronunța următoarele cuvinte:

«*Dómne, eū nu caut grația cea mare, ce ai acordat lui Paul, și nu îndrăsnesc a cere milostivirea arătată de tine apostolului Petru; dar te rog să-mi dai iertarea, pe care ai dat-o tâlharului pre cruce*».

Aceste pioase cuvinte ale lui Copernic, aū rămas nemuritoare; ele și astă-đi înfrumusețază pétra mormintului său.

Tot asemenea nemuritorul naturalist englez *Newton*, orî de câte orî pronunța numele lui Dumnezeu 'și descoperea respectuos capul; iar credința sa în revelațiune, proorocii și minuni, și-a exprimat-o în comentariile scrise de el, asupra profeției lui Daniil, și a ultimei cărți din Noul Testament, numită «*Apocalips*».

Iată ce loc de onóre aū dat religiunei bărbații geniali, cari s'aū ocupat cu studiul aprofundat al științelor naturale. Și cu drept cuvînt, căci cu cât cine-va descopere mai mult legile naturei și devine perfect cunoscător al puterilor ei, cu atât mai mult se convinge de autorul lor—care este Atotputernicul Dumnezeu; iar cei cari aū numai cunoștințe superficiale în domeniul științelor, ajung până la a confunda natura, care e opera lui Dumnezeu, cu însuși Creatorul ei; luând efectul drept cauză.

Alții în fine susțin, că *Religiunea în fața științei, rămâne învinsă*. Cum poate religiunea să rămână învinsă în fața științei, când ea ajută și complecteză știința? «*Este constatată astă-zi, că adevărurile pe cari nu le poate afla știința, le descopere credința*. Așa de exemplu știm din filosofie, că *ideile absolute*, ca *ideia de bun, drept, frumos, fericit* etc. 'și-aū origina saū légănul lor la Dumneđeū, singurul care posedă asemenea însușiri, în tótă plenitudinea și perfecțiunea lor; și că în zadar se luptă omul, a-și apropia aci pe pămînt aceste însușiri; căci se luptă fără nici un folos cădënd de multe ori în decepțiuni. Adesea pre omul care 'l socotești, ca cel mai bun saū cel mai drept pe pămînt, vine un timp, când capeți informațiuni saū probe despre dînsul, că este nedrept saū rău. Decî dar, *adevărul, bunătatea și dreptatea* le afli în tótă plenitudinea lor *sus în ceruri la Dumneđeū!* Și nu le poți afla prin ajutorul științei, ci numai prin ochii cei nevęduți ai Credinței. Ce cuprinde rațiunea? Mai nimic! Căci omul învață până móre, și tot nu cunoște, de cât numai o parte a științei; ba încă și cele învățate, trebuie să le studieze incontinuu, ca să nu le uite. Credința însă îmbrățișeză totul! Cel ce crede, e mult mai pre sus, de cel ce raționeză; și nobleța inimei e mai preferabilă științei, care nutrește mândria.

Dorința de a ști, a pierdut pre om. El a căutat știința, și a găsit mórtea. Dar acestea le đic, fără să mă califică că desprețuesc știința; ci afirm, *că știința fără credință, nu folosește la nimic*. Religiunea dar și știința, trebuie să męrgă mână în mână și să se cultive de o potrivă și în măsură egală. Religiunea Creștină, nu se opune științei saū progresului; ea n'a făcut nici un rău omenirei, ci din contră, vom vedea a adus mari folóse omenirei.

Marele matematic *Euler*, care s'a mândrit în tótă vieța sa cu numele de creștin, și cu acela de a fi apărător al religiunei creștine, scrie în contra liber-cugetătorilor că: «*nu poate fi nici o contradicere între știință și religiune, și că contradicerele semnalate de unii, provin saū dintr'o explicare nedesăvîrșită a sfintei Scripturi, s'aū dintr'un progres fals, ori superficial pe tărâmul științific*».

Iată cum consideraū religiunea Creștină, aceste figuri mărețe, cari aū rămas nemuritoare prin descoperirile știin-

țifice. Ei se închinau cu frică, cu credință și evlavie înaintea altarului dumnezeesc; iar cei cari nu 'i-aū citit, ori nu 'i-aū înțeles, desprețuesc altarul sacru, și vor să stingă focul cel sfânt al credinței creștine, cu spoéla culturei, sau cu superficialitatea cugetărei lor.

Religiunea Creștină a fost, este și va fi, farul civilizațiunii popórelor; și omul învățat în tóte științele, dar lipsit de sentimentul religios, este cel mai periculos, este ca o fiară sêlbatică, a căruī vieță este un șir de nenorociri; iar mórtea lui, un act de desperare.

Cine nu'și aduce aminte de cele petrecute, cu ocașiunea *marei revoluțiunii franceze* (1801), când *s'a înlocuit cultul Dumnezeesc, cu cultul Rațiunei*. Atunci învălmășala cea mai mare a predominat; și cele mai crude și nemilóse vërsări de sînge aū avut loc; în cât *Napoleon I*, geniul militar, unic în felul sêu, a fost nevoit să deschidă din nou ușile Bisericei lui Iisus Christos, declarând în mod oficial că religiunea Creștină, este și va fi, religiunea dominantă a statului Francez. Iar *Voltaire*, care a contribuit la înființarea cultului rațiunei, a exclamat în cele din urmă: «*Chiar dacă n'ar fi Dumnezeu, ar trebui să'l inventăm*».

Creștinismul, fraților! este fapt, nu este știință. El nu se póte demonstra matematiceste, căci învățătura lui este de origină dumnezeéscă, ne pătrunsă cu mintea; dar sigilată cu semne și minuni, sêvârșite în mijlocul poporului Ebreu, de Fiiul lui Dumnezeu, Mântuitorul lumei.

Mântuitorul Christos, potrivit cerințelor sufletului omnesc, întemeiază sublima sa învățătură, pe cele trei mari virtuți creștine; pe *Credință, Speranță și Dragoste*. Ia omului *credința*, și atunci locul ei îl ocupă necredința, vitiile de tot soiul, și destrăbălarea moravurilor, cari sunt vermiī cei ne adormiți, ce rod la rădăcina popórelor și a statelor. Ridică-ī omului *speranța*, și atunci se desnădêjduește, și devine suicid. Ce s'ar face bolnavul, care zace vreme îndelungată, dacă n'ar fi hrănit de speranța, că milostivul Dumnezeu va face milă cu dînsul, și-ī va reda sănătatea sdruncinată? Ce ar deveni condamnatul, dacă i-ai lua speranța de libertate? Un animal, o fiară sêlbatică! Ce să mai dic însă de *Dragoste*, acea scânteie Divină, cu care bunul Dumnezeu a împodobit inima omului! De câte

fapte mari și frumoșe nu e capabil creștinul, care practică această virtute! Cine pÓte descri sacrificiile, sau jertfele ce aduc părinții pe altarul dragosteii, pentru copiii lor?! Cine pÓte spune dorul cel mare ce are, cel care este departe de patria sa și de ai săi?! Cine pÓte descri silințele și sacrificiile de tot soiul, ale unei mame, care nu mai usucă ochii de lacrimi, lângă patul fiului ei bolnav?!

Ce sunt tÓte acestea? Nu sunt de cât fructe ale dragosteii creștine!

III.

Am arătat că religia Creștină, este legătura între Dumnezeu și omul căzut în păcat, reînviată prin Mântuitorul Christos; am ȃis, că această religiune este de origină divină și că prin caracterul ei este universală; și am dovedit că religiunea Creștină, nu este contrarie științelor și progresului omenireii.

Să vedem acum, cari sunt folósele aduse de Creștinism în viața omenireii.

Este în deobște cunoscut, că în statele ori societățile în care religiunea Creștină este la înălțime, acolo vigÓrea națională este mare, moravurile strémóșești sunt în flÓre, pacea și siguranța publică acolo domnesc, și un viitor fericit surăde acelor națiuni; și din contră, acolo unde disprețul sau indiferentismul religios s'aú încuibat, și acolo unde sentimentul religios este ridiculizat, ori ținut numai de formă, acolo nu vom găsi nici familia instruită și bine educată, nici societate cu moravuri alese și nici relațiuni sociale corecte sau drepte; acolo mÓrtea vieței sociale și naționale bate la ușe. Religiunea Creștină nu trebuie desprețuită, de Óre-ce ea n'a adus nici un rėu omenireii, ci din contră—cum vom vedea—ea a adus folóse imense în viața omenireii.

Biserica Creștină, tot-d'a-una a predicat și a povėțuit pe membrii săi, că toți suntem frați, fără deosibire de neam, etate sau stare socială; și deci trebuie a trăi în pace și iubire frățescă, a ne ajuta unii pe alții, și a milui pe vėduvă și pe orfanii. Arma cea mai puternică a creștinului este sfinta Cruce; legea lui este sfinta Evanghelie; iar po-

vătuitorul său este Domnul nostru Iisus Christos, care din ceruri ne ocârmuește și supra-veghază pe toți.

Folósele ce religiunea Creștină a adus omenirei, se póte constata și din faptul, că cu ivirea Creștinismului, s'a schimbat fața lumii.

Așa de exemplu: Cu ivirea Creștinismului s'a pus stavilă *poligamiei*¹⁾, care se obicinuește și se menține până ađi la popórele orientale păgâne. A trebuit să vie Creștinismul, care să desgrópe porunca lui Dumnezeu cuprinsă în sf. Scriptură, că Creatorul a făcut din început un bărbat și o femeie, și că poligamia, numai spre binele omenirei nu póte fi, orí din ce punct de vedere ar fi luată.

A trebuit iarăși să apară Creștinismul, ca să se desființeze *sclavia*, pe care o aflăm la cele mai vechi popóre.

D'asupra însă a tuturor bine-facerilor aduse de Creștinism în vieța omenirei, stă *civilizațiunea*. Popórele la cari n'a putut încă să străbată razele cele pline de lumină bine-făcătoare ce răspândește Creștinismul, sunt tot în starea josă, în care se află în timpurile vechi; pe când acelea, cari au priimit lumina Evangheliei Domnului nostru Iisus Christos, și practică învățăturile religiei Chreștine, sunt *farul*, către care trebuie să privescă și să se îndrepteze, cel obosit de valorile ignoranței.

Invenția *tiparului*, a *aburului*, a *electricității*, a *magnetismului* etc., nu sunt de cât fructele Creștinismului, care permite popórelor ce'l profesază, de a se desvolta pe calea științelor și a progresului.

Chiar *eroismul* și *resistența în răsbóe*, nu se datorește de cât tot Creștinismului; și ca pildă avem pe Burií din Africa de sud, cari cu un eroism de nedescris, resistă marelui armate Egleze de ani de ăile. Ce'i îmbărbătează și'i oțelește în luptă, de cât credința în Dumnezeu; și ca probă despre acesta avem faptul, că la fie-care prizonier Bur, se găsește în sîn câte un exemplar din Evanghelie și Psalmi, pe cari nu încetază a le citi, nici pe câmpul de luptă.

Iată dar, câtă însemnătate, ce róde frumoase, și câte folóse a adus Creștinismul în vieța omenirei! Să păstrăm dar, acest deposit sacru, moștenit de la părinți, și ne a-

1). Obiceul de a se lua în căsătorie mai multe femei de o dată.

tins să'l lăsăm urmașilor noștri; căci cel ce lepădă sau desprețuește religia sa, este ușor să lepede și să desprețuească și naționalitatea și patria sa. Avem religia noastră *Creștină ortodoxă de răsărit*, care ne-a păstrat limba, naționalitatea și moravurile noastre strămoșești, care ne-a scăpat de cotropiri, și ne-a ajutat în vremuri de restriște și de grea cumpănă, să o ținem cu sfințenie, și să nu ne depărtăm un pas de la învățătura ei; ca astfel să bine-merităm de la posteritate, numele cel falnic de *Români* și *Creștini ortodocși*. Biserica Creștină este ca un arbore mare, plin de frumoase rózde, care ne umbrește și ne hrănește pre toți, cu hrana ei cea spirituală. Unde apare Creștinismul, d'acolo dispare întunericul, și strălucește *lumina, adevărul, dreptatea, progresul și civilizațiunea*.

Drept aceea, aplicând și la Creștinism, genialele cuvinte ale strălucitului și nemuritorului nostru poet *Alexandri*, cu care a împodobit ginta Latină, cu tot dreptul putem exclama;

«*Biserica Creștină, e Regină într'ale lunei nemuri mari; ea pörtă în fructe o stea divină, lucind prin timpii seculari; Menirea ei tot înainte, măreț indréptă pașii săi; Ea merge în capul altor religii, vërsând lumină în urma ei. Biserica Creștină e o Regină, cu farmec dulce răpitor, păgâni în cale 'i se închină și în genuchii cade cu dor*».

Și dacă *Biserica Creștină ortodoxă*, va aplica întocmai și neschimbată, învățătura Mântuitorului Christos, după voea Urzitorului ei, atunci tocmai:

«*In ziua cea de judecată, când față în cer cu Domnul sfint, Biserica Creștină va fi întrebată, ce ai făcut pe acest pământ? Ea va răspunde sus și tare: O Dómne! în lume cât am stat, în ochii tăi plini de admirare, pre tine Te-am reprezentat*».

Archiereul, Nifon N. Ploesténu.

O MICĂ ESCURSIUNE

ASUPRA

NUMĂRULUI CĂRŢILOR CANONICE ALE VECHIULUI TESTAMENT.

Veđi Bis. Ortodoxă Română No. 8 anul XXV.

Ne rămâne de cercetat *numărul* cărţilor ce cuprindea acest canon. Acésta nu o putem afla de cât cercetând scrierile scriitorilor Palestineni şi Egipteni. Dintre *Alexandrineni* să cercetăm pe *Filo*, 1) *Filo* după afirmaţiunea lui Hornemann în scrierea citată împarte cărţile, în cărţi de origină divină şi cari nu sunt de origină divină. Noi vom forma 3 clase:

1) Cărţi de origină divină. 2) Cărţi cari nu sunt de origină divină, dar pe cari *Filo* le citéză şi 3) cărţi ce el nu le citéză.

Filo vorbind de *autorii* cărţilor intrebuintéză expresiuni: προφήτης, προφητηκός άνήρ, ιεροφάντης, θεσπεστός άνήρ—Μωϋσέως Διασώτης, τις τῶν φαντῶν των Μωσέως etc., cari τότε sunt egale cu προφήτης. Cărţile le numeşte ιεράς γραφάς,—ιεράς βίβλους—ιερόν λόγον—ιερωτάτου γράμματα—τά ιεροφαντηθέντα—προφητικόν λόγου—λόγιον τοῦ Θεοῦ etc.

Intâia clasă: 5 ale lui Moisi—Iosua—carte a lui Samuel—Esra.

El numește pe *Moisi* ὁ προφήτης ¹⁾ sau ὁ προφητικὸς λόγος ²⁾ sau ὁ ἱεροφάντης sau Θεοφιλεστατος ³⁾.

Genesa o numește ἱεράς γραφάς ⁴⁾ Iis. «de mundi opificiū» dice relativ de Genesa I, 27 «ut docent sacrae literae=ἱεραὶ γραφαί.

Exodul 'l numește în «lemigratione Abrahami» ἱεράν βίβλον ⁵⁾.

Leviticul—παραινεῖ μὲν ὁ ἱερός λόγος ἐν Λευϊτικῇ ἀπὸ τῶν ἔρπετῶν ⁶⁾.

Numeri dice că este folositor ⁷⁾.

Deteronomiul este ἱερός λόγος ⁸⁾.

Iosua. Citind c. I v. 5 'l numește-λόγιον τοῦ ἐλέφ Θεοῦ ⁹⁾.

Cartea I, *Samuel* pe care el o numește I Regi, citând c. I v. 15 dice: «ὡς ὁ ἱερός λόγος φησὶν ¹⁰⁾.

Din *Esra* citéză c. VIII v. 2 ca τὰ ἐν Βασιλικαῖς βίβλοις ἱεροφαντηθέντα ¹¹⁾.

Profeții mari. Iesaiia pe care îl numește πάλαι προφητῶν ¹²⁾. *Jeremia*, προφήτης, μύσης, ἱεροφάντης ¹³⁾. Dintre *Profeții mici* citind cap. VI v. 12 din *Zacharia* dice: τῶν

¹⁾ Liber Alegoriarum. cart. II. tom. 1 p. 66 (rîndul 4) c. III tom. I p. 117 (rîndul 13).

²⁾ Idem. c. III. t. I. p. 95 (r. 42). De plantatione Noe. tom. I p. 347 (r. 5). De congressu quaerendae eruditionis gratia t. I p. 543 (r. 47).

³⁾ De Monarchia c. I. t. II p. 218 (r. 5).

⁴⁾ De mundi opificio sec. Mosem t. I p. 18 (r. 4).

⁵⁾ Tom. II p. 438 (r. 25).

⁶⁾ Tom. I. p. 85 (r. 35).

⁷⁾ De pl. Noe. tom. I. p. 339. (r. 17—19).

⁸⁾ De somniis tom. I p. 657 (r. 15).

⁹⁾ De confusione linguarum t. I p. 430 (r. 23).

¹⁰⁾ De ebrietate t. I p. 379 (r. 24 și 25).

¹¹⁾ De conf. luig. t. I p. 427 (218—20) sq.

¹²⁾ De somn. t. I p. 681 (r. 37). Despre profețiile lui veșii: „de nominum mutatione“ t. I p. 604 (r. 5 sq).

¹³⁾ De cherub. t. I p. 147 sq.

Μωϋσέως ἑταίρων ¹⁾. *Psalmii* sunt citați dar fără a spune origina lor. Pe David îl numește προφήτης ²⁾. (citează p. 23 v. 1) și vorbește de el în «Quis rerum divinarum haeres» ³⁾ și în «de plantatione Noe» ⁴⁾ cum și în alte locuri.

Despre *Solomon* dice în «de Ebrietate» ⁵⁾ că el este un membru ἐκ τοῦ Θεοῦ χόρου. (Aci citează Prov. VIII 22). In «de congressu quar. erudit. gratia» dice citind Prov. III, 13» e Mosis discipulis, nomine *pacificus*, qui patria lingua *Solomon* vocatur ⁶⁾.

A doua clasă. Cărțile ce Filo citează dar nu spune dacă snt de *origină divină sau nu.*

Vorbind despre *judcători* și citând c. 8, 9 dice că este «ἐν τῇ τῶν χρημάτων ἀναγραφομένη βίβλῳ» ⁷⁾. Din *Iob* citează XIV 4 cu cuvintele: «ὡς ὁ Ἰώβ φησι» ⁸⁾. Cartea I *Regii* (după Filo și 70 a III-a R.), este și ea citată în «Quod Deus sit immutabilis» tom. I p. 293 r. 5—10 și 24 sq.

Tot asemenea mulți *Psalmi* sunt citați fără a spune origina lor sau a-i caracteriza cu vre-un cuvânt ⁹⁾.

A treia clasă. Cărțile de cari Filo nu pomenește—Nehemia, Ruth, Estter, Cronica, Daniil, C. Cântărilor.

Resultat. Deci Filo recunoște canonice: 5 cărți ale lui Moisi, Iosua, Samuel, Regii (numai câte una), Isaia, Ieremia, Zaharia, Psalmii, Solomon, Judecătorii, Iob și Esra

Dar dacă el nu citează din *Regii* și *Samuel* de cât câte una, totuși nu urmăzează că pe cele-lalte le-a aruncat, căci

¹⁾ De confus. linguarum. t. I p. 414 (r. 20—25),

²⁾ De agricultura t. I. p. 308 (r. 14—17).

³⁾ Tom. I p. 515 (r. 10).

⁴⁾ Tom. I p. 344.

⁵⁾ Tom. I p. 362 (r. 2).

⁶⁾ T. I p. 544 (r. 42—45).

⁷⁾ T. I p. 424 (r. 17—20 și apoi 25—30).

⁸⁾ De nom. mutatione t. I p. 505 (r. 26—30).

⁹⁾ Quod Deus sit umintabilis t. I p. 284 (r. 5—10 Ps. c. I, v. 1; LXXV. 9) p. 285 Ps. LXIII v. 11;—Ps. LXXX. Δ. 5 în „de migratione Abraham p. 460 și alții în alte locuri.

«quatuor hos omnes libros sub *uno illo nomine*, quod iisdem in *versione Alexandrina dant Graeci Bibliorum interpretes*, Philonem coprehendisse suspicor» Horneman l. c. p. 43 sq) și de aceea cred că Filo și pe celelalte cărți le socotește între divine de și el nu declară această categoric. Tot asemenea nu citează pe *toți Profetii mici* dar «omnes duodecim Prophetas minores» ab antiquis Iudaeis» in *unum volumen* ideo collectos fuisse» și așa dar citind pe câți va din ei de sigur că «scripta omnium duodecim horum Prophetarum» le-a socotit ca inspirate (Hornemann 49, veți și Sirach XLIX, II).

Cronica, după cum susține Hornemann, nu este citată, dar în «de congressu quaerendae eruditionis gratia» tom. I p. 525), (r. 20) găsim: «căci este *scrīs*: sunt cunoscuți fiii lui Manase pe cari i-a născut lui concubina sa Syra, cel întâiu pe Machir, care a fost tata lui Galaad» aceea ce se află aproape întocmai în I Cronică 7, 14. Filo dice espres „*scriptum est enim*“ deci eu cred că el aci a cugetat. Această o recunosc și Strack (Pr. de Theologie în Berlin) și Herzfeld. Tot ast-fel stă lucrul și cu *Ecclesiastul*, în scrierea sa «de Abrahamo» (tom. II p. 37 r. 24 sq) vorbește despre *separațiunea sufletului de corp*¹⁾, despre care noi găsim în *Ecclesiast* c. XII v. 7 «și mai înainte de se va întorce țărîna în pământ precum a fost și duhul se va întorce la Dumnezeu, la cel ce l'a dat pe el». Aci pare mai probabil că Filo a cugetat la acest loc din *Ecclesiast* și nu la cel din Genesa c. 2 v. 7 (cum crede Hornemann p. 56—57), căci acolo se vorbește despre formarea omului și nu despre separațiunea sufletului de corp²⁾.

1) Mortem existimare, non extinctionem animae, sed separationem disjunctionem quo ejus à corpore, redenntis retro unde venerat: Venerat autem a deo sicut in opificio nundi declaratum est.

2) Gen. 2. 7 „Dumnezeu a format pe om din pământ și a suflat în el duh de viață devenind omul ast-fel suflet nou.

Plângerile lui Ieremia el nu le citéză, dar de sigur că și el a avut părerea generală că «Ieremia cu Lamentațiunile....., într'un volum» trebuesc socotite (Eusebiu Ist ec. VI, 25, traducere P. S. S. Iosif Gheorghian pag. 190. Din cartea lui *Nehemia* se susține că nu se citéză nimic, dar în «de nominum mutatione» tom. I p. 378 r. 7 sq) se vorbește despre a de cea parte ce trebuie dată Leviților aceea ce este în *Nehemia* c. 10 v. 38. Cum însă același lucru este și în *Numeri* 18—26 mulți cred că Filo a cugetat la cele duse în *Numeri* și nu la *Nehemia*. Acesta însă nu este un motiv de a crede că el a nesocotit cartea lui *Nehemia*, căci în «de confus. linguarum» ¹⁾ citându-se *Esdra* VIII, 2 dize că este în «Βασιλικαῖς βίβλοις» dize: «librum *Esdrae* ad classem librorum *Samuelis* et *Regnum*, quos Βασιλείους supravocavit Philo referendum esse» și de ore ce *Esdra* în tot-d'auna a fost considerat ca făcând una cu *Nehemia*, după toate probabilitățile și Filo a socotit-o ca atare și deci cuprinsă în cele-l-alte cărți. *Ruth* de asemenea nu este citat dar și ea era considerată una cu judecătorii, căci alt-fel nu ar putea eși numărul de 22 de cărți cum Iudeii iubeau se numere.

Din *Ezechiil* este un loc în «de Monarchio» ²⁾ Filo vorbește (de la pag, 228—230 (l. c.,) despre הגדה הגדול și dize conform prescripțiunilor din Lev. XXI, 13, 14 că el trebuie să ia în căsătorie numai o virgină din poporul său. Venind însă la preoții Leviți spune că le este permis a se căsători și cu o văduvă din poporul său. Acesta nu se găsește la Moisi ci în *Ezechiil* c. 44. Acolo permite preoților să ia o văduvă a *unui preot.* (v. 22). Mulți însă dize: Filo dize că văduva să fie din *neamul său*, *Ezechiil* dintre *văduvele preoților* și deci nu pôte fi locul din *Ezechiil*, care arată mai multă severitate de cât Filo (Mangey. Opera Philonis

¹⁾ Tom. I. p. 427.

²⁾ Lib. I. tom. II, p. 229.

pag. 229, nota g). In tot cazul însă dacă Filo nu se referă la Ezechiil ar rămânea neexplicabil cum Filo a adăugat o prescripțiune ce nu se găsea în lege. Lui Filo i s'a părut important să accentueze aceea ce Ezechiil a ȃis, însă a creȃut ca suficient să spue că femeea nu trebuie să fie *dintre streini*, prescripțiune ce era în vigore nu numai pentru marele preot, dar și pentru Leviți, fără a mai specifica că ea trebuie să fie chiar dintre vȃduvele preoților. Numai din *Daniil*, *Esthir* și *Cântarea Cântărilor* nu găsim citat. Cu toate acestea toți cunoscătorii ideilor lui Filo ȃic că el nu a nesocotit aceste cărți, căci ideile din scrierile lui arată de multe ori că el le-a cunoscut și le-a folosit în scrierile sale. De aceea putem conchide ca și Siegrid (Philo von Alexandria als Ausleger des Alt. Testaments p. 161), ȃicȃnd că Filo a recunoscut de canonice aceleași cărți ca și noi astă-ȃi.

Dacă însă nu ne mulțamește părerea lui *Filo* să cercetăm și pe vre unul dintre *Iudeii palestineni* și anume pe cel mai însemnat pentru noi, pe *Iosef Flaviu*, care ca preot și cercetător de frunte al literaturii poporului său a trebuit să cunoscă și origina cărților ce se ceteau în templu. Este adevărat că el nu întrebuintează cuvintul «*κατὸν*» dar vorbește de «cărțile sfinte ce se păstrează în templu»¹⁾. In cartea contra lui Apion vorbește despre cărțile sfinte. El voind să demonstreze lui Apion veritatea celor susținute de scriitorii Ebrei ȃice că pe când Elenii au avut mai puțină grijă pentru scrierile lor, chiar de cât Babyloneni și Egipțeni²⁾ «la noi însă nu este nici de cum o mulțime nenumărată de cărți neconsunătoare și contradicetore între ele, ci sunt numai 22 de cărți, cari conțin istoria timpului trecut și cu dreptul se țin de divine. Din aceste: 5 sunt ale

¹⁾ Flavii quae reperiri potuerunt opera omnia de *Sigebertus Haver-*
campus—Aussterdam—Autseq. Iud. lib. V § 17 pag. 273

²⁾ c. Ap. cap. I. par. 4. p. 439 tom. II.

lui Moisi, cari conțin legea și tradițiunea despre origina omului până la mórtea lui. Acestea cuprind nu mai puțin de cât un timp de 3000 de ani. De la mórtea lui Moisi până la *domnia* (Eusebiu *inceput*) lui Artaxerxe, care a domnit asupra Perșilor după Xerxe, Profeti, cari au trăit după Moisi au scris în 13 cărți aceea ce se întâmplă în timpul lor. Celelalte 4 cărți cuprind imne de laudă lui Dumnezeu și preceptele cele mai folosite pentru viața oamenilor. De la domnia lui Artaxerxe până în timpul nostru sunt în adevăr toate scrise, dar aceste scrieri nu sunt de o așa credință și autoritate ca cele scrise mai înainte, pentru că de atunci s'a întrerupt șirul Profetilor. Cât de mult respectăm cărțile noastre reese de la sine. Căci de și ele cuprind o mare întindere de timp, totuși nu a cutezat nimeni până acum să adauge, să dea afară sau să schimbe ceva din ele, de ore ce este născut în fie-care Ebreu să socotească aceste cărți ca precepte divine, să adereze la ele, ba chiar când este necesar să móră pentru ele¹⁾. Deci Ebreii aveaŭ 22 de cărți inspirate, cari cuprindeaŭ: 5 Legea; 13 Istoria; 4 imne și precepte folosite pentru viață. Cari eraŭ anume aceste scrieri le vom afla tot din cercetarea scrierilor lui *Iosef*.

Cărțile lui Moisi le găsim în cart. I²⁾, III³⁾, X și XX⁴⁾ a antichităților lui numindu-le «cărți sfinte» «legea lui Moisi» «cum este scris în cărțile sfinte». Tot asemenea în cart. c. Ap. (lib. II § 4 pag. 472); iar cart. III a antichităților⁵⁾ vorbește de Moisi cu mult respect, dovedind pretutindenea că aceste cărți eraŭ în mare onóre.

¹⁾ Haverkamp. tom. II p, 441 lic. c. Ap. cap. 8.

²⁾ Tom. I. p. 5 (sfârșitul precuvântărei).

³⁾ Tom. I p. 128 c. V. § 2—lib. IV pag. 255 cap. 8 § 48; lib. IX cap. 2 § 2 pag. 475; lib. X c. IV § 2 pag. 517.

⁴⁾ Cap. IV § 2 pag. 517; cap. V § 4 pag. 266 tom. I.

⁵⁾ § 6 pag. 135 comp. lib. IV cap. VIII § 44 p. 251; lib. X c. IV § 2 pag. 517 (tom. I. ed. Mangey).

Iosua este citat în cart. V a antichităților sale (cap. I § 17 tom. I p. 273); vorbește despre Gibeoniți ca și în Iosua c. 10; iar relativ de creșterea țilei (Ios. 10 13) dice că această creștere întâmplată în mod neobișnuit este deja cunoscută «din cărțile sfinte depuse în templu».

Judecători formeză obiectul aproape a întregii cărți a 5-a a archeologiei lui (Tom. II). Incepând de la cap. III are în § 1, 2, 3, 4 și 6 din c. I jud., în § 4, 5, 7 același capitol are din c. II Judecători; în c. IV este liberarea Israelitilor prin Debora. Asemenea și în cap., următoare până la al IX-lea.

Ruth este obiectul capit. IX din cartea 5-a a archeologiei lui. Parag. 1 vorbește despre întorcerea lui Elimelech în patrie împreună cu Ruth; paragr. 2 despre ospătarea lui Boos de Ruth, etc.

Cărțile lui Samuel sunt obiectul cărților de la a VII (incl.) până la VIII din archeologia lui, sp. es. lib. IV cap. I § 1 (tom. I p. 362) este plângerea lui David asupra morței lui Ionatan (2 Sam. I).

Cărțile Regilor nu numai că le citează dar le pune alături cu cartea ce povestește despre Enoch (c. I Moisi) și le numește *cărți sfinte*. El dice că despre acest Elie și Enoch, care a trăit înainte de deluviu și a cărui mörte nu este nimănuî cunoscut este scris în «*ἱερὰς βίβλους*» ¹⁾.

Scrierile lui *Iesai*a le numește profeții pe care el le-a lăsat înainte de 210 ²⁾.

Pe *Ieremia* 'l numește profetul care a profețit necinstea viitoare a orașului ³⁾. Iar pe *Ezechiil* 'l compară cu Ieremia numindn-l profet și dicând că și el a profețit despre deportațiunea babilonică, nu numai Ieremia ⁴⁾.

¹⁾ Autig. lib. IX c. 2 § 2 pag. 475 sq. tom. I.

²⁾ Idem lib. XI c. I § 2 p. 547 tom. I.

³⁾ Autig. lib. X c. V § 1 tom. I pag. 520.

⁴⁾ Autig. lib. X c. V § 1 tom. I pag. 520.

Despre *Daniil* în cartea X, după ce citéză multe din ele, dice că cine este avid de a cunoște adevărul nu are de cât să citéscă scrierea lui Daniil «pe care o găsește în codicele scrierilor sfinte (έν τοῖς ἱεροῖς γραμμασι IV=in sacrorum librorum codice ¹⁾). În cartea XI § 7 dice: «aceste tóte de Dumneđeũ însuși hotărîte, aũ rēmas scrise pentru ca acei ce le vor citi să se mire de onórea ce i s'a dat lui Daniil (Θαυμάγειν ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῇ του Δανιήλ ²⁾). În c. X § 6 la sfîrșit dice că cele ce citéză din Daniil nu le citéză de cât așa cum le-a găsit «în cărțile vechi» (έν ταῖς ἀρχαίαις βίβλοις) căci el a spus de la început că «cărțile Ebreilor» voește numai să le traducă, dar nu să adauge ceva la ele ³⁾.

(Va urma).

Ioan Popescu.

¹⁾ Cap. X § 4 tom. I pag. 535.

²⁾ Tom. I. p. 544.

³⁾ Tom. I p. 536. Compară și cart. VIII § 6 tom. I pag. 617.

Câte-va notițe asupra arhitecturii creștine.

Roma pe timpul imperatorului August era unul din cele mai însemnate orașe ale lumii. Aici erau reprezentate toate popoarele. Printre cetățenii romani se mișcau oameni din toate provinciile, chiar și din cele mai depărtate ale imperiului, precum și din țările care stau în legături de alianță cu Romani; aici se vedeau și reprezentanți ai acelor popoare, cari încă își mai susțineau cu mândrie independența lor. Toate părțile lumii, toate rasele, toate culorile și toate porturile erau reprezentate. Pe lângă oameni bogăți se aflau în mare număr și săraci, pe lângă cei liberi erau cu miile și sclavi. Cu toții aveau unde să se adăpostescă în largile suburbii ale marelui oraș roman: unii în palate sau în clădiri mărețe, cei mai mulți în locuințe modeste; unii în bordee, iar alții sub cerul liber. Tot așa ca și felurile clădirii erau și numărul și felul deilor cărora li se închinau. După cum toate națiunile, tot așa erau reprezentate și toate religiunile și după cum unii deși aveau temple mărețe, mulți alții se mulțameau cu clădiri modeste și fără nici o însemnătate.

Intre alte popoare se aflau la Roma și un mare număr de Ebrei, cari adorau pe Iehova. Religiunea lor deși deosebită de religiunea de Stat, totuși era tot așa de tolerată ca și celelalte religiuni de acest fel. Creștinismul, care se întinsese în Orient cu iuțela fulgerului, ajunsese repede și

aici la Roma. Semînța aruncată de Apostoli prinsese repede rădăcină și numărul creștinilor creștea din zi în zi. Religiunea care acorda mângâiere celor săraci și neputincioși atrase la sine și pe cei avuți și cu pozițiuni înalte.

Pe la sfârșitul secolului I se află numeroase grupe de creștini în Asia Mică, Grecia, Italia, mai pe toate insulele Mării Mediterane, precum și în Africa de Nord. Discipolii Apostolilor, Părinții Apostolici, îngrijiră ca creștinismul să fie răspândit mai departe și cu timpul se întinse în Germania de Sud, Arabia, Abisinia și Etiopia. Proconsulul Pliniu, în anul 100 d. Chr., într'o scrisoare către împăratul Traian, descrie pe creștinii de atunci, arătând că ei, la revărsatul zorilor, în câte o zi determinată, se adună împreună pentru ca să se roge Dumnezeuului lor și că aici se uneau prin jurământ să nu fure, să nu strice casa altora, să nu calce jurământul dat și să nu înstreineze bunurile lăsate lor de alții spre păstrare. Pentru că în Statul roman sectele și adunările secrete erau strict oprite și disprețul către religiuinea Statului se pedepsea, de aceea Pliniu, ca Guvernator al Bitiniei și al Pontului, pedepsi cu mărta pe unii dintre creștinii, cari nu voiseră se aducă sacrificii ȳeilor și statuei imperatorului. Prin scrisoarea sa el cerea de la imperator că să'i stabilească modul cum trebuie să procedeze cu dînșii. Răspunsul marelui Traian a fost foarte demn, căci el stabili, ca creștinii să nu fie urmăriți și să fie judecați numai aceea contra cărora se vor aduce acușățiuni formale; denunțurile anonime să nu fie luate în considerație; procedurii mai aspre, ȳice Traian, nu ar fi demne de epoca sa.

Pretutendeni unde se află ast-fel de grupe de creștini se simțea nevoea de locuri de întâlnire, precum și de cimitire comune. La început locurile lor de întâlnire le aveau în casele coreligionarilor lor celor mai avuți. Cu timpul înmulțindu-se la număr s'a simțit nevoe de clădiri făcute anume pentru acest scop, totuși până pe la sfârșitul seco-

lului II tot locuințele private aș servit ca temple de rugăciune. Mormintele comune le aveaș în imediată apropiere, pe la marginile orașelor și în multe părți le-aș servit catacombele.

Primele clădiri de biserici creștine, cari, pôte, pentru prima oră s'aș zidit la Roma, trebuie să fi fost făcute numai în scop de a satisface nevoile lor imediate și nici de cum clădiri mărețe, cari să contribue la înfrumusețarea orașelor. Cât privesce formele arhitectonice, uniș dintre scriitorș pretind că acestea nu puteaș să fie altele, de cât acelea, cari se aflaș în întrebuințarea generală. Aprôpe cu siguranță se pôte spune, că nici una din bisericile cari s'aș construit în primele timpuri ale creștinismului nu s'aș putut conserva până în timpul din urmă. Cu începutul secolului al III, pe timpul imperatorilor Alexandru și Septimiu Sever, când împrejurările fură așa de favorabile pentru creștinș, se pôte presupune că ei aș început să se ocupe de clădiri proprii pentru cultul lor, în altarele cărora așezară osemintele martirilor.

Iuțela cu care creștinismul se răspândi în stratele de jos ale poporului, solidaritatea creștinilor între dînșii, disprețul pe care ei îl arată pentru cultul păgân, téma că temeliile Statului vor fi sdruncinate provócă persecuțiunile contra lor. Pentru dînșii, creștinii eraș un inamic periculos și deci trebuia zdrobit cu orș-ce chip. Păgânii nu cunosceaș puterea creștinismului și stăpânirea ce o avea asupra sentimentelor; ei uitaș că cei persecutați rămân în tot-d'auna victorioși, câtă vreme ideile lor vor căștigi noi aderenți. Aprôpe în timpul fie-cărei persecuțiuni averile bisericilor eraș confiscate și clădirile dărâmate, însă nici o dată nu reușiră să distrugă Creștinismul. După cât-va timp liniștea revenea și bisericile recăpătaș din nou bunurile pierdute și chiar clădirile eraș restaurate. În acest timp numărul credincioșilor bogați se imulțea așa, că templele dărâmate nu numai că

se rezidea, ci chiar alte noi mult mai mărețe și mai frumoase se construeau. Când Dioclițian voi să dea creștinismului lovitura mortală el nu reuși, ba ce e și mai mult, câți-va ani mai târziu această religie fu proclamată ca religie de Stat și toate mijlocele imperiului fură întrebunțate pentru ca acesta să pótă căpăta în Statul roman rangul pe care îl merita. Până în anul 303 Dioclițian se arătase binevoitor față de creștini și de o dată din seninul cel mai profund izbucni cea mai teribilă persecuțiune. Imperatorul se afla în Nicomedia când îi veni vestea că oracolul lui Apolon nu mai vorbește, pentru că óre-carí ómení drepti îl împedica. Dioclițian izbucni în o mânie furioasă și dete poruncă să se dea foc marelui și frumoșei biserici din Nicomedia și de la ferestrele palatului său asistă împreună cu colegul său Galeriu la arderea acestei biserici. Edicte sîngeroase urmară îndată după acesta și persecuțiunea izbucni cu tótă furia nu numai contra persónelor, dar și contra cimitirelor, bisericilor, arhivelor, cărților sfinte, tóte tură distruse sau arse. Pe columna care se ridică în onórea lui, el puse să se scrie cuvintele: *Nomini Christiano delete*. (Histoire de L'Art Chrétienne par Abbé F. R. Salmon).

Primele locuri de adunare ale creștinilor, am arătat mai sus că au fost locuințele lor. Partea principală a fie-cărei case o forma numitul «Atrium» cu camerile cari îl înconjura. Acesta de cele mai multe ori era îndeajuns de mare, ca să pótă cuprinde o mică adunare a creștinilor. Fără îndoelă că la serviciul divin ținut în aceste locuințe private luaă parte pe lângă membrii familiei și amicii de aproape, și câți-va străini și chiar ómení de rînd ca servitori și sclavi. Fórte adesea asistaă și persóne, cari încă nu erau admise în creștinism și cari își făceaă stagiul lor de catecumeni; ei aveaă un loc anumit de unde asistaă la o parte a serviciului divin. Chiar femeile nu staă la un loc cu bărbații, ci aveaă despărțitura lor de unde asistaă. Pen-

tru scopul acesta, atriul cu camerele cari îl incunjurau, era foarte propriu. Aceste motive au determinat pe alți scriitori să susțină că templele creștine nu au fost o copie fidelă a templelor sau a basilicelor ¹⁾ păgâne, ci de la început au fost construite în așa mod în cât să corespundă tuturor nevoilor ²⁾. Dar nu numai în case private ținea creștinii adunările lor

¹⁾ Basilicele erau palatele de justiție de astăzi și locul unde se aduna neguțatori și se interesa de afaceri. Exteriorul acestor edificii era de o nuditate completă: nu aveau nici colonade, nici frise sculptate, nici timpane ornate de figuri și de sculpturi. Această uniformitate nu era întreruptă de cât prin ferestre terminate câte odată la vârful lor printr'un semicerc. Aceasta era decorațiunea rustică a fațadelor exterioare a burselor sau a tribunalelor romane. Fiecare oraș al imperiului posedă cel puțin una sau mai multe basilici. Pliniu ne spune că se afla în Roma mai mult de opt-spre-dece. Marcus Porcius Cato zidi prima basilică în anul 204 i. Ch. Cele mai frumoase basilici erau a lui Emilius Paulus 54 i. Ch. și aceea a Iuliei 29 i. Ch. zidită sub conducerea celebrului Vitruviu. În interior ele aveau forma dreptunghiulară sau oblongă, divizată în trei sau cinci părți prin două rânduri de colone. De la o colona la alta erau arcuri sau arhitrave, cari suportaau zidurile pe cari se rezema acoperișul. Galeria din mijloc era cu mult mai mare de cât cele două diviziuni laterale. La mijlocul acestei galerii centrale într'o mică parte a dreptunghiului oblong era în afară o parte circulară al cărei diametru nu întrecea lărgimea naosului de mijloc. Câte odată în locul hemiciclului oriental se afla un corp patrat, formând nișa interioară. La extremitatea galeriilor laterale se afla două hemicycle mici. Aceasta este planul basilicei Herculaneum. (Vezi Daniel Ramée, *L'Architecture*). Cu totul alt-fel se prezentau templele păgâne. Ele aveau forme oblonge sau rotunde și dimensiunile lor nu erau așa de mari ca să potta fi transformate în biserici; cel mult puteau servi de baptisterii. Aceste temple nu erau proprii nici pentru celebrarea ceremoniilor, nici nu puteau sta separați bărbații de femei; aici clerul nu sta separat de credincioși și nici nu era loc pentru o adunare mai numerosă. În aceste temple nu intrau de cât sacrificatori, publicul era exclus. Era deci imposibil ca arhitecții creștini să fi căutat modele în această parte. (*L'Abbe Salmon Histoire de L'Art Chrétien*).

²⁾ Dr. O. Mothes, în scrierea sa asupra formei bisericilor creștine în primele trei secole, susține că templul din Ierusalim a fost punctul de plecare pentru dezvoltarea clădirilor religioase creștine. Că împărțirea societății creștine în trei părți: preoți, credincioși și catecumeni, amintesc dispozițiunea triplă a templului ebreu împărțit în locul prea sfânt sau sfânta sfintelor, locul sfânt și vestibulul împreună cu porticele de prin prejur.

și făceau serviciul divin, ci se mai serveau și de catacombe, unde se aflau mormintele martirilor. Și până astăzi se poate vedea în catacombele de la Roma, urmele vechilor capele, unde odinioară cei persecutați se rugau lui Dumnezeu.

Forma celor dintâi biserici nu se poate ști, de orice nici una nu s'a conservat până mai târziu. Hubsch, în celebra sa scriere asupra arhitecturii creștine, spune că în campania romană, nu departe de Sutri, a găsit urmele unei biserici pe care el o crede a fi anterioară lui Constantin. Ea avusese forma dreptunghiulară, împărțită în trei naosuri cu două rânduri de stâlpi, cu pronaos și cu absidă în partea superioară. Mulți mai deduc forma bisericilor primitive și după un desen aflat pe un sarcofag găsit în cimitirul Vaticanului. Pe el se văd sculptate în bas relief ușile, întinderea în lungime a naosurilor, precum și absida semicirculară care termină edificiul. În tot cazul construcțiunile anterioare epocii lui Constantin cel Mare trebuie să fi fost simple și de dimensiuni restrânse. Ele erau zidite în grabă și anume în timpul când biserica se bucura de o pace relativă, sau când autoritățile romane consimțeau a trece cu vederea acesta și de aceea trebuiau să fie făcute modest pentru a nu atrage atențiunea.

În primele cinci secole de la întemeierea bisericii creștine se deosebesc două genuri de clădiri cari serveau ca loc de adunare a credincioșilor: unele cari aveau forma oblongă și altele cari aveau forma rotundă. Numărul lor creștea comparativ cu numărul credincioșilor și în primele secole ale creștinismului se aflau în toate orașele mari numeroase clădiri de acest fel. La începutul secolului al IV se aflau numai în Roma peste patru-șeci de biserici. Cu toate că pe vremea lui Dioclițian acestea au fost distruse cu desăvârșire, totuși, când creștinismul fu proclamat ca religie domnitore, se găsiră mulți arhitecți cari să și reamintescă planul de clădire al bisericilor creștine și să le construască mult mai mari și mai frumoase ca cele dărâmate.

Bisericile ce se construiau întreceau însă cu mult atriul vechilor case de locuință împreună cu toate sălile și camerele ce le avea. Nici o casă antică, nici chiar un palat nu posedă un spațiu așa de întins ca o biserică; cel mult despre halele sau basilicele romane se poate spune acesta. Creștinilor le trebuiau clădiri și mari și mici, după numărul membrilor din care se compunea adunarea și aceste clădiri trebuiau să fie împărțite după nevoile lor. Ei aveau necesitate de naosuri și pentru bărbați și pentru femei, aveau necesitate de un spațiu anumit pentru preoți, de cele mai multe ori de formă rotundă; între acesta și popor se afla altarul, în care era așa numitul confesio, care se afla numai în bisericile acelea ce erau clădite pe mormântul unui martir. Spațiile prin înălțimea lor trebuiau să fie mai mari ca cele obișnuite, căci acesta era casa lui Dumnezeu, iar părțile laterale din mijlocul naosului erau mult mai înalte ca părțile inferioare.

Majoritatea bisericilor primitive aveau forma unei corăbii al cărei acoperiș era susținut de mai multe colone. Părțile laterale erau de multe ori duble de o parte și de alta, și de multe ori erau prevăzute cu galerii. În pronaos stău catecumenii și penitenții, care nu puteau asculta de cât o parte a serviciului divin, în naos de o parte stău femeile și de cea-l-altă parte bărbații, în choris stău cântăreții și ajutoarele, la intrarea în hemiciclu, unde era altarul, adesea închis cu muri plini cu perdele sau grilaje, stău diaconii și ipodiconii, iar în partea de dincolo de altar, cunoscută sub numele de presbiterium, care avea forma rotundă și mai purta numirea și de absida se aflau preoții, în mijloc se înălța «consistorium», scaunul cel mai înalt rezervat autorităților episcopale; de o parte și de alta a altarului se aflau câte un anvon de unde se citeau părți din Evanghelie și din Faptele Apostolilor. Nu toate bisericile aveau însă această

împărțire și cu timpul s'aŭ introdus modificări radicale ¹⁾. Imprejurul edificiului principal se grupară un mare număr de construcțiuni accesorii ca: secretarium, vestiarium sau thesaurus etc. Intrarea principală avea trei sau cinci părți după numărul naosurilor și de multe ori înaintea acestei intrări se afla câte un portic, anvon sau pronaos, câte odată chiar vast și chiar câte un atrium descoperit. Biserica era precedată de o curte vastă, care adesea și ea era însoțită de numeroase portice. Ast-fel se formă biserica creștină, care sciu ca din atriul, naosurile și absidele basilicilor romane, să formeze o armonie majestósă pentru a da preoților, credincioșilor și catecumenilor locurile ce li se cuvenea. Se adaugă la aceste clădiri și cupolele templelor antice pentru a se încorona această operă măreță. Orientului se datoréză această inovație de armonie completă, care dete atâta majestate și frumusețe casei lui Dumnezeu, iar Occidentul la rîndul său o adoptă.

În anul 325 Constantin cel Mare rămase singurul stăpânitor al întregului imperiŭ roman și el proclamă creștinismul ca religione domnitóre. Deja din 313 el dase împreună cu Liciniu celebrul edict din Milan, prin care acordase tuturor libertatea cultului și stabilise să se restituie creștinilor casele de rugăciune cari le fusese confiscate. Cea dintâi grijă ce o avură acum creștinii a fost de a ridica temple demne de religiunea lor și unde să pótă defășura tótă pompa trebuinciosă. În tóte părțile începură să se zidescă biserici magnifice ceea ce probéză că chiar în acele timpuri se aflaŭ arhitecți destul de capabili printre creștinii.

Mama acestuia, Elena, zidi, între altele, biserica sf. Mormint

¹⁾ Constituțiunile apostolice porunceau, ca bărbații să stea în partea stîngă în galeria de sud, iar femeile la drépta în galeria de nord. În bisericile din Orient bărbații staŭ jos, iar femeile sus în galerii. În unele biserici femeile erau aședate în părțile înalte cari se găseaŭ la sud și la nord d'asupra naosurilor laterale.

de la Ierusalim în formă rotundă și după indemnul ei, imperatorul Constantin zidi și el o biserică d'asupra peșterei unde s'a născut Mântuitorul; în parte, această biserică s'a conservat până în zilele noastre (Vezi Förster, Bauzeitung 1863, Über die Kirchen des Heiligen Landes). Acesta se crede a fi cea mai veche biserică în forma crucei. Unii scriitori pretind că forma de cruce s'a dat acestei biserici pe vremea lui Iustinian, când a fost rezidită. Capitelurile ei sunt corintice, însă din epoca decadenței. Fie-care colonadă are câte un arhitrav, după regulile antice. Biserica propriu zisă era despărțită de atriu printr'un zid înalt de 9—10 metri și îi lipsește galeriile sau triforium, care se observă la majoritatea basilicilor antice. În atrium descoperit, care acum este distrus, se află cisternele pentru spălături și curățenie.

Tot pe timpul imperatorului Constantin au fost zidite o mulțime de biserici și chiar unele din basilicile și templele din Roma, au fost adaptate și puse la dispoziția creștinilor. Atât biserică sf. Ioan din Lateran cât și biserică sf. Petru din Vatican sunt clădiri mărețe, cari s'au zidit pe vremea imperatorului Constantin. Prima a fost sfințită în 324, iar a doua începută la 324 și terminată la 330. Biserica sf. Petru a fost zidită pe ruinele și în parte pe temelile cercului lui Neron. Tot din acest timp există și biserică sf. Laurențiu din afară de zidurile Romei, susținută de 16 colone.

M. P.

CRONICA BISERICESCĂ.

I.

Casa Bisericii.

Incă de la 1880 se vorbea despre întemeierea unei case a sfintei noastre biserici ortodoxe române. Cu ajutorul lui Dumnezeu idea această sperăm să se realizeze în curînd. Prin mesagiul regal citit corpurilor legiuitoare la 15 Noembrie anul acesta Majestatea Sa Regele a spus între altele și următoarele: «*Biserica, întăritore a celor sufletești, simbolul păcii și a liniștitei cugetări, continuă să țină un loc de frunte în preocupările noastre. Cu toții trebuie să ne silim a contribui la înălțarea și înflorirea ei. Guvernul va presenta domniilor vóstre un proiect de lege pentru înființarea Casei Bisericilor, spre a asigura o bună întrebuințare a averilor bisericesti*».

Cu ocasiunea discuțiunii acestui mesagiū în Senat I. P. Sf. Mitropolit Primat a dis următoarele:

D-le președinte, d-lor senatori, noi Episcopii, cari reprezentăm biserica noastră ortodoxă, am luat cunoștință cu mare bucurie sufletescă de cele ce M. S. Regele în Mesagiul său a anunțat, cum că guvernul Majestăței Sale va presinta în

acéstă sesiune un proiect de lege pentru crearea Casei Bisericilor, cu scop de a îmbunătăți administrarea monastirilor și bisericilor.

După informațiunile pe cari le avem, acest proiect de lege va fi alcătuit ast-fel în cât va răspunde la o mare necesitate a bisericeii, asigurându-i o mai bună administrațiune.

Plini de recunoștință către M. S. Regele și către onor. Său guvern, sunt autorizat de frații întru Christos Episcopi să exprim recunoștința noastră și viile noastre mulțămiri M. S. Regelui și guvernului Său pentru înalta sollicitudine și bună voință pe care tot-d'auna a aratat'o bisericeii pe care o și arată și cu acéstă ocaziune.

D-l Spiru Haret, Ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice a și prezentat Senatului un proiect de lege pentru înființarea și organizarea casei sf. Biserici autocefale ortodoxe române. Proiectul acesta a fost discutat în secțiunile senatului și s'a admis cu mici modificări alegându-se ca delegați: I. P. Sf. Mitropolit Primat Iosif Gheorghian, D-l Gr. Cireșenu, Petre Grădiștenu, C. Jenescu și Dr. Drago-mir Demetrescu. Comitetul delegaților întrunindu-se sub președinția I. P. Sf. Mitropolit Primat aũ ales ca raportor pe D-l Dr. Dagomir Demetrescu.

Discuțiunea generală asupra acestui proiect a început în senat în ziua de 17 Decemb. c., și în ziua de 19 Decem., a fost votat aprópe cu unanimitate. Vom face în numărul viitor o dare de sēmă complectă despre tot ce s'a vorbit în senat, căci legea acéstă e de o mare însemnătate pentru bunul mers al bisericeii noastre.

Iată expunerea de motive, care însoțește proiectul prezentat de D-l Ministru.

«Scopul *Casei Bisericeii*, care se înființază prin alăturatul proiect de lege, este expus în art. 1 al proiectului. Utilitatea acestei creațiuni este evidentă.

În adevăr, bisericile, monastirile, schiturile și așezămintele religioase dispun de însemnate fonduri, cari provin din isvórele cele mai diverse: legate, donațiuni, improprietării

pe moșiile Statului său pe cele particulare, cumpărări, etc.

Legile și usurile existente stabilesc modul de administrare a multora din aceste averi. Pentru altele administrația este regulată prin testamente sau prin actele de donație. În ceea ce privește însă controlul acestor diverse administrații, el este foarte nesuficient.

Epitropiile bisericilor parohiale sunt supuse controlului comunelor, cari însă îl exercită în mod neîndestulător, din cauză că nici nu au competența cuvenită, nici nu pot consacra acestor afaceri toată atențiunea necesară.

Monastirile și schiturile sunt puse sub controlul ministerului.

Sunt însă multe averi, adică mai toate cele provenite din legate și donațiuni, cari scapă de ori-ce control.

Casa Bisericeii va lăsa neatinsă organizația actuală și toate drepturile stabilite. Va avea însă sarcina de a exercita supravegherea sa asupra administrației ori-cărei averi consacrate bisericeii și așezămintelor religioase, ori-care ar fi origina ei.

Organizația ce i se dă prin proiectul de lege este imitată după aceea a Casei Școlilor, care a dat așa de bune rezultate în acești șese ani de când s'a înființat.

Tot de o-dată se trece la *Casa Bisericeii* și administrația fondurilor prevăzute în budgetul Statului pentru biserică, precum și afacerile cari ași sunt de competența biuroului cultelor din administrația centrală a ministerului».

II.

Clerul și Unirea Principatelor.

Dl. Rășcanu, profesor la universitatea din Iași și inspector general al învățămîntului secundar a publicat un admirabil studiu în revista populară «Albina» asupra unirei principatelor. În acest important studiu domnia sa vorbește și despre rolul, pe care l'a avut Clerul român din Moldova, în această chestiune de viață pentru neamul nostru. Ca cronicar mă simt dator să rezum aici cele spuse de Dl. Rășcanu. După ce vorbește despre diferitele elemente so-

cială, cari aŭ lucrat pentru Unire, Domnia sa se exprimă ast-fel despre cler:

Preoții făceau o propagandă foarte activă. Cei din Iași erau, în adevăr, încurajați de către mitropolitul Sofronie, care, stăruit de d. Sc. Miclescu și An Panu, se declarase, împreună cu arhiereul Filaret Scriban și arhimandriții Neofit Scriban și Melchisedec, partisan înfocat al «Unirei». Dar nu trebuie a uita că, în acel timp, mai toate bisericile importante din Iași erau în mâinile călugărilor greci, la discreția cărora erau preoții. Cât pentru cei doi episcopi, Meletie Istrati de la Huși și Nectarie Hermeziu de la Roman, aceștia erau dușmani inverșunați ai «Unirei». Cu toate acestea, preoții din întreaga Moldovă, afară de neînsemnate excepțiuni, aŭ fost pentru Unire; aŭ făcut propagandă în favoarea ei; aŭ luptat și suferit pentru ea. Mai mulți protoierei, între cari Dimitriu dela Tecuci și Mancaș de la Roman aŭ fost destituiți; mai mulți preoți aŭ fost amenințați și pedepsiți. Mai toți aŭ știut să reziste la făgăduinți și amenințări. Avem dovezi de presiunea enormă care s'a exercitat pentru a violenta conștiința preoților alegători. Astă-zi deosebitele partide se plâng, pe rând, de presiunile ce se fac cu ocazia alegerilor. În 1857, nu se întronase încă regimul reprezentativ, dar ministrul de interne, Vasilică Ghica, s'a dovedit maestru în a face alegeri, după cum dovedește următoarea scrisoare adresată Mitropolitului, de către arhimandritul Neofit Arbore și Economul Vasile Arbore:

Inalt prea sfințite stăpâne. Astă-zi dimineță, în 7 Iulie, sub-scrișii, eșind din biserică, după săvârșirea sfintei liturghii, ne duserăm la locuința noastră, împreună cu fiul unuia din sub-scrișii, d-lui căminar Polichronie Arbore, și încă cu alți trei străini, amici intimi ai noștri. Ședând cu toții în casă și vorbind ca în familie, de-odaiă intră unul din amplexorii d-lui Caïmacam, trimis cu misie de-adreptul de către Excelența Sa, și adresându-se către sub-scrișii, ne

propuse a ne vorbi în secret. Toți ieșiră din casă, afară de noi doi. După ce, prin mai multe cuvinte, ne descrise putința ce ar avea E. S. prințul caïmacam de a vë destitui din postul chiriarchiei, începe a ne vorbi așa: «că noi
«din aceste expuse cunoștem neputința de a mai spera vre-
«un ajutor din partea I. P. S. V., și spre a nu deveni
«jertfe ale nenorocirei, care va veni în curînd asupra cle-
«rului, noi mai bine să profităm de buna voință a caïma-
«camului, care prin el ne hărăzia, de fie-care sub-scris, câte
«200 galb., în numărătore și câte două decrete de boerie pentru
«rudetele noastre, precum și posturi de egumenie la amândoi;
«cu condiție însă că, pentru toate aceste favorî, să mergem
«la palat cu una din două trăsuri ce aduce acel trimis,
«spre a ne da votul, după voința guvernului, pentru ale-
«gere deputatului; iar dacã, din contrã, vom respinge o
«așa favóre, să ne așteptăm la asprele pedepse ce ni se
«pregătesc nouë și celor-l-alți de o cugetare cu noi». Tote
aceste corupții, I. P. S. T., le-am ascultat cu cea mai mare
desprețuire și mirare, răspundënd trimisului următorele:
«Domnule, spune celui ce te-a trimis, că în sărăcie ne-am
«născut, în sărăcie trăim, și cu onóre dorim a muri; o ne-
«legiuire ca acésta la care suntem invitați, nu am săvîrșit
«vre-odată, și prin urmare, nu voim a săvîrși nici acum,
măcar de ni s'ar propune și mai mari favorî din partea
«guvernului; căci totă acéstă de-acum favóre ce ni se pro-
«pune; o socotim nimica pe lângă iubirea și prosperitatea
«nenorocitei noastre patrii; mai ales când vedem cu ochi
«noștri chiar nedreptatea și silnicirea întrebuintată de guvern
«în compunerea listelor electorale; așa dar ca Români Mol-
«doveni și ca miniștrii lui Christos aici pe pămînt, voim
«a rămâne credincioși patriei și chiriarchului de care sun-
«tem administrați». Acesta a fost răspunsul ce, noi, frații,
am dat trimisului. Mai târziu însă, fiul unuia din sub-
scrișii, d-l căminar P. Arbore, mergënd la Palat, i s'a ȕis

în secret de către d-l spătar N. Contevici, unul din funcționarii superiori ai guvernului următoarele: «Măi, frate, de ce nu ve luați séma, voi aveți să îndreptați lumea? Nu ve-
«deți răul ce vă așteptă? Imi sunteți prietenii și ve sjătuesc,
«folosiți-ve de prilej. Spune-mi ce voiți? bani, egumenii, îna-
«intări civile în rang și post pentru tine, toate acestea vor
«fi până în séra în a voastră dispunere! și dacă primiți,
«mergi și adu pe tatăl teü, și pe moșul teü, și ve voiü pre-
«senta ministrului din lăuntru și caïmacamului, spre a ve
«cunoste și a ve da a lor protecție! Iar neprimind, gân-
«diți-ve bine! Noi, sub-scrișiü, aceste de mai sus arătări ale
nóstre, le supunem cunoscinței I. P. S. V., plecați rugân-
du-ve să bine-voiți a lua măsuri cu îngrijire, pentru apă-
rarea nóstră de nenorocirile ce ni se urzesc din partea gu-
vernului, precum mai sus s'a expus».

(Declarația Archim. Neofit Arbore și a Econom. Vasile Arbore, 7 Iulie 1857. *Acte și Documente*, r. 158).

Preoțimea moldovenescă a desprețuit amenințările și a resistat tuturor ispitelor. De la început, preoții se declarase pentru Unire și luaü o parte activă în Mișcarea Națională. Ei nu se mulțamiaü numai a face o propagandă printre poporenii lor; ci lucraü pe față în contra caimăcămiei. Acesta se constată prin următoarea scrisóre a caïmacamului Vogo-ride, către Mitropolit, prin care dice: «Am luat sciința că
«unii din preoți, diaconii și alți servitori bisericesci, avënd
«în frunte pe unii din mai înalt cler, în loc de a-și căută
«de îndatoririle bisericeii și a se face pildă poporului prin-
«tr'o purtare liniștită și cuviinciosă, se abat la manifestații
«sgomotóse, purtându-se pe uliți cu cocărđi de colorii străine,
«și dând prin acésta o rea pildă poporului de a pururea
«liniștit. O așa purtare din partea numiților, pe cari unii
«din reü-voitori nu lipsesc de a o declara ca încuviințată
«de Înalt Prea Sfinția Vóstră, mă îndémnă, ca șef al sta-
«tului, ce sunt dator a priveghia pentru buna stare și li-

»niște a poporului, a vă pofti să bine-voiți grabnic a lua
«măsurile ce veți socoti mai potrivite pentru mărginirea cle-
«rului în deobște de la orî-ce manifestațiunii, fără pildă
«până astă-đi și cu totul nepotrivite, pe cât tagmei biseri-
«cesci, pe atâta în contra legilor, rugându-vă tot odată ca
«de măsurile ce veți lua să-mi faceți și mie cunoscut prin
«înscriș și cu grăbire, ca și eu să le pot aduce la cunos-
«cința cui se cuvine».

Căimăcănia luase toate măsurile ca pe listele de alegători să fie numai ómenii săi, toți antiunioniști. Atunci comite-
tul unionist a luat o ultimă decisiune și anume abținerea.
«Situațiunea era cu desăvirșire gravă spune d-l Rășcanu.
Biserica a salvat situațiunea. De aceia điuă de
30 Iunie 1857 trebuie să figureze cu onóre în Istoria Națio-
nală și în analele clerului român. Din 142 de preoți înscriși
în liste în capitală (Iași) aũ votat numai 3; din 21 de la
Roman aũ votat 4 și din 28 de la Huși aũ votat 9; adică
în totul 16 preoți aũ votat și 179 s'aũ abținut. Nicı ne
putem imagina entusiasmul provocat prin bărbătesca pur-
tare a preoților din reședințele celor trei eparchii ale Mol-
dovei. Exemplul lor a fost urmat de către marii proprietari,
carı aũ fost chemați la vot a doua đı...»

Așa s'a purtat clerul român față de cea mai sfintă ches-
tiune națională! Preoții aũ mers cu crucea în frunte, când
a fost vorba de binele neamului și al țării! Unul din cei
mai însemnați clerici din Moldova, care a fost neobosit pen-
tru cauza Unirei e și Archimandritul *Neofit Scriban*. Iată
ce cuvinte a rostit el în vechea Catedrală a Moldovei în
điuă de 5 Ianuarie 1859.

Fraților, Iisus Christos a đis, „că unde vor fi doi sau trei adunați
între numele lui, acolo va fi și el în mijlocul lor“. Voi, fraților, sun-
teți nu doi, nicı trei, ci un corp întreg, adunați aicea în numele lui
Dumnezeu. Dumnezeu dar este în mijlocul vostru. Voi sunteți adunați
aicea în numele nației române, nația română dar este în mijlocul vos-

tru Stindardul sub care stați, este stindardul națiunii române, pe a est stindard este scris, cu litere mari, fapte mari, credința română, unirea Biserica, care este întemeiată pe credință, bine-cuvinteză stindardul unei asemenea credințe. Biserica ne spune prin Scriptura însuflată de Dumnezeu că, „sfinții cei prin credință, învins'au împărății, lucrat'au dreptate, dobândit'au giuruințele, astupat'au gurile leilor, stins'au puterea „focului, fugit'au de ascuțitul săbiei, întăritu-s'au în slăbiciune, făcu-tu-s'au puternici în resbele și au luat taberele străinilor în fugă“. Voi, fraților, prin credința nației române, de veți fi credincioși stindardului ei, veți fi tot atâta de puținți ca și Biserica și ca și sfinții săi. Credința nației române, nu a fost, nu este și nu va fi de cât unirea Românilor într'un singur Stat, singura ancoră a mântuirii sale, singurul port în care poate scăpa corabia sa națională de furtuna valurilor ce o împresoră. Voi, fraților, v'ați adunat aci în biserica lui Ștefan cel Mare; uitându-vă decî la altarul ce el l'a ridicat Dumnezeului părinților noștri, cred că, prin acésta însuși, puteți ca să vă pătrundeți de tóte dorințele acestui mare eroü al patriei nóstre. Voi, eșind de aci, veți păși la un act mare, ce de secolî a fost perdut pentru noi; vreți să alegeți un succesor acestui mare eroü; decî, ca adevărați fii ai săi, nu puteți fi de cât adevărata expresie a dorințelor lui. Eü, în anul trecut, tot de pe acest amvon, v'am spus și vă spun încă și acum, că acest mare eroü a ȕis că „Dumnezeul părinților noștri va trimite nouë un mângâitor, care va vindeca ranele nóstre și va realiza dorințele nóstre“. Fie dar ca alesul vostru de astă-ȕi să fie acela pe care îl așteptă nația română! Fie ca el să vindece ranele ei, și să realizeze dorințele ei! Faceți dar fraților, ca din urna alegerii vóstre de astă-ȕi să iasă un asemenea Mesia al României. Dumnezeu și lumea vă privește, Biserica vă bine-cuvinteză și Româניהa întrégă vă așteptă!

Public aici și frumoșa lui salutare adresată României în 24 Ianuarie 1859 căci e prea puțin cunoscută (când Al. Cuza a fost ales domn și în Bucuresci).

Te salutez, sfîntă Românie! te salutez o țară! o pămînte! ce porți comori de virtute și de adevăr! Românie! scumpă Românie! mărit a fost numele tēü între popóre și între națiunile lumei, și mărit are să fie. Frumósă ai fost și frumósă ești, scumpă Românie, și strălucită vei să fii. Sórele tēü nu va apune, ȕilele tale nu se vor pleca și tu, mai tînără de cât aurora, vei sta în orizontul lumei, ca să desfetezi, ca să luminezi și ca să susții pe frații tēi. Mărită ai fost, scumpă și sfîntă Românie, când odinióră lumea se uimea de faptele tale cele mărețe, te

admira și te revera! Frumósă ai fost, și încă frumósă ești și acum, și ești demnă de amat; căci cerul tău este luminat cu miș de faclii înțelegetóre, cari conduc pe fiii tăi la viețã și la onóre. Atmosfera ta, cea curată, este amestecată cu miș de felurimi de balsamuri mirositóre, ce transportă inimile în simțiminte de o fericire divinã. Ea plouă cu rouă ceréscã pretutindenea preste tine, te insuflă cu entusiasmul prin care vorbește omenirea în limbagiul lui Dumneđeũ. Frumósă ești, sfântă și scumpă Românie, frumósă ești, și frumósă vei fi. Acuma însă, vei să fii și strélucită. Vei să fii strélucită mai mult de cât aurul și argintul, de cât comorile tale cele nedeșertate, mai mult de cât pietrele nestimate ori scumpe, ce scoteai odiniórã din sînul tău; căci sórele tău a răsãrit; mirele tău a venit. Așa! De acum vei să fii strélucită, scumpă Românie, și eũ nu pot de cât să salutez mântuirea ta, care a venit; eũ o salutez de miș de ori; căci, de acum, cred că întunericul și vițiuul din orizontul tău vor fugi, fantasmele și nãlucirile înspãimîntãtóre vor peri, și fiii tăi, încântați de fericire, vor face să salte de bucurie chîar munții tăi cei înalți, chîar codrii tăi cei pururea verđi, dumbrãvile tale cele umbróse și silvele tale cele nestrémutate. Vor face să rêsune luncile, să rêsune vãile și adîncurile, de buciumurile lor cele rêsfãtãtóre. Vor face să se cutremure câmpiile tale cele nemésurate, înverđite și înflore, sub sãltãrile piciórelor lor. Vor face să vũiascã valurile rîurilor tale, vuete de plãcere și de desfãtare. Iar bêtrînul Danubiũ să iasã din adîncuri și să se jóce printre florile șesurilor tale celor mãnóse, căci a sosit mîntuirea ta. Strélucită vei fi, scumpă Românie, căci în sînul tău bate astã-đi numai o singurã inimã! Tóte inimile filor tăi nu sunt de cât una și aceeași inimã; sórele ce o încãlzește a răsãrit și cel așteptat a venit, și eũ, în nespusa mea bucurie, te salut, scumpă Românie, și vin să te încununez cu o îndoită cununã. Cu o cununã de onóre și cu o cununã de împãrãție. Cu o cununã de onóre: Scumpă Românie! Dar óre din ce sã-ți compun eũ acéstã cununã, dacã nu din însuși materialul tău, din faptele filor tăi. Decî, scumpă Românie, de câte ori fiii tăi cei frumoși, s'au sacrificat pentru apãrarea ta, de câte ori ei au riscat totul pentru întregimea ta, pentru paza ta, pentru onórea ta și pentru drepturile tale; de atãtea ori acești bravî fii ai tăi, demni de tine, au încununit cu onóre fruntea ta cea seninã și tîmplele tale cele înãlbite. Onóre dar lor, și onóre ție, scumpă Românie. Când, în 1857, aleșii tăi fii, conduși ca de o mãnã atot puternicã și nevêđutã, au cerut, cu o voce entusiastã și unanimã, unirea ta, fința ta, dreptul tău, respectul tău și repausul tău; atunci ei iarășî nu au făcut de cât o cununã de onóre pentru tine, și onórea ta este onórea lor. Onóre dar aleșilor tăi

fii, și onoare ție, scumpă Romnie. Când ei vin astă-dî, cu cugete drepte, cu inimă înfrînte și înduioșate și cu simțiminte curate, de se prostern la piciorle tale, le spală cu lacrimi de bucurie și le șterg cu peri capetele lor, cari sunt capetele aleșilor tăi; frumoasă ești Romnie și cununa onorei tale întrece, cu strălucirea sa, pe strălucirea briliantelor și a diamantelor celor mai alese și mai scumpe din lume. Scumpă Romnie! tu ai născut capetele mărețe, idei ingenioase ce se consumă în favoarea ta și simțiminte de virtute ce ard pentru viața ta; onoare dar fiilor tăi și onoare ție! Tu dar poți fi mîndră în lume, scumpă Romnie, căci tu ești frumoasă și înțeleptă, căci tu astă dî porți pe înalta-ți frunte o întreită cunună de onoare. A perit ca fumul totă întristarea, s'a topit vrăjmașii ca cêra la fața luminei tale, ia mistuit focul onorei tale și s'a confundat ca plumbul în marea ta cea întinsă Grosul întuneric și rușinoasa noapte de frică a fugit. Negurile cele dese și norii cei posomorîți, cutremurați s'a împrăștiat; căci ora ta bate, ziua ta a sosit, sôrele têu a răsărit și mirele têu a venit. Frumoasă ești, scumpă Romnie, frumoasă ești și așa să fii pe tot-d-auna. Cât îți șade de bine cu cununa de onoare ce ți-a împletit-o patriotismul fiilor tăi; însă tu poți purta, ție îți șade bine și cu o altă cunună, și tu o vei purta și pe acêsta, căci mirele têu a sosit și ți-a adus o cunună de împărăție. Decî eă te salutez și te încununez, și cu cununa ta cea de împărăție. Scumpă Romnie! când fii tăi te apărau cu armele; când ei mureau pentru tine; când cădeau capetele Cantacuzineștilor, ale Ghiculeștilor și ale Vladimireștilor și ale altora, sub securea tiraniei; atuncea se rîura cununa ta de împărăție. Când o mulțime de alți fii ai tăi erau urîți de lumea cea-l-altă; când ei erau batjocoriți și persecutați din loc în loc, și din țară în țară; când erau rătăcitori, prin munți, prin păduri și prin surpături; când ei erau prinși, bătuți, schingiuiți, legați, arestați; când mureau de supărare și de întristare pentru tine; când mureau de durere, de lipsă și de fôme, departe, departe de tine, de părinții și frații lor; când ei se înmormîntau în pămînt străin; când ședeau și plîngeau la rîurile tuturor Babilonurilor lumii; când cântau cîntarea ta, când cântau tristele tale doine pe țermuri străine și la urechi și la inimă streină; atunci, acești bravi îți împleteau cununa cea minunată a împărăției tale. Onoare dar ție și onoare lor! Când, în 1859, aleșii tăi fii, fii luminei, fii libertății, ai egalității și ai adevărului, când fii fraternității ți-aă proclamat unirea ta, ți-aă proclamat, cu o voce unanimă, pe mirele têu; atunci ei te-aă încununat și cu o cunună minunată de împărăție. Mîndră ești și frumoasă, scumpă Romnie; căci cununa ta acêsta este făcută din virtutea fiilor tăi, și este

frământată și suflată cu sângele martirilor tăi. Prin vinele mirelui tău, celui frumos și tânăr ea și tine, curge sânge sfințit de al martirilor tăi, El va purta cununa ta, căci ea este neperitoare, ea este împletită din un material nestricăcios. Virtutea și martiriile dreptății sunt mai tari de cât chiar lumea. Ei au rămas tot-d'auna vii în luptele ce au avut cu dînsa. Cine se îndoește, întrebe-se cu istoria lumii. Mîndră ești și frumoasă, și mîndră și frumoasă să fii, scumpă Românie. Că porți pe capul tău cel înalt, cu plete și cosițe aurite, neveștejită și minunată cunună a împărăției mirelui tău ce l-ai chemat la tine. Strînge-l dar în brațele tale de amor, ține-l cu puterea ta și cu credința ce strămută munții în inimile mărilor.... Căci el este mirele tău, mângâietorul tău și apărătorul tău. Ele este lumina ta, dreptatea ta, fericirea ta și mîntuirea ta. Saltă dar și dăntuește, scumpă Românie; îmbracă-ți veștmintele domnești ale părinților tăi; chiamă, adună pe fiii tăi din toate laturile pămîntului; încununază-ți fetele tale cu flori vii de ale Carpaților, și să se desfăteze cu toții de fericirea ta și a mirelui tău. Să asiste cu toții la ospetul tău. Munții toți să-și plece trufașele lor frunți, înaintea marșului tău și a mirelui tău; pasările și zefirii, natura întregă, să-ți întoneze melodiósa și sublima cântare triumfală a marșului mirelui tău; să fugă de fața puterii sale totă invidia și totă pizma frumusețelor tale, a mănoșiei tale și a avuțiilor tale. Sue-te pe tronul tău cel înalt, pe tronul glorioșilor tăi străbuni și vorbește din înălțimea sa, ca să te audă toți fiii tăi și fiicele tale, să te audă frații tăi și afiniile tăi, de la apus și de la răsărit, de la miază-zi și de la miadă noapte, că astă-zi sórele tău a răsărit și mirele tău a venit. Vorbește cu putere, scumpă Românie, din înălțimea tronului tău, ca să te înțelégă și cei vii și chiar și cei morți! Să salte viii, să trăescă morții, să se adune cu toții în jurul tău, să trăiască fericiți cu tine, sau să móră încurunați cu diadema nemuritorimei tale. Cetăților, orașelor și satelor ale României! înarmați-vă, întăriți-vă și înluminați-vă; mănăstirilor! rugați-vă; bisericilor! psalmodiați; clerule! bine-cuvîntată; armatelor! faceți evoluțiile vóstre triumfale; tinerilor și bătrînilor! cântați împreună; poporule! jócă hora Unirei-Române, și cu toții strigați în transportul răsfațului vostru: Vivat România una și autonomă! Că astă-zi sórele ei a răsărit și mirele ei a venit! Scumpă românie! tu astă-zi te poți felicita că ai căpătat o aureolă de glorie mai mare de cât, când Roma, străbuna ta, supunea populií Italiei, prin fer și prin foc. Mai mare este mărirea ta și triumful tău de astă-zi, de cât cele ale Cesarilor și ale Auguștilor, căci ele nu vin din șiroae de sânge și din cenușă, ci din dreptate și din frăție. Cununa ta nu vine din sfere streine, de pe mări depărtate și de

pe ocenuri neumblate și necunoscute, nici de pe continente de cea mai mare distanță a globului. Cununa ta vine din virtutea ta și din dreptatea ta. Saltă dar, scumpă Românie; căci sórele tēu a rēsărit și mirele tēu a venit. El îți ȃice, cu o voce armoniósă, ca cea a îngerilor, cu o voce de o amóre ceréscă: „Vino mirésa mea, vino și te voiú încununa. Te voiú încununa încă și cu o cunună mai frumósă, cu o cunună de o nouē mărire și de strălucire!“ Te salutez dar, scumpă Românie, în triumful tēu, în dreptatea ta, ca și în onórea ta și ca și în virtutea ta. Te salutez, în fine, în tronul tēu și în mărirea ta, ca și în cetățenia ta și ca și în patriotismul tēu. Să trăești etern, scumpă Românie!

E bine să ne mai reamintim lucrurile acestea din marea nóstră mișcare națională; *e bine fiind-că* preoții, luminătorii poporului, trebuie să cunóscă în amănunțimi tóte momentele din sbuciumatul nostru trecut!

III.

Biserica Amza din București.

În ȃiua de 21 Octombrie a. c., s'a sfințit cu o deosebită pompă biserica Amza, reconstruită din temelie. Am vėdut-o și am admirat-o. E o podóbă a capitalei țerii! Public aici câte-va note, despre trecutul acestei biserici, cari mi s'aú pus la dispoziție de către Păr. Econom *Ilie Teodorescu*, inteligentul și harnicul paroch al bisericii.

«Între multele și frumósele biserici, ridicate de părinții noștri, pe pământul României, ca mărturie a religiosității și piosității poporului Român, găsim și *biserica Amza*, reconstruită acum din nou în cel mai frumos și distins cartier al Capitalei.

Acéstă biserică, la început a fost ridicată de boerul Amza din averea lăsată într'adins de vrednicii de amintire frați Nicolae și Dimitrie Dărăscu. O legătură nedeslegată există între acéstă biserică și filiala sa, Sf. Ión Moldoveni, fapt care face imposibilă vorbirea despre una, fără a se aminti și de cea l'altă. La acéstă obligațiune, voinđ a vorbi despre biserica Amza, mă vėd impus și eú, așa că, în trecăt

urmăză a vorbi și despre biserica Sf. Ión Moldoveni, citorii ambelor biserici fiind aceeași și fondurile de întreținere comune.

Dimitrie Dărăscu hotărât de mult ca să ridice o biserică, se afla într'o călătorie. Pe acele timpuri călătorul era expus la multe griji și tot-d'a una cu frica în sîn, din pricina greutăților de transport și a făcătorilor de rele, cari înfundaă pădurile și se ațineau în calea călătorilor. O frică din astea a tras și bietul Dărăscu, așa că cu cât se apropia mai mult de casă, cu atât îl creștea temerea și i se perdea siguranța, că va putea să scape și să se întorcă nevătămat acasă.

Imprejurările fac ca în cea din urmă noapte a călătoriei sale, atunci când neastâmpărul și neliniștea îl cuprinse în totul, ca să rămână noaptea în pădure, la adăpostul unui mare și stufos arbore. Trece cu bine acea noapte și a doua zi de dimineță în revărsatul dorilor, pe când se gătea de plecare vede în trunchiul arborelui sub care a mas noaptea o iconiță cu capul Sf. Ión Botezătorul. Se închină lui Dumnezeu cu mulțămire pentru că i-a trimis în calea sa spre pază această sfântă iconă pe care o și ia cu sine.

Sosește sănătos acasă și în anul 1795 începe zidirea bisericii Sf. Ión Moldoveni, careia îi alege hramul, ziua serbării, 29 August, când biserica serbeză *Tăierea capului Sf. Ión*.

Se numește *Moldoveni* această biserică, pentru că frații Dărăscu ar fi fost din Moldova, precum susțin unii, sau pentru că cartierul acela ar fi fost locuit în majoritate de Moldoveni precum susțin alții.

Din actele documentale pe cari le posedă biserica se vede că Nicolae Dărăscu după mórtea fratelui său Dimitrie, rămâne moștenitor al averei acestuia. Singura grije a acestui bun creștin, mai ales de când averea i se înmulțise nu era alta de cât ca să ridice și el o biserică, precum făcuse fratele său. Înainte însă ca să pótă aduce la îndeplinire această dorință a sa, se bolnăvește și înfricoșat de gravitatea hólei, își face diata sa, pe care o posedă biserica. Din ea se vede cu câtă grije pe lângă îndulcirea fie-căruia nēm al său cu câte ce-va din averea ce posedă, se ocupă în particular cu zidirea din nou a unei biserici pe locul viran ce avea.

El însărcinează prin această dată pe prietenul său, boierul Amza, ca după mărtașia sa, pe locul acesta să ridice din fondul într'adins lăsat pentru acesta, o biserică, careia îi lasă spre întreținerea sa și a bisericii Sf. Ión Moldoveni, moșia *Crețu-Vizurești* din județul Ilfov.

Lucrul prevădut de el se întâmplă, el moare și prietenul său Amza, de bună credință fiind, începe biserica după dorința și rugămintea amicului său Nicolae Dărăscu, pe care o și termină în anul 1810, dându-i ca patron Buna-Vestire.

Acastă biserică s'a numit *Amza*, după numele executorului dorinței lui *Dărăscu*, în loc să se numescă după numele acestui evlavios creștin, care a lăsat averea necesară pentru ridicarea și întreținerea ei. Vina nu poate fi de loc atribuită lui Amza, ci mai mult împrejurărilor. Amza tocmește lucrătorii, Amza plătește materialul și după sfințire Amza alege personalul, el dar este de toți socotit ca fondatorul bisericii și după al lui nume s'a numit biserica: Acesta este adevărata părere în privința numelui acestei biserici și nimeni nu poate bănuși buna credință a lui Amza, cum că cu știință ar fi voit să usurpe dreptul familiei Dărăscu la numirea și ctitoria bisericii.

Ast-fel ridicată această biserică, s'a păstrat până în anul 1846, când a fost cuprinsă de incediu după care se restaurază aproape radical.

În anul 1875 i se face apoi o nouă reparațiune, când i se mai adaugă și două turlă în față dându-i ast-fel o vedere mai plăcută.

Cu trecerea timpului, stradele ridicându-se, și biserica rămânând prea jos în raport cu nivelul lor, a făcut ca egrasia să atace biserica și încetul cu încetul să o cuprindă aproape peste tot.

Acăsta pe de o parte, iar pe de alta defectele pe cari îi presenta ca construcțiune, și mai ales lipsa de pictură, a făcut pe toți enoriașii bisericii ca să se gândească la reconstruirea ei.

Necesitatea acăsta se simțea de toți, dar nimeni nu avea curajul de a se pune în frunte și a conduce lucrările preliminare. Timpul însă, care multe a adus în lume prin voiața lui Dumnezeu, a adus și pe omul cerut de trebuința momentului în persoana actualului paroh al bisericii, Ico-

nomul Ilie Teodorescu, care în mod conștiincios și cu demnitate 'și-a îndeplinit până la sfârșit datoria.

A luptat mult, dar a avut și mult sprijin mai ales în persoana d-lui Al. Marghiloman și Petru Gârboviceanu la Cameră și a I. P. S. Mitropolit Primat, D. D. Iosif Gheorghian, a P. S. Atanasie Mironescu, Episcop de Rîmnic, a d-lui Poroineanu și mai ales a defunctului mare bărbat de Stat Lascar Catargi la Senat, cari împreună cu d-nii episcopii Gr. Gălășescu și Petre Bărbulescu i-au dat tot concursul posibil în această grea încercare prin care Capitala Regatului Român s'a împodobit cu un monument așa de măreț.

Luându-se asentimentul întregii enorii, care printr'un anumit proces-verbal hotărăsce reconstruirea bisericii și obținându-se aprobarea începerei reclădirii acestei biserici de la toate autoritățile în drept, în 1 Iunie 1898 începe dărămarea vechei biserici.

Tâmpla împreună cu toate icónele dintr'ânsa, sfinta masă cu piciorul seű, soba, o parte din strane și alte multe lucruri, s'au dăruit bisericii ce se construia în comuna Golesci-Badi, din jud. Muscel, cu condițiunea d'a se pomeni ctitorii bisericii Amza în numita biserică. O altă parte din strane, iconostasul și amvonul s'au transportat la biserică Sf. Ión Moldoveni; iar cele de aci s'au dăruit bisericii din comuna Poenari-Burchi din jud. Prahova.

În locul bisericii vechi, se începe imediat după a ei dărămarea, reconstruirea actualei biserici după planurile întocmite de eminentul arhitect Al. Săvulescu, așa că la 6 August, acelaș an, i se pune piatra fundamentală».

IV.

Regulamentul Seminariilor.

În Monitorul oficial din 19 Decembrie c. a apărut noul regulament al Seminariilor ortodoxe ale Statului. Fiind-că acest regulament cuprinde modificări însemnate față de vechiul regulament 'l public în această rubrică pentru cunoștința tuturilor. În numărul acesta public numai o parte

Medicul va respinge pe toți cei slabi de constituție, nedesvoltați, atinși de bôle ereditare și alte defecte

Cercetarea medicală se va face în prezența președintelui comisiunii examinătoare.

Cercetarea aptitudinii musicale se face în București și Iași de maștrii respectivi; iar în Craiova și Galați de către maștrii școlelor normale sau ai altor școle ale Statului din localitate.

Se resping candidații cari ar dovedi că sunt lipsiți de voce și ureche musicală.

Atât pentru cercetarea medicală cât și pentru cea musicală se încheie proces-verbal, semnat de medic sau maștru și de președintele comisiunii respective, cu specificarea rezultatului obținut și a motivelor de respingere.

Art. 12. În aceeași zi se hotărăște de comisiune începerea concursului.

Art. 13. Candidații admiși vor fi supuși la două serii de probe: scrise și orale.

Probe scrise:

a). Pentru clasa I: din limba română o pagină dictată în care să se aprecieze ortografia, punctuația și caligrafia.

Bucata dictată se va alege dintr'o carte cu conținut religios sau istoric-național;

b). Din aritmetică: un exercițiu ușor cu numere întregi sau decimale.

Pentru clasa IV:

a). Din limba română: o compozițiune ușoră, descrițiune, narațiune scrisore, etc.;

b). Din aritmetică: o problemă de greutatea celor ce se dau în clasa III secundară;

c). Din caligrafie: o pagină dictando și alta caligrafie propriu.

Art. 14. Subiectul cestiunilor de tratat la probele scrise se va fixa de comisiunea examinătoare cu cel mult $\frac{1}{4}$ oră înainte de a se începe fie-care probă.

Art. 15. Pentru fie-care probă se acordă cel mult $1\frac{1}{2}$ oră.

Art. 16. În sălile unde se fac lucrările în scris nu intră de cât candidații și supraveghetorii.

Candidații nu vor avea cu ei de cât cernelă, condei și hârtie sugătoare.

Candidații cari vor avea asupra lor cărți, caete sau foii scrise vor fi eliminați imediat de la concurs de către membrul supraveghetor; iar despre acesta se va încheia un proces-verbal.

Art. 17. Fie-care candidat va primi înainte de a se începe lucrarea în scris, hârtie albă, șampilată cu sigiliul școlei unde se ține concursul și semnată de președintele comisiunii, pe care candidatul o va înapoia membrului supraveghetor după terminarea lucrării.

În nici un cas nu va putea avea altă hârtie de cât cea șampilată.

Art. 18. Fie-care candidat semnază teza pe colțul de jos al filei a doua.

Colțul apoi îndoit în mod uniform va fi lipit cu buline de către profesorul supraveghetor.

Art. 19. Când numărul candidaților nu trece de 30, lucrază într'o singură sală. Când numărul lor trece de 30, însă e mai mic de 60, vor fi împărțiți în două săli.

Numărul lor fiind mai mare de 60 probele în scris se vor face în 3 săli deosebite.

Impărțirea candidaților pe săli se face de președinte în ordine alfabetică.

Candidații din toate sălile lucrază aceeași probă în același timp.

În fie-care sală va supraveghea câte un membru din comisiune, care va fi ajutat la nevoie de un supraveghetor ad hoc delegat de președinte.

Negăsindu-se în localul școlii unde se ține concursul 3 săli destul de spațioase pentru ca toți candidații să pótă lucra în ele, președintele va mai delega supraveghetori ad-hoc pentru o a IV și a V sală, după necesitate.

Art. 20. Președintele va distribui supraveghetorilor pentru fie-care probă atâtea plicuri câți candidați lucrază în sală cu numele și pronumele a câte unui candidat pe fie-care plic.

După terminarea fie-cărei probe, tezele candidaților se pun de supraveghetori în plicurile respective.

După ultima probă însă, supraveghetorul scóte tezele anterióre ale aceluiași candidat din plicurile lor și împreună cu ultima teză le pune într'un singur plic, pe care nu va mai figura numele.

Plicurile conținând ast-fel toate tezele ale aceluiași candidat, se dau președintelui, care le amestecă și le păstrează până la momentul cercetării probelor scrise.

Art. 21. Cercetarea probelor scrise se face de comisiune în complexul ei, punându-se pe fie-care lucrare nota acordată de la 1-10.

Suma notelor de la toate probele împărțită cu numărul probelor dá media probelor în scris.

Proba scrisă nu este eliminatorie pentru clasa I.

Pentru clasa IV nu se va admite la oral de cât candidatul care are cel puțin 6 (șese) media generală la înscris și nici o notă parțială mai mică de 4.

Numele candidaților reușiți în condițiunile de mai sus și cari concureză pentru clasa IV, se vor afișa imediat la intrarea școlii unde se ține concursul, sub semnătura președintelui.

(Va urma).

G.

DARE DE SÉMĂ.

Sub titlul «Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινου-πέλεως λόγοι καὶ ὁμιλίας, ὄγδοῦντα τρεῖς ἐκ χειρογράφων Ἄθω, Βιέννης, Γενεύης, Ἐνετίας, Ἱερουσαλύμων, Μονάχων, Μόσχας, Ρώμης, Χαϊλδεμβέργης κ. τ. λ. ἐκδιδόντος ὑπὸ Σ. Ἀριστάρχου Μεγάλου λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900. Ἰῦποις τῆς *Annuaire oriental V*. Printing C. Ld: adică: A celui întru sfinți părintele nostru Fotiū, patriarh al Constantinopolului, cuvîntări și omilii 83 după manuscriptele din Athos, Viena, Geneva, Veneția, Ierusalim, München, Moscva, Paris, Roma, Heidelberg, etc., edate de S. Aristarch, mare logofet al bisericeii celei mari a lui Christos în Constantinopol 1900 în două volume, a apărut nu de mult câte va cuvîntări și omilii dintre cari unele sunt deja cunoscute și edate de către diferiți autori însă nu reese de acolo că o edițiune de felul celei presente ar fi de prisos precum vom vedea mai târziu.

Primul volum, care cuprinde 684 pagini este redactat în modul următor: după titlul scrierei imediat se găsește o fotografie a acestui sfînt părinte și după dedicația făcută de autor părinților săi decedați, ni se presintă o întroducere de 170 de pagini care este foarte instructivă și mai ales pentru înțelegerea și mai bine a acestor omilii și cuvîntări; iar de la pagina 171 până la 194 sunt isvórele înșirate alfabetic, sau mai bine zis, diferitele codici sau și edițiuni pe cari autorul le-a avut la îndemână spre alcătuirea și complectarea acestor omilii. Iar de aci înainte până la pagina 682, vin 50 cuvîntări și omilii, printre cari se află 26 cuvîntări și 24 omilii încheindu-se acest prim volum. cu un index, al acestor omilii.

Volumul II cu 592 pagini; de la pag. 1 până la 470 cuprinde 32 omilii și o cuvîntare de laudă către întâia martiră, Tecla. De la 471 până la pag. 500 este un index sau tablou de citate scripturistice, unde ordinea cărților cum se află în Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament nu este observată.

După acésta (de la 500—501) urmază un tablou de cuvinte, care nu se găsesc nici în tesaurul limbei grece de Enrick Stefan ediția Valpy, nici în vocabularul unui grec S. Cumanidi; iar de la pag. 501—506

un tablou cu îndreptările textului făcute după socotința proprie a autorului. De la 506 până la 550, un tablou de numele proprii ale celor amintiți în aceste 2 volume de față. În urmă de la 550—552 se găsește un tablou de începutul și finalul omiliei, în ordine alfabetică, iar de la 553 până la 569 adăogirele și îndreptările erorilor de tipar. Și în urmă de la 570—589 pag. tabloul D-lor abonați printre cari remarcăm cu mulțămire sufletescă mai mulți bărbați de știință români, cum și pe onorabilul Domn Dr. și Decan al Facultății de Theologie, Const. Chiricescu, cari la un moment dat având la îndemână atât mijlocele intelectuale, cât și cele materiale pot să dea la lumină presenta lucrare ca ast-fel pe de o parte să îmbogățescă literatura teologică română, iar pe de altă parte să facă și mai bine cunoscut pe acest părinte așa de însemnat ca apărător al ortodoxiei. Ținem să amintim că editorul acestei lucrări nu e de profesie teolog, dar totuși observând că multe din omiliile și cuvântările renumitului Arhipăstor, au fost edate incomplet, sau și numai amintite cu titlul lor, după cum se poate vedea din ediția Migne vol. 101 seria grăcă și amphilochia edată de C. Iconomos etc. în dorința de a pune în evidență și a se vedea valoarea lucrărilor acestui vrednic de amintit părinte, deși cu totul nepregătit cum însuși mărturisește în introducerea de la vol I pag. 159, (unde după ce se plânge că afara de amphilochia și epistolele edate de doi bărbați greci renumiți: C. Iconomos și I. Valetta, restul scrierilor zace în praful bibliotecilor orientale și occidentale împrăștiate pe ici și colo), spune că deja de la 1881 a început să dea la lumină prin ziarul patriarhal „*Adevărul Bisericesc*” câte-va omilii; după cari fiind ajutat și de alți (cu privire la completarea și verificarea acestor cuvântări și omilii după codicii din orient și occident și despre cari menționează la § „despre isvóre”) a putut abia în anul 1900 să le editeze în număr de 83 cuvântări și omilii.

Lucrarea după cum ni se presintă este mai pre sus de orî și ce laudă, întrunind toate condițiunile unei lucrări științifice, cuprindând tot ceea ce folosește unui cercetător. Și ceva mai mult, editorul și-a dat ostentat, ca fie-care cuvântare și omilie să fie precedată de o prefață în care se arată cuprinsul și împrejurările sub cari a fost ținută, (după părerea proprie, a editorului).

Autorul deși nu este teolog, după cum deja am anticipat, dar înțelegând greutatea lucrării, a consultat toate operele apărute, a avut în vedere toate disertațiunile ținute asupra ilustrului Patriarh și n'a deconsiderat nici opiniunile, ce orî-care teolog și-ar fi dat asupra persoanei și activității marelui apărător al dreptei credințe, ci le-a luat pe toate drept călăuză, urmărindu-le din vechime și în diferite limbi în cari le-a putut afla, până în prețuia esirei operei de față. Și aci, cu mulțămire sufletescă, observăm că menționează și de opera autorului V. Lucarsch, apărută în romănesce la Baia-Mare în anul 1893.

După enumerarea atâtor isvóre științifice, el își începe lucrarea sa cu o introducere în care inserază biografia distinsului Patriarh Fotiu, pe care n'ar fi făcut-o dacă nu era silit cu privire la ore-care date nesigure pentru el din viața acestui mare prelat. Și acesta în scopul prefipt adică se arate timpul când a fost ținută fie-care cuvântare și omilie.

Ast-fel dar editorul arată că Fotie își deduce origina dintr'o familie însemnată, că s'a născut în Constantinopol pe la anul 810 d. Hr., din părinți al căror nume nu se cunoște dar cari au suferit martiriul în anul 815 pe timpul iconomachismului.

Ca nobil Fotie și-a făcut cultura și educația sub conducerea a diferiți profesori și din fire posedând inteligență el și-a apropiat de timpuriu: filologia, matematica, filosofia, medicina, dreptul și teologia. Încă de tânăr a compus un vocabular, iar în anul 826 a început să profeseze pe catedră, pe când cei ce-l invidieau au murmurat contra lui scriind și spunând că multe și diferite mașinării a înșcenat încă copil fiind și voind cu denadinsul a se chema *rabi*, fără să aibă vîrsta. La începutul carierei sale preda gramatica, din timpul acesta avem o cuvîntare despre St. Atanasie cel Mare.

În timpul acesta a mai scris cursurile sale filosofice, dintre cari ni s'au păstrat ideile după Platon, despre introducerea lui Porforie, despre cele 10 categorii ale lui Aristotel și altele Prin activitatea sa literară și combaterea iconoclaștilor a devenit renumit și apreciat fiind, Teofil l-a trimis ca sol în Asiria; aci stînd în Babilon și-a complectat renumita lui scriere: „*Biblioteca*“, atît din memorie cît și din câte-va notițe ce purtase cu sine.

După ce s'a întors (841), fu pus de Theofil și lăsat episcop al fiului său minor Michail al III-lea, și Fotie jucă acum un rol însemnat ajutînd pe Theodora, mama junelui Mihael. Luptă cu mult entusiasm contra Paulicienilor sau Manicheilor pe cari i-a și învins prin armele credinței, și cînd Michail deveni împărat, toate afacerile statului fiind în mîna lui Barda, acesta din urmă, s'a îngrijit și de instrucțiune avînd ca ajutor în această întreprindere de reformă literară pe Fotie, care era apt cu atît mai mult, cu atît casa lui devenise loc de întîlnire al savanților și se bucura foarte privind munca iubitorilor de știință și sîrguința celor ce se ocupa cu științele aceluî timp.

Iar după alungarea Sf. Ignatie și exilarea lui în insula Terevint (857), un sinod de arhierie la trei zile de sfătuire alege pe cel *primus in senatu*, Fotie, care se bucura de o mare vază, atît pentru cucernicie, cît și pentru știința sa. Și după ce refuză 3 săptămîni de a primi această înaltă demnitate, convine și aderă la consimțimîntul întregii biserici din Constantinopol, iar îndată ce se urcă pe tronul patriarhal, pronunță o cuvîntare (Homilia XXVIII) la nașterea Domnului, avînd ca temă „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace între omeni bună voire“, care a produs un deosebit efect precum se vede de acolo că partizanii lui Ignatie timp de 2 luni pînă la 1-iulie Februarie 858 priveau cu ochi buni pe Fotie, de ore-ce și la 6 Ianuarie 858 Fotie a mai vorbit în ziua Botezului în fața unui auditor pacinic (Homilia 29). În urmă însă vedînd că mulți aderenți de ai lui Ignatie, începînd mașinările contra lui Fotie, el începu să-i înlocuască în demnitățile lor bisericești, fără a proba persecuțiunile ce organiza Barda contra lor, ci din contră el a protestat în diferite moduri.

După acestea autorul desfășură lupta dusă de omenii lui Ignatie contra lui Fotie, ce se finește pentru un moment cu exilarea lui Ignatie

în Mitilene; pe când Fotie pronunță o cuvântare de dragoste (Homilia 33), care dragoste i-a fost singura grijă în totă viața sa pioasă. Face amintire de modul cum Fotie trimite epistole irenice către cei-l-alți patriarhi orientali și episcopului Romei. Arată cum duce noul patriarh al Constantinopolului lupta contra episcopului Romei, care voea a se irige în domn și stăpân absolut făcând us de așa numitele decretalii *pseudo-isidoriene*; dar își găsisse în persoana lui Fotie omul căruia să-i aplice decretaliile.

Cu totă lupta ce a avut a întreprinde cu biserica Romei, n'a neglijat nici instrucțiunea și cultivarea sentimentelor în păstoriții săi, predicând cuvântul Domnului (Homilia 34 până la 39). Revine la creștinarea Bulgarilor prin frații Metodiū și Ciril, cum a avut ocazie să scrie amplilochia.

Vorbește despre educațiunea copiilor (Hom. 42), care era interesantă și pe atunci ca și pe acum. Descriind sinódele 861 arată apoi creștinarea Sârbilor și Românilor. (Cu privire la creștinarea Românilor autorul a avut în vedere ist. bisericescă de A. D. Chiriacos! și dreptul canonic de Meletie Sachelaropulos, care în punctul acesta n'a nimerit'o).

Continuă autorul a expune tot ce s'a petrecut între Fotie și episcopii romani până la mórtea neuitatului Patriarh, sinódele pro și contra lui, înlocuirea de către discipolul său Leon Înțeleptul prin faptele lui Ștefan.

În ceea ce privește valoarea omiliilor cuprinse în această lucrare n'avem de cât să cităm părerile contemporanilor de atunci, chiar și inimizii ai săi, așa de pildă trimișii lui Adrian deși au votat contra lui Fotie, totuși mărturisesc dicând: „Audivimus quia homo Photius est rationabilis”=(concil. general pag. 225) pe care Anastasie Bibliotecarul a tradus-o cu eloquens, iar Hergenröther „Ein sehr begabter und beredter Mann“, iar Mainburg dice despre Photie „Il est certain qu'il fust toujours en reputation d'estre le plus grad et le plus parfait... orateur... de son temps“. Chiar cel mai neîmpăcat vrăjmaș al său, un „doilea Straus, față cu Photie, Jager dice că Photie era „un eloquent orateura și că „Photius avait tous les talents pour attirer la foule parole brillante, organe sonore, eloquence vive, science profonde“.

Cu mulțămire s'ar fi putut da în românesce întréga introducere, precum și unele cuvântări și omilii fórte însemnate și instructive, dar fiind-că autorul își rezervă toate drepturile de traducere numai sie-și, ne mărginim la cele câte-va cuvinte dice mai sus și a da tabloul cuvântărilor și omiliilor din cari se pot vedea subiectele desfășurate de sfântul părinte al Bisericei. Ținem a spune că fie-care cuvântare și omilie este precedată de câte o mică introduție în care se arată împrejurările sub care a fost ținută cuvântarea sau omilia, timpul și locul.

Inserăm dar tabloul acestor cuvântări și omilii:

- 1). Cuvântarea literară: Despre Sf. Athanasie cel Mare (în care autorul își dă părerile sale vorbind despre activitatea Sf. Athanasie în biserică).
- 2). Cuvântarea filosofică: Despre idei, după Platon.

- 3). Despre Introducere. Cuvîntarea I filosofică: Despre Gen.
 4). " " " II " " Specie.
 5). " " " III " " diferentă.
 6). " " " IV " " propriu.
 7). " " " V " " întâmplare.
 8). " " " VI " " comune.
 9). " " " VII " " diferența
 genului către cele l-alte sonuri.
- 10). Despre cele 10 categ., cuvînt. I filosof.
 11). " " " " " II " Despre substanță.
 12). " " " " " III " " cantitate.
 13). " " " " " IV " " calitate.
 14). " " " " " V " " cele referitoare la ceva.
 15). " " " " " VI " " restul celor 6 categorii.
 16). " " " " " VII " " a face și a suferi.
 17). " " " " " VIII " " „unde“.
 18). " " " " " IX " " „a sta“.
 19). " " " " " X " " „când“.
 20). " " " " " XI " " „a avea“.
- 21). Cuvîntarea filosofică: despre genul și speciile, după Aristotel.
 22). Cuvîntarea dialectică I-îu: de unde omul și omenirea este același lucru sau alt.
 23). Cuvîntarea dialectică II: Despre dovezi sofistice.
 24). Cuvîntarea dogmatică I: Cum Dumnezeirea este pretutindenea.
 25). Cuvîntarea dogmatică II: Despre voințele cele în Christos.
 26). Omilia dogmatică III: Cum mórtea lui Christos a fost voită și nevoită de Tatăl.
 27). Cuvîntarea dogmatică IV: Cum trebuie înțeles: Tatăl meu mai mare de cât mine este.
 28). Omilie la nașterea Domnului nostru Iisus Christos.
 29). " " Intrarea luminilor (Boboteză).
 30). " " Intîmpinarea Domnului
 31). " " Vinerea cea-d'întâiu a postului quadragesimal.
 32). " " Înălțarea Domnului.
 33). " " despre dragoste.
 34). " " despre mândrie.
 35). " " I contra eresurilor, pe amvonul bisericeii celei mari.
 36). " " II " " idem.
 37). " " III " " "
 38). " " IV " " "
 39). " " V " " "
 40). Omilia I despre dreptul Iov.
 41). " " puțina credință.
 42). Omilie " educație.
 43). Omilia I: Intrebări și deslegări despre manichei.
 44). " II: " idem.
 45). " III: " "
 46). " IV: " "

- 47). Omilie despre Sfânta Impărtășire.
 48). „ „ milostenie.
 49). „ ținută pe amvonul Bisericeii Sfânta Irina.
 50). Omilia I-iă ținută în Sfânta și marea Vineri tot în Biserica Sf. Irina, după terminarea chatechismelor.

VOLUMUL II.

- 51). Omilia I la invasiunea Rușilor.
 52). „ II idem.
 53). „ V nedumeriri și deslegări despre manichei.
 54). „ VI idem.
 55). „ VII „
 56). „ VIII „
 57). „ IX „
 58). „ X „
 59). „ XI „
 60). Omilia II în Sfânta și marea Vineri în biserica Sfânta Irina
 61). Omilie despre invidie.
 62). Omilia III ținută în biserica S-ta Irina. Vinerea cea Mare.
 63). Despre mânie și urgie.
 64). Omilie ținută la lăsatul de sec de carne, despre a doua venire.
 65). Omilia I la înmormântarea trupului Domnului nostru Christos în Sâmbăta cea Mare.
 66). Omilie despre neînfrînarea limbei.
 67). Omilia I ținută la Buna-Vestire.
 68). Cuvântare de laudă la S-ta protomartiră Tecla.
 69). Omilie despre cutremur.
 70). Omilie despre Convețuirea rea.
 71). Omilia I despre trup.
 72). Omilia II despre suflet.
 73). Omilie ținută de pe amvonul bisericeii cei mari în prezența iubitorilor de Christos împărați la descoperirea chipului celui zugrăvit al Născătoarei de Dumnezeu.
 74). Omilie ținută de pe amvon pentru triumful împăraților Mihael și Vasile contra tuturilor eresurilor.
 75). Omilie la nașterea Născătoarei de Dumnezeu.
 76). Omilia II la dreptul Iov.
 77). Omilia II la Buna-Vestire a prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.
 78). Omilie ținută (rostită) în fața sinodului VIII ecumenic.
 79). Omilia II ținută în prezența sinodului VIII ecumenic.
 80). Cuvântare funebră la înmormântarea lui Grigorie Mitr. Niceei.
 81). Omilie la Florii.
 82). Omilie ținută în biserica palatului.
 83). Omilia II ținută la înmormântarea Domnului.

Eugeniū și Antipa
 (Internat. Teologic).

BISERICESCI.

La inaugurarea statuei «Libertatea» din orașul Ploești, în anul 1881, Iunie 21, Archiereul Callistrat Bârlădenu, după sfințirea apei, ceti următoarea scurtă rugăciune improvisată:

Cu genuchile plecate Domnului să ne rugăm!

Dumnezeul părinților noștri, care cu înalta bunătate și milostivirea ta ai condus pe poporul Românesc și destinele lui, până într'acest ceas, ca să se întărească și să pôta mai bine mări numele tău, cel prea Înalt și Sfânt; caută și acum spre noi și bine-cuvinteză statua acésta și o fă ca să slujască nouă, celor ce suntem de față, precum și urmașilor noștri, să fie drept simbol, pentru desvoltarea virtuților cetățenești, de dreptate, de libertate, de unire și de iubire frățească. Fă, Dómnne! ca cetățeni acestui oraș să înainteze spre bine, să fie uniți, bine-cuvinteză munca lor, căci numai prin unire, vor putea ajunge acolo, ca poporul Românesc să sporească întru tóte. Trimite darul tău cel ceresc, spre noi, cari ne rugăm bunătăți tale, ca cugetele și faptele cele bune să domnescă între noi și așa să mărim numele tău cel prea sfânt, drept și a tot puternic, al Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, acum și pururea și în veci vecilor. *Amin.*

DONAȚIUNI.

Se aduc mulțămiri publice D-lui D. M. Bragadiru fiul, care a bine-voit a dărui bisericeii Radu-Vodă, Capela Internatului Facultății de Teologie, un covor în valoare de 210 l.

Se aduc mulțămiri publice D-lui proprietar Gheorghe L. Anghelescu care a bine-voit a veni în ajutor cu ajutor cu bani, la reconstruirea bisericeii Cuvioasa Paraschiva și Sf. Gheorghe din comuna Băbăița, jud. Vlașca, ornând-o și cu cele necesare serviciului, asemenea se aduc mulțămiri publice și locuitorilor acelei comuni contribuind și ei la terminarea menționatei biserici.

D-na Elena Hagi Vasile Ión din București, bine voind a dona bisericeii parohiale din com. Copăceni de-sus, jud. Ilfov, două obiecte de care avea lipsă și anume: un Epitafiū și un Steag, prea frumos în valoare de 200 l., pentru această faptă laudabilă și demnă de imitat, se aduc publice mulțămiri numitei donătoare.

Se aduc mulțămiri publice D-lui Șef al ocolului silvic 27 Urlați, din jud. Prahova, care a bine-voit a dărui bisericeii din com. Apoztolache, pl. Cricov-Podgoria amintitul județ, un rînd de veștminte preoțești.

Se aduc mulțămiri publice obștei enoriașilor, din cătunul Puțin-teiu pendinte de comuna și parohia Atârnații, jud. Teleorman, cari au bine-voit a veni în ajutor Epitropiei acelei parohii, pentru procurarea unui clopot necesar bisericeii filiale „Sf. Nicolae“ din acel cătun, cu suma de 73 lei, strînsă prin contribuțiuni benevole.

Locuitorii Dimitrie Nichifor cu soția sa Ecaterina și Gh. Damian cu soția sa Elena, ambii din com. Coșula, jud. Suceva, bine voind a dona bisericeii cu patronul „Sf. Ierarh Nicolae“ din acea comună, cel dintâiu un prapur și o cruce în valoare de 58 lei, iar cel de al doilea asemenea un prapur și o cruce tot în valoare de 58 lei, pentru aceste fapte demne de imitat, se aduc publice mulțămiri pioșilor donatori.

De către D-l Hristea Miser, arendașul moșiei com. Bătinești, din jud. Putna, reparându-se, pe din lăuntru și pe din afară, bisericeii cu patronul „Sf. Voevođi“, din acea comună pentru care a cheltuit suma de 400 lei pentru această faptă lăudabilă și demnă de imitat, se aduc publice mulțămiri numitului donator.

Se aduc publice mulțămiri familiei R. Mihaiu și în deosebi Domnișorei Elena R. Mihaiu din juu. Argeș, cari la sărbătorile cele mari: Nașterea și Invierea Domnului, cum și în alte timpuri ale anului, procură lumfnările necesare, pentru împodobirea polican-drului și sfeșnicilor Impărătești de la biserica parohială „Pădureți“ crm. Pădureți-Ciești, amintisul județ.

Se aduc mulțămiri publice consiliului comunal al com. Strejești-de-sus, jud. Romanați, care a bine-voit a acorda suma de 120 lei din veniturile comunii pentru vopsirea acoperișului bisericeii parohiale cu hramul „Sf. Voevođi“ din parohia cu același nume:

Se aduc publice mulțămiri D-lor: Grigore Dianu, Directorul General al închisorilor din țară și I. C. Teodorescu, Directorul Penitenciarului Bucovăț, jud. Doljiu, de ore ce prin D-lor s'a reparat clopotnița și acoperișul bisericeii parohiale Bucovăț, pentru care Onor. Direcț. Generală a închisorilor a dat 550 l.

Se aduc mulțămiri publice D-lui Dimitrie Pleniceanu și soției sale Maria, proprietari în com. Vădeni, jud. Gorjiu, care pe lângă multe îmbunătățiri și podobe ce au făcut bisericeii parohiale din acea comună, au mai dăruit și două candelile de argint, care costă 50 l.

Se aduc mulțămiri publice locuitorilor din comuna Socolești, jud. Mehedinți, cari au contribuit la construirea din nou a bisericeii parohiale „Cuvioasa Paraschiva“ din numita comună și anume: Petre Viașu 100 l. Tache Popescu 100 l. Ion Botilă 100 l. Marin Bârlogenu 60 l. Petre Enache 50 l. Constantin Șerbănescu 100 l. Nițu Dănculescu 100 l. Paraschiva Popescu 100 l. Ion D. Amza 100 l. Mihalache Socolescu 40 l. Maria Eumitru Teeru 40 l. Mihalache Negru 40 l. Eumitru C. Surcel 30 l. Mihalache Iov. Zămuși 30 l. Oprița Ion Dimitriu 40 l. Petre M. Zămuși 30 l. Tada M. Ghioeel 30 l. Gheorghe D. Tudor 20 l. Marin Ion Anghel 20 l. Ion Iv.

Zămuși 20 l. Nicolae Iacob 20 l. Ión Gh. Amza 20 l. Dumitru Bărbulescu 20 l. Teodor Cornea 20 l. Mcriu L. Bocénu 20 l. Const. Boboc 20 l. Vasile Boeanea 20 l. Teodor Osiach 20 l. Gheorghe Zanfirescu 20 l. Ión Ghiocel 20 l. Nicolae M. Négoe 20 l. Tinca D. Códeshi 20 l. Ión Joițescu 20 l. Sanda P. Sêrbu 20 l. Petre Zămuși 20 l. Nicolae N. Zămuși 20 l. Ión N. Sêrbu 20 l. Tache Ghițulescu 20 l. P. Frunzescu 20 l. Corneliu I. Curvénu 20 l. Mihaï P. Curvénu 20 l. Simion M. Ionașcu 15 l. Dinu Gogoșanu 15 l. Iacob Amza 15 l. Frimu Iov. Amza 10 l. Dinu Nestor 10 l. Elena C. Nania 10 l. Const. M. N. Stan 10 l. Uța Ión Nania 10 l. Ión G. Mateescu 10 l. Ión Ciobotea 10 l. Dumitru Popescu 10 l. Gh. Daneiulescu 10 l. Frimu Fr. Amza 10 l. Ión Ciuciuc 5 l. Ilie P. Ghiță 5 l. Teodor St. Pistuțn 5 lei și Nae Stănescu 5 lei care fac în total 1775 lei care au se află depuși de Epitropie la casa de consimnare cu dobândă.

Din partea Sf. Episcopii a Eparchiei Hușilor, se aduc călduróse mulțămiri Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunei Publice, pentru că a bine-voit a dăruí cancelariei protoeriei județului Fălciu următoarele tablouri, reprezentând pe foștii profesori ai desființatului Seminariu din Huși, și anume: Melchisedec, Inocenție, Narcis Crețulescu, Policarp și Iconomul Neculaï Roiu.

Chiriarchia Dunărei-de-jos, exprimă mulțămiri D-lui Filică Simeon și soției sale Manda din parochia Scorțaru-Vechiu, județul Bráila, cari au bine-voit a dona bisericii din sus disa parohie un Epitrahil.

Chiriarchia Dunărei-de-jos exprimă mulțămiri Dómnei Sevastița M. Mârzescu, proprietară din comuna Jugurénu, județul Bráila, care a bine-voit a dona bisericii din parohia ulmu disul județ. o cruce în valóre ee 45 l.

Se aduc mulțămiri publice persónelor mai jos notate cari au dăruit diferite obiecte bisericeí parohiale Prisacani, jud. Iași și anume: Ión N, Goldan, Șt. D. Chirilă și văduva Domnica Cost. Durbaça, un prapor și o cruce pentru procesiuni pentru care au contribuit fie-care cu câte 20 lei la facerea acestor obiecte, parohienii Const. Tudor și D. Ignat au donat două felinare pentru care au che tuit 16 lei pentru facerea lor, și Inalt Prea Sf. Arhiepiscop și Mitropolit Moldovei și Sucevei cari au dăruit două sfeșnice pe Sf. Masă de alamă.

Chiriarchia Dunărei-de-jos, exprimă mulțămiri D-nei Maria Chivtókă, cari a bine-voit a dona bisericeí parohiale cu serbarea Prea Cuvioasa Paraschiva din paraschia Nicolitel, jud. Tulcea, o cruce de metal suflată cu aur în valóre de 65 l.

Din partea Chiriarchiei Sf. Episcopii a Hușilor, se aduc căldurose mulțămiri următoarelor persoane: Ploșei donatore, Principesa Maria Moruzi, care a dăruit suma de 1000 lei, bisericeii cu hramul „Sf. Gheorghe“ din comuna Hocuș, jud. Fălciu. D-nei Paraschiva Stroescu, care a dăruit bisericeii „Sf. Ión“ din Huși, kg., lumînări de ceară galbenă, precum și unui alt pios creștin anonim, care cu a sa cheltuială a făcut 3 ferestre la aceeași biserică. De asemenea persoanelor mai jos notate, cari au făcut donațiuni bisericeii parohiei „Grajdurile“ din jud. Vaslui și anume: Gheorghe și Soltana Bârlădenu, cari au dăruit o candelă de metal în valoare de 16 lei. Constantin și Anastasia Zamfirache: o candelă în valoare de 14 lei, un sfeșnic în valoare de 7 lei și un lăvicer de 3 l. Sandu și Iosefina Râșcanu, o candelă de 9 lei. Maria Teodoriu, o față de masă brodată pentru Sfântul Aer, în valoare de 9 l. Constantin Manole un sfeșnic de 7 l. Gheorghe și Ana Zamfirache, un sfeșnic de 7 lei și un lăvicer de 15 l. Ióna a Petrei, o față de masă și un prosop 5 l. Grigore și Zoia Pieptu, un lăvicer de 15 l. Vasile și Ecaterina Profirtu idem. Ión tărăse și Antimița, un lăvicer mic 3 l. Pr. Neculai Bombea și soție sa Elena o cruce mare cu chipul Sfinților Impărați Constantin și Elena și Răstignirea Mântuitorului în valoare de 50 lei și un rînd veștinte preoțești în valoare de 150 lei, iar toți împreună au făcut o fântână în curtea bisericeii, în valoare de 250 l.

Comitetul Redactor al acestei Reviste roagă cu tot dinadinsul pe Domnișii abonați direcți din țară și streinătate a înainta D-lui Casier al Revistei, Str. Muselor No. 24, costul abonamentului pe anii neachitați, făcându-se cunoscut că nu li se va mai trimite Revista, celor care nu vor achita abonamentul.

PILDA VAMEȘULUI ȘI A FARISEULUI.

Intréga învățatură evangelică este plină de frumusețe și dulcătă. Ea este simplă, lesne de înțeles și potrivită pentru edificațiunea morală a tuturor. Singură acéastă învățatură, deși expusă într'o formă cu desăvîrșire nemeșteșugită, ea însă covîrșește, prin adevărurile ce cuprinde, orî-ce învățatură morală descoperită ómenilor, și nimeni nici odată, de când există omul și până astă-đi, n'a văđut și n'a cunoscut adevăruri mai înalte și precepte morale mai sublime, mai instructive și mai folositoare pentru om.

Și cum să nu covîrșască acéastă învățatură orî-ce învățatură morală ómenescă, când origina ei nu este de la ómeni, ci de la Dumneđeu? Cum să nu esceleze asupra tuturilor, când ea este predicată și descoperită ómenilor de Insuși Fiul lui Dumneđeu, Domnul nostru Iisus Christos?

Iar dacă învățătura evangelică luată în întregul ei, este plină de dulcătă și frumuseță, este instructivă și edificătoare în tóte timpurile pentru toți ómenii de tóte vârstele și treptele sociale, frumusețea și puterea ei didactică se extinde asupra tuturilor părților sale. Fie-care din acestea, chiar părțile cele mai mici și istorióarele, cari în aparență par a nu avea mai nici o însemnătate, tóte privite și examinate de aproape, cu credință și spirit de pietate,